

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

Τίτλος Εργασίας «Οι Σύγχρονες εξελίξεις στο Λογιστικό και
Ελεγκτικό επάγγελμα σε περιόδους Δημοσιονομικής Εξυγίανσης,
Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Οικονομικής Αβεβαιότητας»

Όνομα Συγγραφέα : ΚΑΡΑΤΟΣΙΟΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ

Επιβλέπων Καθηγητής: ΤΑΧΥΝΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΜΑΪΟΣ 2011

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

Τίτλος Εργασίας «Οι Σύγχρονες εξελίξεις στο Λογιστικό και
Ελεγκτικό επάγγελμα σε περιόδους Δημοσιονομικής Εξυγίανσης,
Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Οικονομικής Αβεβαιότητας»

Όνομα Συγγραφέα : ΚΑΡΑΤΟΣΙΟΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού
διπλώματος στη Λογιστική και Χρηματοοικονομική
(Εφαρμοσμένη Λογιστική & Ελεγκτική)

Επιβλέπουσα Συμβουλευτική Επιτροπή

Επιβλέπων: ΤΑΧΥΝΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
Επίκουρος Καθηγητής
Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

Στην οικογένεια μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

Ευχαριστίες

Περίληψη

Συχνά χρησιμοποιούμενες συντομογραφίες

Λέξεις Κλειδιά

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – Εισαγωγή στο θέμα της διπλωματικής	
1.1. Αιτιολόγηση του θέματος	3
1.2. Σκοπός της διπλωματικής εργασίας	3
1.3. Στόχοι της διπλωματικής	4
1.4. Διάθρωση της διπλωματικής	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Βιβλιογραφική ανασκόπηση	
2.1. Ηθική φιλοσοφία	6
2.2. Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, Στρατηγική Φιλανθρωπία και Υπεύθυνες Επενδύσεις	6
2.3. Οι Απαιτούμενες Δεξιότητες των Λογιστών	10
2.4. Η Συμπεριφορά Των Λογιστών & Των Ελεγκτών	11
2.5. Ο Εσωτερικός Έλεγχος & η Εξωτερίκευση του	13
2.6. Το «Μαγείρεμα» των Βιβλίων	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Ηθική φιλοσοφία	
3.1. Ηθικός Σχετικισμός - Υποκειμενισμός	15
3.2. Εγωισμός	18
3.3. Ωφελισμός Πράξεων & Κανόνων	20
3.4. Η "Κατηγορηματική Επιταγή" του Kant	24
3.5. Η Κλασική Ηθική ως Αρετή	26
3.6. Ηθική Χωρίς Ύβρη	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – Επιχειρηματική & Λογιστική Ηθική	
4.1. Σκοπός και Διακρίσεις της Λογιστική	28
4.2. Οι Έννοιες της Λογιστικής Ηθικής και της Δεοντολογία	30
4.3. Οι Ενδιαφερόμενοι για τη Λογιστική - Ελεγκτική	32
4.4. Η Επιχειρηματική και η Λογιστική – Ελεγκτική Ηθική	35
4.5. Οι 5+1 Αρχές της Επαγγελματικής Ηθικής	39
4.5.1. Ακεραιότητα	39
4.5.2. Αντικειμενικότητα	40
4.5.3. Επαγγελματική Επιδεξιότητα & Αέουσα Επιμέλεια	41
4.5.4. Εμπιστευτικότητα	41
4.5.5. Επαγγελματική Συμπεριφορά	42
4.5.6. Ανεξαρτησία	43
4.6. Οι Απειλές προς την Επαγγελματική Ηθική	45
4.7. Οι Σύγχρονοι Ρόλοι & Υποχρεώσεις των Λογιστών	48

4.8. Ηθική και Νόμοι	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – Η Αντιμετώπιση της Απάτης	
5.1. Η Κατάχρηση της Αγοράς	56
5.2. Η Εργασιακή Απάτη & Η “Δημιουργική Λογιστική”	59
5.3. Εντοπισμός και Αντιμετώπιση της Απάτης	64
5.4. Η Διαχείριση Επιχειρηματικών Κινδύνων κατά COSO	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 – Μελέτη περίπτωσης	
6.1. Μελέτη Περίπτωσης : Enron	72
6.2. Μελέτη Περίπτωσης: WorldCom5	74
6.3. Η Ελληνική Κατάσταση	78
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	81
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	83

Η ανειλικρίνεια στη σχέση κράτους - πολίτη, σε ότι αφορά στην είσπραξη και διαχείριση των εσόδων από τη φορολογία, δεν είναι ούτε μονοσήμαντη ούτε φαινόμενο μόνο των σύγχρονων καιρών. Η ελληνική πραγματικότητα δείχνει ότι, αν από τη μία πλευρά ο φορολογούμενος δεν απέκτησε ποτέ φορολογική συνείδηση, από την άλλη πλευρά και η ελληνική πολιτεία δεν τον έπεισε ποτέ για την ύπαρξη και λειτουργία διάφανων θεσμών που θα επέτρεπαν την ορθολογική διαχείριση των φορολογικών εσόδων της. Έτσι, η αδυναμία του κρατικού μηχανισμού να δημιουργήσει, αλλά και να πείσει τον πολίτη όχι έχει δημιουργήσει, συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο που αξιοποιεί τα φορολογικά του έσοδα προς την κατεύθυνση της ορθής κοινωνικής οργάνωσης και των αναγκαίων υποδομών επιτείνει την, στρεβλή στη Βάση της σύλληψης της, επιλογή του φορολογούμενου πολίτη αν είναι εφικτό να μην αποδώσει στο Κράτος τίποτε από εκείνα που μπορεί να αποκομίσει ο ίδιος ως κέρδη για τον εαυτό του. Ένας τέτοιος ανειλικρινής διάλογος των δύο πλευρών έχει σχεδόν πάντα προκαθορισμένη εξέλιξη: όταν η ισχυρότερη πλευρά δεν μπορεί προληπτικά να πείσει, τότε αξιοποιώντας προσχηματικά το επιχείρημα της ασφαλούς κοινωνικής διαβίωσης μπορεί πάντοτε να σκληρύνει τους μηχανισμούς ελέγχου και καταστολής.

Ωστόσο, η σκλήρυνση της ποινικής καταστολής δεν είναι - και δεν μπορεί ποτέ να είναι - αποτελεσματική ιδίως σε ότι αφορά σε τέτοιου είδους οικονομικό έγκλημα. Είναι φανερό, για παράδειγμα, ότι σε περιόδους έντονης οικονομικής ύφεσης, αν το κράτος σκληραίνει όλο και περισσότερο την ποινική καταστολή αναζητώντας περισσότερα έσοδα, οι πολίτες όλο και περισσότερο θα βρίσκονται να παρανομούν προσπαθώντας να διατηρήσουν για τον εαυτό τους το επίπεδο διαβίωσης τους. Έτσι, η σκλήρυνση της ποινικής καταστολής καταρχήν δεν αυξάνει αποτελεσματικά τα φορολογικά έσοδα, αλλά, δημιουργεί νέους οικονομικούς εγκληματίες, οι οποίοι, υπό διαφορετικές συγκυρίες, δεν θα τύχαινε ποτέ να είναι δράστες αξιόποινης πράξης.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω πρώτα απ' όλα τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου, Επίκουρο Καθηγητή του τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας κ. Ταχυνάκη Παναγιώτη, τους υπόλοιπους καθηγητές του τμήματος καθώς επίσης και τους συμφοιτητές μου.

Οι διαρκώς εξελισσόμενες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της χώρας, στο πλαίσιο της διαλεκτικής τους σχέσης, προσδιορίζουν αποφασιστικά και τις αντίστοιχες αλλαγές του θεσμικού πλαισίου φορολόγησης των πολιτών. Η πολιτική επιλογή σκληρών και δύσκαμπτων δομών της επίσημης οικονομίας ευνοεί την ανάπτυξη παραοικονομίας, που συνιστά και η ίδια τμήμα της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, ως κοινωνικοοικονομικού φαινομένου.

Οι ίδιες συνθήκες (πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές), άλλωστε, καθορίζουν αποφασιστικά και το βαθμό ανοχής του κράτους στην παραβίαση του εκάστοτε θεσμικού πλαισίου. Το βαθμό αυτό της ανοχής αντανακλούν, σε θεσμικό επίπεδο, τα συστήματα κυρώσεων που ισχύουν κατά εποχές. Με την έννοια αυτή είναι σαφές ότι μετά την διεθνή οικονομική ύφεση και την χωρίς προηγούμενο οικονομική ύφεση στη χώρα μας η πολιτική ανοχή στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής και των οικονομικών σκανδάλων διακηρύσσεται ως μηδενική και αυτό επηρεάζει το θεσμικό πλαίσιο των κυρώσεων.

Ακόμη, όμως, και υπό αυτό το πρίσμα, οι διοικητικές κυρώσει, από τη φύση τους για την ορθολογική ρύθμιση των περιπτώσεων αντίδρασης στην επιβολή των διοικητικών μηχανισμών καταναγκασμού στο βαθμό που σέβονται τις αρχές της αναγκαίας αναλογίας, της ισότητας και της απαγόρευσης του υπέρμετρου, είναι το μοναδικό αποτελεσματικό εργαλείο της κρατικής εξουσίας για το φαινόμενο των οικονομικών σκανδάλων αλλά και της φοροδιαφυγής.

Συχνά χρησιμοποιούμενες συντομογραφίες

ACFE: Association of Certified Fraud Examiners = Ένωση Διαπιστευμένων Ελεγκτών κατά της Απάτης.

AICPA: American Institute of Certified Public Accountants τούτο Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών.

CEO: Chief Executive Officer = Γενικός Διευθυντής.

CFO: Chief Financial Officer = Οικονομικός Διευθυντής.

COSO: Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission.

CPI: Corruption Perceptions Index = Δείκτης Αντιλήψεως της Διαφθοράς του ΜΚΟ Transparency International.

CSR: Corporate Social Responsibility = Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη.

IFAC: International Federation of Accountants = Διεθνής Ομοσπονδία Λογιστών.

ISAs: International Standards on Auditing = Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα.

SRI: Socially Responsible Investment = Κοινωνικά Υπεύθυνη Επένδυση.

SOX: Sarbanes-Oxley Act = Ο αμερικάνικος νόμος για την αναμόρφωση της λογιστικής και της εταιρικής διακυβέρνησης του 2002.

SP: Senior Partner = Ορκωτός Ελεγκτής στην ανώτατη ιεραρχικά βαθμίδα ελεγκτικής εταιρείας.

SPEs: Special Purpose Entities = θυγατρικές "ειδικού σκοπού" που δεν εμφανίζονται στις καταστάσεις της μητρικής.

ΔΕΚ: Διαχείριση Επιχειρηματικών Κινδύνων.

ΙΕΣΟΕΛ: Ίδρυμα Εκπαίδευσης του ΣΟΕΛ.

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικός Οργανισμός.

ΣΟΕΛ: Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών.

ΥΠΕΕ: Υπηρεσία Ειδικών Ελέγχων.

Λέξεις Κλειδιά

Ανεξαρτησία

Αντικειμενικότητα

Απάτη & τρόποι αντιμετώπισης

Αρετή

Επαγγελματική δεοντολογία για λογιστές Εργαλεία λήψης αποφάσεων

Δημόσιο συμφέρον

Δια βίου επαγγελματική εκπαίδευση

Εταιρική διακυβέρνηση

Εταιρική κοινωνική ευθύνη & στρατηγική φιλανθρωπία

Εχεμύθεια Ηθική φιλοσοφία

Κοινωνικά υπεύθυνες επενδύσεις

Εισαγωγή

Στο Σύνταγμα μας ορίζεται ότι οι Έλληνες πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου και ότι συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους. Η αντίληψη που επικρατεί είναι ότι η φοροδιαφυγή νοθεύει στην πραγματικότητα την επιδιωκόμενη από τη φορολογική πολιτική του κράτους, με βάση τις αρχές της φορολογικής ισότητας και της φοροδοτικής ικανότητας, δίκαιη κατανομή των δημοσίων βαρών μεταξύ των πολιτών και δημιουργεί φορολογικές ανισότητες. Στην έννοια της φοροδιαφυγής υπάγονται υπαίτιες πράξεις ή παραλείψεις των φορολογουμένων που είτε στοχεύουν είτε έχουν ως αποτέλεσμα τους τη μείωση ή την εκμηδένιση της προσδιορισμένης από το κράτος φορολογικής τους υποχρέωσης. Τέτοιες ενέργειες καθώς παραβιάζουν το διαμορφούμενο θεσμικό πλαίσιο που προβλέπει τη διαδικασία είσπραξης των αναγκαίων χρηματικών συνεισφορών των πολιτικών προς το κράτος είναι εξ' ορισμού παράνομες. Είναι ωστόσο, και εξ' ορισμού αναμενόμενες στο βαθμό που ο αναγκαστικός χαρακτήρας των φόρων συνοδεύεται από μια άμεσα αντιληπτή μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των πολιτών και όχι από μια άμεσα αντιληπτή αντιπαροχή, θα πρέπει, μάλιστα, να σημειωθεί ότι η ένταση εκδήλωσης των σχετικών συμπεριφορών είναι ευθέως ανάλογη με την αύξηση της φορολογίας επιβάρυνση των πολιτών.

Από την άλλη πλευρά, η ποινική καταστολή, ως έσχατο μέσο, μόνο συμπληρωματικά μπορεί να λειτουργήσει και αυτό στο βαθμό που εξαιτίας της συμπεριφοράς, με την οποία εκδηλώνεται η φοροδιαφυγή, παρατηρείται προσβολή συγκεκριμένων εννόμων αγαθών. Αντίθετα, η θέσπιση ειδικών φορολογικών εγκλημάτων και η απειλούμενη για αυτά ποινή ούτε τη γενική προληπτική λειτουργία της ποινής υπηρετεί ούτε είναι πρόσφορη για την επίτευξη αποτελεσμάτων που ανήκουν στη λειτουργική αρμοδιότητα της διοίκησης. Η εμπλοκή της ποινικής καταστολής με τους μηχανισμούς της από πολλά έτη προβληματικής και απορρυθμισμένης δημόσιας διοίκησης συνιστά εσφαλμένη στη Βάση της επιλογή, η δε όξυνση της ποινικής καταστολής στις περιπτώσεις αυτές συνιστά επικίνδυνη εκτροπή. Ο Θεσμικός ρόλος του εισαγγελέα και των ποινικών δικαστηρίων δεν είναι η αναπλήρωση του

ελλείμματος της δημόσιας διοίκησης στην είσπραξη των φόρων του κράτους και η ποινή δεν είναι το πρόσφορο μέσο φορολογικής διαπαιδαγώγησης των πολιτών.

Ωστόσο, η ποινική καταστολή εντάχθηκε από πολύ νωρίς στο σύστημα των προβλεπόμενων κυρώσεων για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Τα τελευταία δε χρόνια, ιδίως από το ν. 1591/1986 μέχρι τις μέρες μας, επικρατεί μια αντίληψη διαρκούς αύξησης των απειλούμενων ποινών. Η προβολή της αντίληψη αυτής στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα της φορολογικής πολυνομίας, της νομοθετικής παλινωδίας, της αοριστίας και της ασάφειας στη διατύπωση των ουσιαστικών φορολογικών νόμων και της αναποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης αναδεικνύει ένα σύστημα δυσανάλογα αυστηρών ποινικών κυρώσεων καταδικασμένο να αποτύχει στην υλοποίησή του.

Η προσπάθεια της ποινικής καταστολής της φοροδιαφυγής εκδηλώνεται παραδοσιακά στη χώρα μας στο πεδίο των ειδικών ποινικών νόμων. Ακόμη και μετά την έναρξη ισχύος του ελληνικού Ποινικού Κώδικα δεν είναι λίγες οι προσπάθειες του νομοθέτη να θεσπίσει σε ειδικούς νόμους ένα αποτελεσματικό ποινικό οπλοστάσιο για την καταπολέμηση του φαινομένου της φοροδιαφυγής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – Εισαγωγή στο θέμα της διπλωματικής.

1.1. Αιτιολόγηση του θέματος

Θρυαλλίδα που ναρκοθέτησε και κινδύνεψε να δυναμιτίσει πλήρως τους κανόνες λειτουργίας του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος αποτέλεσε η χιονοστιβάδα που έπληξε την τελευταία ιδίως πενταετία με δριμύτατο τρόπο την παγκόσμια οικονομία, σηματοδοτώντας έτσι την αρχή του τέλους, όπως πολλοί υποστηρίζουν της πολλά υποσχόμενης «νέας οικονομίας», αλλά και της αυτορρύθμισης των αγορών, η οποία απεδείχθη, μέσω κυρίως της δημιουργικής λογιστικής, ως η αχίλλειος πτέρνα του οικονομικού συστήματος. Έτσι λοιπόν φράσεις, όπως αυτή που εκστόμισε ο πρωταγωνιστής της εκπληκτικής ταινίας του Oliver Stone "Wall Street" ότι η απληστία είναι καλή αποδίδουν όσο τίποτε άλλο το στίγμα της εποχής μας.

Είναι ίσως η πρώτη φορά μετά τη μεγάλη κρίση του 1929 που κλονίζεται σε τέτοιο βαθμό το κύρος της επιχειρηματικής τάξης και η εμπιστοσύνη του ευρύτερου κοινού στα οικονομικά στοιχεία των επιχειρήσεων. Η εμπιστοσύνη όμως αυτή στα οικονομικά στοιχεία και στους λογιστικούς κανόνες που διέπουν την επεξεργασία και αξιοποίηση τους, είναι η λυδία λίθος του οικονομικού μας συστήματος, οι δε επιπτώσεις της διάβρωσης της εμπιστοσύνης είναι απείρως πιο σημαντικές από τις χρεοκοπίες αυτές καθ' εαυτές των επιχειρηματικών κολοσσών. Οι τελευταίοι με τη συνεργασία ή ανοχή των ελεγκτών τους, θεματοφυλάκων υποτίθεται του συστήματος και του οικονομικών του αρχών, κατέλυσαν σε πολλές περιπτώσεις τη νομιμότητα, παραβιάζοντας ή περιγράφοντας βασικούς κανόνες της λογιστικής επιστήμης και του ελεγκτικού δικαίου.

1.2. Σκοπός της διπλωματικής εργασίας

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι να επικεντρωθεί στην ευθύνη των λογιστών - ελεγκτών, που κατέχουν την πλέον περίοπτη θέση στο όλο σύστημα και τη διαδικασία ελέγχου, και οι οποίοι όπως θα καταδειχτεί κατωτέρω απολαύουν ενός αδίκου, εν πολλοίς προνομιακού, καθεστώτος

ευθύνης. Η ευθύνη αυτών, ειδικά έναντι τρίτων (μετόχων, δανειστών, επενδυτών κλπ) κατά την κατάρτιση των οικονομικών καταστάσεων αποτελεί όλη την ουσία του αιτήματος δικαστικής προστασίας.

Το αίτημα λοιπόν για δικαστική προστασία από παράβαση των κανόνων του λογιστικού και ελεγκτικού δικαίου είναι σήμερα περισσότερο από ποτέ επίκαιρο, και τούτο γιατί οι συνέπειες της εξόδου από την εικονική, απατηλή «πραγματικότητα» αρκετών οικονομικών μεγεθών αποδεικνύεται ως ιδιαίτερα οδυνηρή για πολλούς, των οποίων τα συμφέροντα είναι άξια προστασίας.

1.3. Στόχοι της διπλωματικής

Στόχοι της διπλωματικής εργασίας είναι να σκιαγραφηθεί η ευθύνη του λογιστή - ελεγκτή, όχι μόνο προς τον εργοδότη και τους πελάτες του, αλλά και την αγορά, τους συναδέλφους και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Πρόθεση του γράφοντος δεν είναι η επιβολή των υποκειμενικών του αξιολογικών κρίσεων, αλλά μάλλον η παρακίνηση δημιουργίας μιας επαγγελματικής συνείδησης, ενός υπεύθυνου τρόπου σκέψης, που θα κάνει πιο πιθανή την εκδήλωση ηθικής συμπεριφοράς και τη λήψη πιο ηθικών αποφάσεων.

1.4. Διάθρωση της διπλωματικής

Η εργασία είναι δομημένη ως εξής:

Στο δεύτερο κεφάλαιο αυτής, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα πρόσφατων επιστημονικών άρθρων (2006-2010), προκειμένου να αποκτήσει ο αναγνώστης μια πρώτη ιδέα των θεμάτων που ενδεικτικά παρατίθενται ως λέξεις - κλειδιά πιο πάνω.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται κριτικά οι αδυναμίες και τα πλεονεκτήματα των κυριοτέρων φιλοσοφικών θέσεων περί ηθικής

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται το περιεχόμενο και η σπουδαιότητα της επιχειρηματικής ηθικής και της επαγγελματικής δεοντολογίας των λογιστών – ελεγκτών.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, ασχολείται με τη διαφθορά και την απάτη, αναδεικνύεται το κοινωνικό κόστος που επιφέρει η περιφρόνηση της δεοντολογίας.

Στο έκτο κεφάλαιο μελετώνται οι περιπτώσεις των οικονομικών σκανδάλων της αρχής του αιώνα μας στις ΗΠΑ (Enron, Arthur Andersen, WorldCom), που έκαναν εμφανή την ηθική κρίση που ακόμα περνάει το επάγγελμα του λογιστή – ελεγκτή . Εξετάζεται στη συνέχεια η ελληνική κατάσταση και υποστηρίζεται ότι και η δική μας Enron θα συμβεί αν δεν κάνουμε κάτι γι' αυτό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Στο κεφάλαιο αυτό ανασκοπείται η σύγχρονη επιστημονική αρθρογραφία, προκειμένου να αποκτήσει ο αναγνώστης μια καλύτερη κατανόηση των εννοιών πάνω στις οποίες βασίζεται όλη η υπόλοιπη εργασία. Για το σκοπό αυτό παρουσιάζονται τα συμπεράσματα επιλεγμένων άρθρων που δημοσιεύτηκαν σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά, όπως π.χ. στην *Accounting Review* και την *International Journal of Auditing*, στο διάστημα 2006 - 2010 και αφορούν την επιχειρηματική ηθική και την επαγγελματική δεοντολογία.

2.1. Ηθική Φιλοσοφία

Ο **Moore (2007)** ανέδειξε τη σπουδαιότητα των χαρακτηριστικών της συνέπειας και της ολοκλήρωσης σε μια θεωρία ηθικής. Το πρώτο χαρακτηριστικό σημαίνει την απουσία αντιφάσεων. Το δεύτερο (ολοκλήρωση) σημαίνει την προδιαγραφή συνθηκών που όταν ικανοποιούνται αρκούν για να χαρακτηριστεί μια πράξη "καλή", "κακή", ή "οτιδήποτε άλλο". Κατέληξε ότι τόσο οι παραδοσιακές (δεοντολογία, τελολογία, αρετή), όσο και πιο σύγχρονες θεωρίες ηθικής που εξέτασε πάσχουν ως ένα βαθμό από ασυνέπεια ή δεν είναι ολοκληρωμένες.

Η περιγραφή της επιχειρηματικής και επαγγελματικής δεοντολογίας θα ήταν άνευ ουσίας δίχως την προηγούμενη κατανόηση των βασικών τουλάχιστον θεωριών ηθικής. Για το λόγο αυτό στο τρίτο κεφάλαιο ανασκοπείται κριτικά η ηθική μας κληρονομιά, έτσι ώστε να παρατεθούν στη συνέχεια πρακτικά εργαλεία λήψης δεοντολογικά ορθών αποφάσεων.

2.2. Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, Στρατηγική Φιλανθρωπία και Υπεύθυνες Επενδύσεις

Για να προσδιορίσει το περιεχόμενο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (Corporate Social Responsibility - CSR) ο **Dahlsrud (2008)** συγκέντρωσε 37 ορισμούς της από τη σύγχρονη βιβλιογραφία και κατέληξε ότι αλληλεπικαλυπτόμενοι αναφέρονται στις ακόλουθες διαστάσεις, τις οποίες

κατέταξε ανά σπουδαιότητα με βάση τον αριθμό των σχετικών αποτελεσμάτων της διαδικτυακή μηχανή αναζήτησης Google:

1. Την εστίαση στις διάφορες ομάδες ενδιαφερομένων,
2. Τις σχέσεις μεταξύ των επιχειρήσεων και της κοινωνίας,
3. Την οικονομική διάσταση της κοινωνικής απόδοσης,
4. Την εθελοντική ανάληψη θετικών δράσεων που δεν επιβάλλονται από το νόμο,
5. Το φυσικό περιβάλλον και την προστασία του.

Οι **Welford et al. (2007)** μελέτησαν με ερωτηματολόγια τις προτεραιότητες της CSR στο Hong Kong, όπως τις αντιλαμβάνονται στελέχη επιχειρήσεων, περιβαλλοντικοί και κοινωνικοί Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί, επενδυτές, πανεπιστημιακοί, αντιπρόσωποι των M.M.E. και της κυβέρνησης.

Ακριβώς επειδή η κάθε ομάδα ενδιαφερομένων έχει διαφορετικές προτεραιότητες, οι **Porter και Kramer (2007)** ισχυρίζονται ότι οι περισσότερες τρέχουσες πρωτοβουλίες CSR είναι αποκομμένες από οποιοδήποτε στρατηγικό νόημα για τις επιχειρήσεις που τις αναλαμβάνουν, αφού στην ουσία αποτελούν αντίδραση σε αναδυόμενες ακτιβιστικές αιτιάσεις Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και όχι έκφραση οργανωμένης πολιτικής. Διαπιστώνουν επίσης ότι μεταξύ των ΜΚΟ και της κοινωνίας δεν υπάρχει πάντα σύμπλευση απόψεων, με αποτέλεσμα οι πρωτοβουλίες CSR που αναλαμβάνονται για να καμφθούν οι αντιδράσεις των ακτιβιστών, τελικά να μην προάγουν την κοινωνική ευημερία. Συνιστούν λοιπόν την ενσωμάτωση της CSR στην εταιρική στρατηγική προκειμένου να σχεδιάζονται γόνιμα αποτελέσματα για την επιχείρηση και το σύνολο των ενδιαφερομένων.

Η έρευνα των **Sirsly & Lamertz (2007)** για τις συνθήκες που μπορούν να προσδώσουν βιώσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μέσω της κοινωνικής απόδοσης μιας επιχείρησης επαυξάνει την παραπάνω άποψη, κάνοντας λόγο για «ανάγκη κεντρικότητας της CSR στις καθοδηγητικές αξίες των επιχειρήσεων». Συγκεκριμένα διαπίστωσαν ότι για να δημιουργήσει μια πρωτοβουλία εταιρικής κοινωνικής ευθύνης πλεονεκτήματα στον πρώτο οργανισμό που θα την εφαρμόσει, θα πρέπει:

- ✓ να κατέχει κεντρική θέση στη δήλωση αποστολής του,

- ✓ να είναι σχεδιασμένη έτσι ώστε να αποφέρει και συγκριμένα (οικονομικά) αποτελέσματα και
- ✓ να είναι προσβάσιμη στους εξωτερικούς ενδιαφερόμενους.

Αυτά τα στρατηγικά χαρακτηριστικά δημιουργούν βιωσιμότητα της CSR εσωτερικά. Για να επιτευχθεί και εξωτερική βιωσιμότητα βρήκαν ότι χρειάζεται επίσης:

- ✓ ικανότητα αξιολόγησης του περιβάλλοντος,
- ✓ διαχείρισης των ενδιαφερομένων και
- ✓ ανταπόκρισης σε κοινωνικές ανησυχίες.

Η εταιρική φιλανθρωπία συνίσταται στη συνεργατική χρήση των πόρων μιας εταιρείας, προκειμένου να παραχθούν παράλληλα με τα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη. Η εφαρμογή της από κερδοσκοπικές εταιρείες εξηγείται επειδή η στρατηγική φιλανθρωπία μπορεί να αμβλύνει τις αντιστάσεις της κοινωνίας, ακόμα και να δημιουργήσει υποστηρικτές. Όπως και με κάθε άλλη επένδυση πόρων λοιπόν, η φιλανθρωπία δημιουργεί πρόσοδο και το πετυχαίνει αυτό ασκώντας διαχείριση των απαιτήσεων των ενδιαφερομένων μερών (management of stakeholders) (Brammer & Millington, 2006).

Οι **Campbell & Slack (2007)** στηρίζουν τα παραπάνω εξετάζοντας την περίπτωση των κατασκευαστικών συνεταιρισμών της Αγγλίας: Αυξάνοντας στρατηγικά τις προσφορές σε φιλανθρωπικά ιδρύματα και αθλητικά σωματεία, μαζί με τις ευκαιρίες απασχόλησης για τις τοπικές τους κοινωνίες, κέρδισαν συμπαρασάτες, καταφέρνοντας έτσι μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 90 να αντισταθούν στις πιέσεις που ζητούσαν τη διάλυσή τους και τη μετατροπή τους σε αυτόνομες εταιρείες.

Οι **Collison et al. (2008)** εξέτασαν την οικονομική απόδοση των βρετανικών χρηματιστηριακών δεικτών FTSE4Good, οι οποίοι περιλαμβάνουν εταιρείες που επιλέγονται με βάση προκαθορισμένα κριτήρια εταιρικής ευθύνης: περιβαλλοντική βιωσιμότητα, σχέσεις με τους ενδιαφερομένους, στάση απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα, υψηλά πρότυπα εργασίας σε ολόκληρη την εφοδιαστική τους αλυσίδα, και αντίσταση στη δωροδοκία. Ακόμα κι αν η απόδοση των εταιρειών είναι ικανοποιητική στους παραπάνω

τομείς, αποκλείονται από τους δείκτες αν δραστηριοποιούνται στις αγορές καπνού, πυρηνικών όπλων, συμβατικών οπλικών συστημάτων, πυρηνικών σταθμών ενέργειας και με την εξόρυξη και επεξεργασία ουρανίου. Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι ένας επενδυτής που θα έκανε τοποθετήσεις την περίοδο μελέτης 1996 – 2005 σε χαρτοφυλάκια εταιρειών περιλαμβανομένων στους δείκτες FTSE4Good, θα είχαν εξίσου καλές αποδόσεις με εκείνους που θα επένδυαν καθαρά και μόνο με οικονομικά κριτήρια σε κεφάλαια αντίστοιχου κινδύνου.

Συμβατά με τα παραπάνω ήταν και τα συμπεράσματα των **Renneboog et al. (2008)**. Οι κοινωνικά υπεύθυνες επενδύσεις (Socially Responsible Investment - SRI) στις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και αρκετές άλλες χώρες φαινόταν να υστερούν από τους βασικούς δείκτες σύγκρισης (benchmarks) κατά -2.2% με -6.5%. Όταν όμως τα αποτελέσματα των τοποθετήσεων SRI σταθμίστηκαν ως προς τον κίνδυνο που συνεπάγονται, έτσι ώστε να μπορούν να συγκριθούν με χαρτοφυλάκια αντίστοιχου κινδύνου, δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά από τις αποδόσεις των αντίστοιχων παραδοσιακών κεφαλαίων. Επίσης απέδωσαν τις χαμηλότερες αποδόσεις των SRI πριν την επίδραση του κινδύνου στο ότι οι επενδυτές τους δρουν περισσότερο συναισθηματικά και ως εκ τούτου τα διαμορφούμενα χαρτοφυλάκια δεν είναι πάντα και τα πιο προσοδοφόρα.

Τα συμπεράσματα αυτά ενισχύονται και από τη χρηματοοικονομική ανάλυση που διεξήγαγαν οι **Grace & Klein (2006)**, αναφορικά με τις επιπτώσεις στα αποτελέσματα ασφαλιστικών εταιρειών που εθελοντικά ελέγχονται και πιστοποιούνται με τα ηθικά πρότυπα του κλάδου. Αυτές οι επιχειρήσεις παρουσιάζουν σε σχέση με τις ανταγωνίστριές τους:

- ✚ 4% υψηλότερη απόδοση επενδυμένων κεφαλαίων (Return On Equity).
- ✚ 8% υψηλότερη αποδοτικότητα του κόστους (Cost Efficiency).
- ✚ 3% υψηλότερη αποδοτικότητα των εσόδων (Revenue Efficiency).
- ✚ 27% χαμηλότερα δικαστικά έξοδα (κατά M.O. εξοικονόμηση 217.221 \$).
- ✚ 88% χαμηλότερα έξοδα διερευνήσεων και συμβιβασμών (κατά M.O. εξοικονόμηση 632.602 \$).

✚ 150% λιγότερα δικαιολογημένα παράπονα από πελάτες.

2.3. Οι Απαιτούμενες Δεξιότητες των Λογιστών

Πρόσφατη μελέτη (**Kavanagh et. al, 2008**) έδειξε ότι οι επί πτυχίο φοιτητές της λογιστικής θεωρούν τη διαρκή μάθηση, έτσι ώστε να παραμένουν συνεχώς ενήμεροι για τις τρέχουσες εξελίξεις, ως την επαγγελματική δεξιότητα με τη μεγαλύτερη προτεραιότητα για μια επιτυχημένη καριέρα. Επίσης ιδιαίτερα σημαντικές θεωρούν και τις ακόλουθες ομάδες δεξιοτήτων:

- ❖ προσωπικές και επικοινωνιακές (όπως η αυτό-υποκίνηση, η προσαρμοστικότητα στην αλλαγή, η επαγγελματική συμπεριφορά, η προφορική και γραπτή επικοινωνία και η συνεργασία σε ομάδες).
- ❖ ανάλυσης και σχεδιασμού (όπως η ανάλυση και επίλυση προβλημάτων).
- ❖ κατανόησης και εκτίμησης των καταστάσεων (όπως η λήψη αποφάσεων και η κριτική σκέψη) και
- ❖ ηγετικές και διαπροσωπικές ικανότητες (όπως η αυτό-καθοδήγηση και ο σεβασμός απέναντι στην πολιτισμική ποικιλότητα στον εργασιακό χώρο).

Όταν οι ίδιοι φοιτητές ερωτήθηκαν αν πιστεύουν ότι οι παραπάνω επαγγελματικές δεξιότητες έχουν αναπτυχθεί αρκετά ως μέρος του πτυχιακού τους προγράμματος, οι απαντήσεις που έδωσαν ήταν μάλλον αρνητικές. Συγκεκριμένα, τα μεγαλύτερα κενά μεταξύ των προσδοκιών και των αντιλήψεων των φοιτητών από την εκπαίδευσή τους αφορούσαν την αυτό-υποκίνηση, την επαγγελματική συμπεριφορά, την προφορική επικοινωνία, τη λήψη αποφάσεων και τη διαρκή μάθηση. Αντίθετα οι μόνες επιδεξιότητες που περίμεναν οι φοιτητές και πήραν από τα προγράμματά τους ήταν οι γνώσεις λογιστικής και η δυνατότητα έρευνας.

Από τη μεριά τους, οι μελλοντικοί εργοδότες των πτυχιούχων λογιστικής αξιολογούν ως σημαντικότερες δεξιότητες την ανάλυση και επίλυση προβλημάτων, την κατανόηση της αγοράς, των επιχειρήσεων και του κλάδου, την εμπειρία δηλαδή σε πραγματικές συνθήκες εργασίας και φυσικά την κατοχή των βασικών τουλάχιστον λογιστικών γνώσεων. Κατά τη συμμετοχή τους σε focus groups δήλωσαν ότι οι νέοι απόφοιτοι έχουν σοβαρές ελλείψεις στα παραπάνω επιθυμητά χαρακτηριστικά, με πιο εμφανή την άγνοια της σύγχρονης επιχειρηματικής πραγματικότητας. Ενώ οι εργοδότες κατέταξαν

ψηλά την κατανόηση της αγοράς, τον επαγγελματισμό ως προς τη δεοντολογία και την αποφυγή της απάτης, μαζί με τις βασικές τεχνικές λογιστικές γνώσεις, οι παράγοντες αυτοί ούτε καν αναφέρθηκαν από τους νέους πτυχιούχους.

Οι **Low et al. (2008)** διαπίστωσαν την ανεπάρκεια των αμερικάνικων πανεπιστημίων να παράγουν απόφοιτους λογιστικής ικανούς να ανταπεξέλθουν στη λήψη περίπλοκων επιχειρηματικά ηθικών αποφάσεων. Αυτό το κενό γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί σε αυτή την εργασία προτείνοντας εργαλεία λήψης ηθικών αποφάσεων στο παράρτημα του τρίτου κεφαλαίου.

2.4. Η Συμπεριφορά Των Λογιστών & Των Ελεγκτών

Η μεγαλύτερη ποινή για τους λογιστές που πιάνονται να παρανομοούν δεν είναι χρηματική, αλλά προσωπική: η καταβράθρωση της φήμης και της ακεραιότητάς τους, που μπορεί να τους οδηγήσει δια παντός εκτός επαγγέλματος. Η έρευνα των Michael et al (2006) έδειξε ότι από τις εταιρείες που αναγκάζονται να επανακαταθέσουν διορθωμένες παρελθούσες καταστάσεις, το 60% βιώνει την παραίτηση ενός ανωτάτου διευθυντικού στελέχους μέσα σε 24 μήνες από την αναθεώρηση. Αυτά δε τα στελέχη έχουν μόνο τις μισές πιθανότητες να συνεχίσουν την καριέρα τους από παρόμοιες θέσεις σε σχέση με συναδέλφους τους που δεν προέβησαν σε αναδημοσιεύσεις καταστάσεων.

Οι **Lin & Fraser (2008)** χρησιμοποιώντας ένα δείγμα 93 ελεγκτών λογιστών από την Κίνα και το Ηνωμένο Βασίλειο, ερεύνησαν την επίδραση της αυστηρότητας των λογιστικών προτύπων, της παροχή πρόσθετων συμβουλευτικών υπηρεσιών, της αρχαιότητας των ελεγκτών και της έντασης του μεταξύ τους ανταγωνισμού στην ικανότητα αντίδρασής τους όταν δέχονται πιέσεις από συγκρουόμενα συμφέροντα. Στη συνέχεια ανήγαγαν τις διαφορές ανάμεσα στα δύο γκρουπ ελεγκτών στις πολιτισμικές διαφορές των χωρών τους.

Συμπέραναν ότι οι βρετανοί ελεγκτές θεωρούν ότι οι παραπάνω μεταβλητές είναι λιγότερο πιθανό να τους κάνουν να υποκύψουν στις πιέσεις των πελατών τους, σε σχέση με τους κινέζους συναδέλφους τους. Επίσης, οι

κινέζοι αξιολόγησαν ως σημαντικούς παράγοντες τις συμβουλευτικές υπηρεσίες και τον ανταγωνισμό, ενώ σχεδόν αδιαφόρησαν για τα λογιστικά πρότυπα και το βαθμό των ελεγκτών. Για τους βρετανούς τα αποτελέσματα ήταν αντίστροφα.

Ο νόμος των Sarbanes-Oxley για την αναμόρφωση της λογιστικής, τον οποίο παρουσιάζουμε στο τέταρτο κεφάλαιο, απαγορεύει στους ελεγκτές την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών προς πελάτες που ελέγχουν. Η προϋπόθεση πάνω στην οποία βασίζεται είναι ότι για τις συμβουλευτικές υπηρεσίες προσλαμβάνει τον ελεγκτή η διοίκηση του πελάτη και όχι οι μέτοχοι, επομένως δημιουργούνται συγκρούσεις συμφερόντων που μπορεί να οδηγήσουν τον ελεγκτή στην εξυπηρέτηση της διοίκησης, αντί των συμφερόντων της ευρύτερης κοινωνίας. Οι **Reckers & Robinson (2007)** βρήκαν όμως ότι η ουσιαστική ανεξαρτησία των έμπειρων ελεγκτών δεν υποσκελίζεται από την παροχή γενικά μη-ελεγκτικών υπηρεσιών στους πελάτες τους. Αντίθετα μάλιστα, όσο πιο έμπειροι είναι οι ελεγκτές που παρέχουν και επιπρόσθετες υπηρεσίες, τείνουν να κάνουν πιο συντηρητικές εκτιμήσεις για τις προοπτικές των πελατών τους, αφού μέσω αυτών των υπηρεσιών συγκεντρώνουν περισσότερα τεκμήρια για τις χρηματοοικονομικές αδυναμίες τους.

Οι **Lim & Tan (2007)** έδειξαν ότι η επίδραση των αμοιβών από μη-ελεγκτικές υπηρεσίες στην ποιότητα του ελέγχου εξαρτάται από το βαθμό εξειδίκευσης του ελεγκτή*. Οι εξειδικευμένοι ελεγκτές φαίνεται να προσέχουν περισσότερο για ενδεχόμενα πλήγματα στη φήμη τους και την έκθεσή τους σε αγωγές και επιπρόσθετα επωφελούνται περισσότερο από τη διάχυση πληροφοριών που τους προσφέρουν οι μη-ελεγκτικές υπηρεσίες. Επομένως κατέληξαν ότι η ποιότητα του ελέγχου των εξειδικευμένων ελεγκτών ουσιαστικά βελτιώνεται με την παροχή επιπρόσθετων μη ελεγκτικών υπηρεσιών, ενώ το αντίθετο συμβαίνει με τους μη-εξειδικευμένους.

Οι **Keller et al. (2007)**, ερεύνησαν τους παράγοντες που επηρεάζουν τα ηθικά πρότυπα των αμερικάνων φοιτητών λογιστικής. Εντόπισαν σημαντικές διαφορές στις ηθικές επιλογές που θα έκαναν με βάση το εκπαιδευτικό τους επίπεδο (προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί), τη θρησκευτική τους προσήλωση (religiosity) και την εργασιακή τους εμπειρία. Αν και παρατήρησαν διαφορές με βάση το φύλο, αυτές δεν ήταν στατιστικά

σημαντικές. Ενδιαφέρον επίσης έχει το συμπέρασμά τους ότι οι μεταπτυχιακοί θρησκευόνται περισσότερο από τους συναδέλφους τους στο πρώτο πτυχίο και γενικά η θρησκεία παίζει σημαντικό ρόλο όταν αντιμετωπίζουν ηθικά διλήμματα.

Στην έρευνα που παρουσιάζεται στο έβδομο κεφάλαιο, χρησιμοποιούνται εικονικές μελέτες περιπτώσεων, για να συσχετιστούν τις διαφορές στη συμπεριφορά των Ελλήνων ελεγκτών απέναντι στα συγκρουόμενα συμφέροντα με τα δημογραφικά τους στοιχεία (φύλο, εκπαίδευση, εργασιακή εμπειρία...).

2.5. Ο Εσωτερικός Έλεγχος & η Εξωτερίκευση του

Η μελέτη των **Zain et al. (2006)** βρήκε ότι οι εσωτερικοί ελεγκτές εκτιμούν ότι η συνεισφορά τους στον εξωτερικό έλεγχο συναρτάται θετικά με την ανεξαρτησία, την επιδεξιότητα και τη δραστηριοποίηση της ελεγκτικής επιτροπής στον εσωτερικό έλεγχο, όπως επίσης και με το εύρος του εσωτερικού ελέγχου, την εμπειρία του προσωπικού, τη διαθεσιμότητα και την εγγύτητα με τους εξωτερικούς ελεγκτές.

Εταιρείες με υψηλό επίπεδο εποπτείας της εταιρικής τους διακυβέρνησης από την επιτροπή ελέγχου είναι λιγότερο πιθανό να αναθέσουν σε τρίτους (outsources) κάποιες από τις λειτουργίες του εσωτερικού τους ελέγχου (Abbott et al, 2007). Οι εταιρείες όμως που αποφασίζουν να αναθέσουν σε τρίτους τον εσωτερικό τους έλεγχο πιστεύουν ότι οι εξωτερικοί τους συνεργάτες έχουν περισσότερες τεχνικές ικανότητες από το προσωπικό τους. (Carey et al., 2006)

Οι **Coram et. al, (2008)** βρήκαν ότι οι οργανισμοί που έχουν λειτουργία εσωτερικού ελέγχου είναι πιθανότερο να εντοπίσουν και να αναφέρουν κρούσματα απάτης, σε σχέση με εκείνους που δεν έχουν. Επιπρόσθετα, οι οργανισμοί που στηρίζονται μόνο σε τρίτους (outsourcing) για τον εσωτερικό έλεγχο, έχουν λιγότερες πιθανότητες να εντοπίσουν και να αναφέρουν την απάτη, συγκριτικά με εκείνους που αναλαμβάνουν τουλάχιστον κάποιο μέρος του εσωτερικού τους ελέγχου μόνοι τους.

2.6. Το «Μαγείρεμα» των Βιβλίων

Όπως επισημαίνεται στο πέμπτο κεφάλαιο, η απάτη επιφορτίζει τους φορολογούμενους πολίτες με δυσβάσταχτα κόστη κι ως εκ τούτου δεν προσφέρεται για ψυχαγωγία. Αυτή όμως δε φαίνεται να είναι και η άποψη του **Cummings (2007)**, ο οποίος παρουσιάζει το λεγόμενο «μαγείρεμα των αριθμών» ως πραγματική μαγειρική συνταγή: Πρώτα χρειάζονται κάποια υλικά (ένα εύπιστο άτομο, ένα ανήθικο άτομο, 3 κιλά υποχρεώσεις, 500 γρ. έξοδα...) και μια μέθοδος (Αναμιγνύουμε το εύπιστο με το ανήθικο άτομο. Περιμένουμε να απορροφηθεί η ανεξαρτησία από την αλαζονεία. Ψήνουμε τον οργανισμό στους 250° Κελσίου...)!

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Ηθική Φιλοσοφία

Σε αυτό το κεφάλαιο επιχειρείται η κριτική εξέταση των σημαντικότερων θεωριών της Ηθικής Φιλοσοφίας: του Σχετικισμού, του Εγωισμού, του Ωφελιμισμού, του Καντιανισμού, της Αρετή σύμφωνα με τον Αριστοτέλη και νεότερες θεωρήσεις. Μία τέτοια κριτική εξέταση θεωρείται απαραίτητη πριν γίνει οποιαδήποτε προσέγγιση στην λογιστική - ελεγκτική ηθική αυτή καθαυτή. Μέσα από την κριτική διερεύνηση της Ηθικής Φιλοσοφίας διερευνώνται οι ιδέες που αποτελούν την παγκόσμια ηθική κληρονομιά αφού επί αυτών των ιδεών βασίζονται τα σύγχρονα κινήματα της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και λογοδοσίας. Εξάλλου, η παρούσα παράγραφος δεν έχει ως σκοπό την διατύπωση μιας νέας θεωρίας ηθικής, συμβατής με τη δεοντολογία των λογιστών – ελεγκτών.

Κάτι τέτοιο υπερβαίνει σαφώς το περιεχόμενο της παρούσας εργασίας και εκφεύγει του θέματος της. Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας γίνεται παράθεση ορισμένων εργαλείων λήψεως ηθικών αποφάσεων.

3.1. Ηθικός Σχετικισμός - Υποκειμενισμός

Βασική ιδέα του ηθικού υποκειμενισμού αποτελεί η άποψη ότι για πολλούς ανθρώπους είναι ηθικό ότι τους υπαγορεύει η συνείδησή τους να κάνουν. Οι οπαδοί του ηθικού σχετικισμού πιστεύουν ότι αγαθό, σωστό και ηθικό για ένα άτομο είναι οτιδήποτε θεωρεί αυτό το άτομο ως αγαθό, σωστό και ηθικό.

Αυτή η κοσμοθεωρία έχει βαπτιστεί «**εγωμανία**» (me-ism) στο μυθιστόρημα του Douglas Coupland "Generation X" και περιγράφεται ως η προσπάθεια ενός ατόμου, ελλείψει εξοικείωσης με παραδοσιακές θρησκευτικές αρχές, να επινοήσει μια θρησκεία στα δικά του μέτρα¹. Ο Friedrich Nietzsche έλεγε ομοίως στο έργο τους «Τάδε έφη Ζαρατούστρα» ότι ο υπεράνθρωπος δημιουργεί την ηθική του μακριά από τα δουλοπρεπή συστήματα αξιών των μαζών.

Με την αποδοχή αυτής της απόψεως, δε θα είχε κανένας νόμος ισχύ, καθώς ο καθένας θα μπορούσε να δικαιολογήσει οποιαδήποτε συμπεριφορά,

απλά δηλώνοντας ότι πιστεύει στην ηθικότητα της. Πολύ ενδεικτικό είναι το λεγόμενο «τεστ του ύπνου» σύμφωνα με το οποίο αν το άτομο μπορεί να κοιμηθεί άνετα μετά από μία δύσκολη ηθική επιλογή, τότε έχει κάνει την ορθή επιλογή.

Το ερώτημα το οποίο εύλογα προβάλλεται είναι σχετικό με την ευαισθητοποίηση της συνείδησης των επαγγελματιών λογιστών. Είναι αμφίβολο κατά πόσον ευαισθητοποιημένη είναι η συνείδηση τους, ώστε να αποτελεί αξιόπιστο οδηγό για τη λήψη ηθικών αποφάσεων. Στην καλοπροαίρετη διατύπωση του ερωτήματος οι οπαδοί του ηθικού σχετικισμού θα απαντούσαν καταφατικά, αλλά κάτι τέτοιο τελεί σήμερα υπό αμφισβήτηση.

Σε αντίθεση με τον Ηθικό Σχετικισμό, η θεωρία του "πολιτισμικού σχετικισμού" θεωρείται περισσότερο διαδεδομένη και λιγότερο ακραία. Σύμφωνα με αυτήν, αγαθό, σωστό και ηθικό για κάποιον πολιτισμό είναι ό,τι θεωρείται αγαθό, σωστό και ηθικό σε αυτόν τον ίδιο τον πολιτισμό. Με βάση τα κριτήρια του κάθε λαού μπορεί να κριθεί η ηθικότητα των πράξεων μόνο όσων ανήκουν σε αυτόν τον λαό και κανενός άλλου. Οι υποστηρικτές της θεωρίας του "πολιτισμικού σχετικισμού" παρατηρούν ότι σε κάθε χώρα επικρατούν διαφορετικά έθιμα και από αυτό συμπεραίνουν ότι δεν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια στην ηθική, ανεξάρτητη από το πλαίσιο δεδομένου πολιτισμού.

Ωστόσο, το επιχείρημα αυτό κρίνεται ως αναξιόπιστο καθώς η ύπαρξη και η λειτουργία οποιασδήποτε κοινωνίας απαιτεί ένα ελάχιστο επίπεδο κοινά αποδεκτής ηθικής. Τα μέλη του ίδιου κοινωνικού ιστού δεν είναι δυνατό να αποδέχονται απροβλημάτιστα να σκοτώνονται μεταξύ τους ή να εξαπατούν το ένα το άλλο, αφού κάτι τέτοιο θα οδηγούσε στην επιφυλακτικότητα, την έλλειψη εμπιστοσύνης, το διαρκές αίσθημα κινδύνου και τελικά στη διάλυση της κοινωνίας.

Συνεπώς, εξάγεται το συμπέρασμα ότι υπάρχουν κάποιες βασικές ηθικές αξίες που συντηρούν τις κοινωνικές δομές και επομένως ενυπάρχουν σε κάθε πολιτισμό. Για τον **Rushworth Kidder**, του Institute for Global Ethics² τέτοιες βασικές ηθικές αξίες είναι η αγάπη, η ειλικρίνεια, η δικαιοσύνη, η ελευθερία, η ενότητα, η ανοχή, η υπευθυνότητα και ο σεβασμός της ανθρώπινης ζωής. Ο πρώην γενικός γραμματέας του ΟΗΕ Kofi Annan σε διάλεξη που έδωσε για τις παγκόσμιες αξίες υποστήριξε ότι έννοιες όπως η

ειρήνη, η ελευθερία, η κοινωνική πρόοδος, οι αρχές των ίσων δικαιωμάτων και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, που διαποτίζουν το καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ και την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, εξακολουθούν να είναι ζωντανές ακόμα και σήμερα. Επίσης υπενθύμισε ότι το 2000, στη "Διακήρυξη της Νέας Χιλιετίας" όλα τα κράτη προσυπέγραψαν ως «απαραίτητες για τις διεθνείς σχέσεις» τις αξίες της ελευθερίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της ανεκτικότητας, του σεβασμού για τη φύση και της κοινής ευθύνης.

Προς υποστήριξη των παραπάνω απόψεων παρατίθεται το επόμενο παράδειγμα σύμφωνα με το οποίο αποκαλύπτεται η αδυναμία του σχετικισμού να υποδείξει τι θα πρέπει να γίνει όταν δημιουργούνται ηθικά διλήμματα από την επαφή των λαών.

Σύμφωνα με το Δείκτη Διαφθοράς 2007, το Σουδάν, έχει σοβαρά προβλήματα εντιμότητας, αφού κατατάσσεται 172ο σε σύνολο 179 χωρών. Από τα τελευταία στοιχεία της Διεθνούς Διαφάνειας για το Δείκτη Χρηματισμού 20005, οι Αυστραλοί και οι Σουηδοί εξαγωγείς έχουν ελάχιστη πιθανότητα να πληρώσουν μίζα σε δημόσιους αξιωματούχους του Σουδάν, σε αντίθεση με Ρώσους και Κινέζους, που είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα προσπαθήσουν να χρηματίσουν.

Αφού για τους Αυστραλούς είναι ανήθικο να δωρίζουν χρήματα σε υπαλλήλους ξένων κρατών, ο πολιτισμικός σχετικισμός επιβάλλει να τιμωρούνται όσοι Αυστραλοί προβαίνουν σε τέτοιες ενέργειες. Δεν ισχύει όμως το ίδιο και για τους κατοίκους του Σουδάν. Αυτοί θεωρούν απαραίτητο να λαμβάνουν προμήθεια οι τελωνιακοί για να εξυπηρετήσουν τους εισαγωγείς εμπορευμάτων στη χώρα τους. Εδώ λοιπόν ο σχετικισμός συνηγορεί ώστε οι Σουδανοί να δωροδοκηθούν, ακόμα και από Αυστραλούς, για την απρόσκοπτη διεξαγωγή του εμπορίου.

Η χειρότερη συνέπεια του σχετικισμού είναι ότι αποτρέπει την ηθική πρόοδο. Στο προηγούμενο παράδειγμα, είναι αδύνατη η αναμόρφωση της νοοτροπίας των Σουδανών αν ισχύει ο σχετικισμός. Πιο συγκεκριμένα, ο Αυστραλός δεν έχει το δικαίωμα να κατηγορήσει τους Σουδανούς για χρηματισμό, καθώς τα αξιολογικά πρότυπα του απλώς δεν ισχύουν στη χώρα τους. Επιπλέον, κάθε Σουδανός που θα χαρακτηρίσει την συμπεριφορά αυτή αντιδεοντολογική θα αντιμετωπιστεί ο ίδιος ως ανήθικος. Αυτό διότι στον

σχετικισμό θεωρείται ηθικό οτιδήποτε γίνεται αποδεκτό σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Ο μόνος τρόπος για να σταματήσει ο χρηματισμός θα ήταν να συνειδητοποιήσει η πλειονότητα των Σουδανών πολιτών ότι ο χρηματισμός αποτελεί μια ανήθικη πράξη. Κάτι τέτοιο όμως πατάει στην αμαρτωλή προϋπόθεση ότι οι μειονότητες είναι πάντα ανήθικες και οι πλειονότητες έχουν πάντα δίκιο.

Σύμφωνα με την προηγούμενη ανάλυση είναι εμφανές ότι η θεωρία του ηθικού σχετικισμού δεν έχει εφαρμογή στη λογιστική ηθική. Όσο πιο αναπτυγμένη είναι μια οικονομία, τόσο πιο περίπλοκες γίνονται οι υποχρεώσεις των λογιστών και για να εκπληρωθούν απαιτείται αμεροληψία, ακεραιότητα και υπηρετήση του δημοσίου συμφέροντος, άσχετα να μιλάμε για την Αυστραλία, το Σουδάν ή την Ελλάδα.

3.2. Εγωισμός

Ο εγωισμός, ως θεωρία της ηθικής φιλοσοφίας, υποδιαιρείται στην περιγραφική θεωρία του "ψυχολογικού εγωισμού" και στη δεοντολογία του "ηθικού εγωισμού".

Η θεωρία του "ψυχολογικού εγωισμού" αναπτύχθηκε από τον πολιτικό φιλόσοφο **Thomas Hobbes (1588-1679)** στο έργο του *Leviathan* (1651) και επιχειρεί να ερμηνεύσει όλες τις ανθρώπινες ενέργειες ως εκδηλώσεις φιλαυτίας. Η θεωρία του "ηθικού εγωισμού" προτείνει ως απόλυτο στόχο κάθε ατόμου την προαγωγή των συμφερόντων του, διαβεβαιώνοντας ότι έτσι το κατά **Adam Smith (1723-1790)** "αόρατο χέρι του ανταγωνισμού" αυξάνει αθροιστικά την ευημερία της κοινωνίας. Καμία άλλη υποχρέωση δεν αναγνωρίζεται από αυτούς που νομίζουν ότι το σύμπαν περιστρέφεται γύρω τους, εκτός και αν αναλαμβάνοντας την αυξάνονται ταυτόχρονα και τα δικά τους κέρδη. Ακόμα και συμπεριφορές εμφανώς αλτρουιστικές αποδίδονται σε ιδιοτελή ελατήρια. Ως κίνητρο του εταιρικού καταδότη π.χ. θεωρείται η αποφυγή της κατηγορίας για συνέργια, η χρηματική αποζημίωση και ο θαυμασμός των άλλων για τη γενναιότητα και την "καθαρή του συνείδηση".

Πριν εξεταστούν οι συνέπειες υιοθέτησης της εγωιστικής θεωρίας ως τρόπου ζωής, αξίζει να επισημανθεί η κωμικοτραγική σύγχυση στην οποία δεν μπορεί παρά να βρίσκεται ο συνεπής οπαδός της. Οι περισσότεροι άνθρωποι

όταν πειστούν για την ορθότητα μιας ιδέας, προσπαθούν να την εφαρμόσουμε και να τη διαδώσουν σε άλλους.

Αν ωστόσο από σήμερα κάποιος ασπαζόταν τον εγωισμό δε θα μπορούσε να τον διδάξει, να γράψει γι' αυτόν, ούτε καν να παραδεχτεί σε τρίτους το πιστεύω του, καθώς κάτι τέτοιο θα τους έκανε επιφυλακτικούς απέναντι του και αν κατάφερνε να τους προσηλυτίσει, θα κοίταζαν και εκείνοι μόνο τον εαυτό τους, ενδεχομένως υπονομεύοντας τα δικά του συμφέροντά. Άρα θα ήταν ανήθικο σύμφωνα με τον εγωισμό ακόμα και να μιλάει γι' αυτόν ο οπαδός του!

Πέρα από την παραπάνω ασυνέπεια, που παρουσιάζεται περισσότερο ως ευφυολόγημα, η σύνθεση των όρων «ηθικός» και «εγωισμός» μοιάζει να είναι μια αντίφαση. Αν όλοι έπρατταν αποκλειστικά και μόνο ό,τι τους συμφέρει, το πιθανότερο είναι ότι η κοινωνία θα βυθιζόταν στο χάος και στην αναρχία ή με τα λόγια του Hobbes «σε πόλεμο όλοι εναντίων όλων». Όπως και με τον ηθικό σχετικισμό, δεν θα υπήρχε τρόπος να αποφασίσει η κοινωνία ποιος έχει δίκιο όταν δύο συμφέροντα συγκρούονται. Καμία σύμβαση ή υπόσχεση δε θα είχε αξία όταν θα σταματούσε να ευνοεί αυτόν που την έκανε. Κανένας δε θα δεχόταν να υποσκάψει την προσωπική του ευημερία, αποζημιώνοντας όσους βλάπτει με τις πράξεις του. Τα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων θα έπρεπε να παραμεριστούν μπροστά στις εκάστοτε προσωπικές επιδιώξεις και η απονομή δικαιοσύνης μαζί με τη δημοκρατία, θα καταντούσαν έννοιες κενές περιεχομένου. Υπό αυτό το πρίσμα, το κλέψιμο εταιρικών κεφαλαίων από τους λογιστές - ελεγκτές θα ήταν υπόδειγμα ηθικής πράξης, παρόλο που κανείς δε θα ήθελε να γίνει πελάτης τους εξαιτίας αυτής της συμπεριφοράς.

Κρινόμενος από τα αποτελέσματα του, ο εγωισμός υποσκάπτει την ίδια του την θεωρητική εγκυρότητα. Ωστόσο, δεν θα ήταν λογικό να φτάσει κανείς στο άλλο άκρο, συνάγοντας ότι οι άνθρωποι πρέπει να σταματήσουν να αγωνίζονται για την προσωπική τους πρόοδο. Οι λογιστές - ελεγκτές οφείλουν να προτάσσουν το δημόσιο συμφέρον έναντι του ιδιωτικού, όχι όμως και να αγνοούν το ιδιωτικό τους συμφέρον. Εξάλλου, αν δεν μεριμνήσουν οι ίδιοι για αυτό, τότε κανείς άλλος δεν πρόκειται να το κάνει. Όπως παρατηρούν οι συγγραφείς **Collins και Porras** στην έρευνα τους *Built to Last*, «Η κερδοφορία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη και το

μέσο για πιο σημαντικούς σκοπούς, αλλά δεν αποτελεί αυτοσκοπό στις ιδανικές επιχειρήσεις. Τα κέρδη είναι σαν το οξυγόνο, το φαγητό, το νερό και το αίμα του σώματος. Δεν είναι το νόημα της ζωής, αλλά χωρίς αυτά δεν υπάρχει ζωή.»

Σε αντιστοιχία με τα προηγούμενα, δεν είναι ορθή η απόρριψη κάθε πράξεως που γίνεται με κερδοσκοπικά κίνητρα. Ας υποτεθεί π.χ. ότι μία διεθνής εταιρεία απορρυπαντικών, στα πλαίσια της κοινωνικής της ευθύνης, χρηματοδοτεί προγράμματα ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης των συσκευασιών από τα προϊόντα της. Αν δεν περιορίζεται μόνο σε γυμναστική δημοσίων σχέσεων, θα ήταν άδικο να υποστηριχθεί ότι είναι αθέμιτη η μείωση των σκουπιδιών επειδή προκαλεί θετική φήμη για την εταιρεία. Απεναντίας, μπορεί να δημιουργεί σημαντικά οφέλη για την κοινωνία. Εξάγεται το συμπέρασμα ότι η επιδίωξη περισσότερης προσωπικής ωφέλειας από κάθε συναλλαγή αποτελεί αναγκαίο κριτήριο για την λήψη μιας ηθικής απόφασης, σε καμία όμως περίπτωση δεν είναι και ικανό από μόνο του για να τη διασφαλίσει.

3.3. Ωφελιμισμός Πράξεων & Κανόνων

Για τους ωφελιμιστές, η ηθική αξία οποιασδήποτε πράξης κρίνεται αποκλειστικά από τα αποτελέσματά της. Συγκεκριμένα, για να ακολουθηθεί μια δράση, θα πρέπει να αποδίδει τα μέγιστα θετικά αποτελέσματα σε όλους όσους επηρεάζονται από αυτή. Αντίστροφα, αν αναμένεται μείωση της ευημερίας για κάποιους, ηθική για τον ωφελιμιστή είναι η ελαχιστοποίηση αυτών των αρνητικών επιπτώσεων.

Παρόμοιες είναι και οι δοξασίες του Βουδισμού, που αυτοπαρουσιάζονται ως "όχημα" για τη μετάβαση στη νιρβάνα και την εξαφάνιση του ανθρώπινου πόνου. Εξάλλου, ο ωφελιμισμός ταυτίζεται με τον ηδονισμό του Επίκουρου (341-270 π.Χ.) και του Αρίστιππου (435-360 π.Χ.), στο ότι αναγνωρίζει ως υπέρτατη αξία τη χαρά ή τη χρησιμότητα, όπως την ονομάζουν σήμερα οι οικονομολόγοι. Η διαφοροποίησή τους έγκειται στο ότι ο ηδονισμός συναινεί στο να γίνει οτιδήποτε ευχαριστεί αυτόν που το κάνει, ενώ ο ωφελιμισμός αναγνωρίζει ως ηθική μόνο εκείνη την ενέργεια που, συγκρινόμενη με όλες τις εναλλακτικές της, αποφέρει τη μεγαλύτερη ωφέλεια

στο σύνολο της κοινωνίας. Οι επικριτές του παραδοσιακού ωφελιμισμού ισχυρίζονται ότι ένας τέτοιος κατά περίπτωση υπολογισμός είναι μη πρακτικός, αντιοικονομικός και ουσιαστικά ανεφάρμοστος, αφού τα αποτελέσματα της κάθε πράξης μας δεν είναι πάντα γνωστά από την αρχή. Άλλοι βρίσκουν υπερβολικά περιοριστική τη μονομανία με την ικανοποίηση, θεωρώντας ότι υπάρχουν και άλλες "ενδογενείς αξίες" ή κίνητρα ανθρώπινης συμπεριφοράς, όπως η γνώση, η φιλία κ.α.

Με την πρώτη ματιά γίνεται εμφανές ότι ο ωφελιμισμός αποτελεί προπομπό των σύγχρονων τεχνικών περιορισμού του επενδυτικού κινδύνου (εκτιμήσεις κόστους / ωφέλειας) και παρέχει επιχειρήματα υπέρ της κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων. Αποτελεί προπομπό της ηθικά υπεύθυνης επιχείρησης που δεν αναλώνεται στη μεγιστοποίηση των κερδών μόνο των ιδιοκτητών της, αλλά μεριμνά για την ευδαιμονία ολόκληρης της κοινωνίας.

Ο **Jeremy Bentham** προσπάθησε να ποσοτικοποιήσει την ευχαρίστηση, κατασκευάζοντας τον "ηδονιστικό λογισμό" (hedonic calculus). Πρόκειται για μια ιδέα που ενώ αυτούσια εγκαταλείφθηκε, εξακολουθούν να επιζούν ψήγματα της σε σύγχρονες τεχνικές όπως η διαχείριση χαρτοφυλακίων και χρηματοοικονομικών κινδύνων.

Ο Bentham υποστήριξε ότι το άτομο μπορεί να αποφασίσει ποια πράξη παράγει τη μεγαλύτερη απόλαυση για τους περισσότερους ανθρώπους συγκρίνοντας 7 διαστάσεις των συνεπειών της:

1. Ένταση: Η ισχύς των παραγόμενων συναισθημάτων πόνου ή ευχαρίστησης.
2. Διάρκεια: Πόσο κρατούν αυτά τα συναισθήματα.
3. Βεβαιότητα: Πόσο σίγουρο είναι ότι θα δημιουργηθούν αυτά τα συναισθήματα.
4. Εγγύτητα: Πόσο άμεσα θα γίνουν αισθητά.
5. Παραγωγικότητα: Αν τα αρνητικά συναισθήματα θα προκαλέσουν ωφέλειες στο μέλλον.
6. Καθαρότητα: Αν θα συνεχίσουν στο μέλλον να προκαλούν πόνο.
7. Εύρος: Ο αριθμός των ατόμων που επηρεάζονται.

Ωστόσο δεν υπάρχει γενικά αποδεκτός τρόπος να ισχυριστεί κανείς ότι η χρησιμότητα του επενδυτή που καταχράται την αγορά είναι 5.000 μονάδες, ενώ ο πόνος που επιφέρει σε όσους χάνουν τα χρήματά τους είναι 30.000 μονάδες, και συγκρίνοντάς τα να καταλήξει στην ανηθικότητα της κατάχρησης. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, ακόμα και αν περιοριζόταν η χρησιμότητα στα επενδυτικά κέρδη, που προσμετρούνται άμεσα, πάλι το συμπέρασμα είναι άτοπο. Ο καταχραστής θα κερδίσει τόσα χρήματα όσα θα χάσουν οι υπόλοιποι, τίμιοι επενδυτές (zero-sum game) και άρα θα έπρεπε να θεωρηθεί ηθικά ουδέτερη η κατάχρηση.

Εκτός από τις σχετικές με τη μέτρηση αμφισβητήσεις, οι επικριτές του ωφελιμισμού του προσάπτουν αδιαφορία για τα ανθρώπινα δικαιώματα, που οδηγεί σε κατάφορες αδικίες. Το δικαίωμα στην ανθρώπινη ζωή π.χ. είναι αδιαπραγμάτευτο και δεν μπορεί να ανταλλαχτεί με οποιοδήποτε επίπεδο κοινωνικής χρησιμότητας. Ομοίως, μπορεί να μην κατανέμονται τα βάρη και τα οφέλη δίκαια σε όλους, έστω και αν τελικά περισσότερα αγαθά προσφέρονται σε περισσότερους ανθρώπους. Συνεπώς, όσο δελεαστική και αν φαίνεται η αρχή της μέγιστης ωφέλειας, δεν είναι πάντοτε απαλλαγμένη από προβλήματα.

Μετέπειτα στοχαστές αποπειράθηκαν να βελτιώσουν τον ωφελιμισμό, υποκαθιστώντας τον κατά περίπτωση υπολογισμό των συνεπειών μιας πράξης με υπακοή σε κανόνες. Ο παραδοσιακός ωφελμιστής δε θα δίσταζε να παραβιάσει οποιαδήποτε ηθική αρχή, αν στη συγκεκριμένη περίπτωση που αντιμετώπιζε, η παραβίαση εξασφάλιζε περισσότερη κοινωνική ωφέλεια. Αντίθετα, ο ωφελμιστής των κανόνων θεωρεί ότι η ωφέλεια της κοινωνίας μεγιστοποιείται όταν θεσπίζονται και ακολουθούνται απαρέγκλιτα κανόνες εκπορευόμενοι από ηθικές αρχές. Έτσι ο "ωφελιμισμός των πράξεων" (act utilitarianism), που ήταν μια καθαρά τελεολογική αντίληψη, μετατράπηκε σε "ωφελιμισμό των κανόνων" (rule utilitarianism), που για να φτάσει στον τελικό σκοπό χρησιμοποιεί τη δεοντολογία των άκαμπτων ηθικών προτύπων. Ο ωφελιμισμός των κανόνων αποτελεί την βάση επί της οποίας οικοδομούνται οι νόμοι του κράτους και οι επαγγελματικοί κώδικες, αφού προβάλλουν ως λόγο ύπαρξής τους την υπηρετήση του δημόσιου συμφέροντος.

Ως παράδειγμα για την κατανόηση της σπουδαιότητας των κανόνων θα μπορούσε να αναφερθεί η ακόλουθη περίπτωση: έστω ότι ένας φοροτέχνης

καλείται να αποκρύψει έκτακτα εισοδήματα, που οριακά θα κατέτασσαν σε ανώτερη φορολογική κλίμακα τον μικρομεσαίο πελάτη του. Σκεφτόμενος παραδοσιακά ωφελιμιστικά, θα έπρεπε να μελετήσει οικονομοτεχνικά τις επιπτώσεις στον κρατικό προϋπολογισμό από την είσπραξη λιγότερων φορολογικών εσόδων και αν ως εμπειρογνώμονας διαπίστωνε ότι το έλλειμμα της κυβέρνησης είναι αμελητέο μπροστά στις ευκαιρίες που δημιουργούνται για τον πελάτη του, τότε θα προχωρούσε στην κατάθεση της ψευδούς δήλωσης.

Η απαίτηση όμως σύνταξης οικονομοτεχνικής μελέτης για κάθε απόφαση χωριστά, έρχεται σε αντίθεση με το βασικό πνεύμα του ωφελιμισμού, που προτρέπει σε αποδοτικότερη χρησιμοποίηση των πόρων. Επίσης, μια τέτοια λογική παραβλέπει το ενδεχόμενο κόστος για το επάγγελμα, αν γνωστοποιηθεί η εξαπάτηση.

Ο ωφελιμιστής από την άλλη μεριά που εκτιμά τους κανόνες, πιστεύει ότι το προοδευτικό φορολογικό σύστημα μπορεί να επιτελέσει τον αναδιανεμητικό του ρόλο υπέρ των αδυνάτων, μόνο αν οι δηλώσεις εισοδήματος απεικονίζουν δίκαια και αντικειμενικά την οικονομική κατάσταση του δηλούντα. Επομένως, θα ακολουθήσει τον κανόνα "οι δηλώσεις πρέπει πάντα να λένε την αλήθεια", έστω και αν θίγονται τα συμφέροντα του πελάτη του, χωρίς να κερδίζει άμεσα κάποιος άλλος. Η πράξη δείχνει ότι κανένας λογιστής δεν μπορεί να πιστοποιεί για πάντα ότι $1 + 1$ κάνουν όσο θέλει ο πελάτης, χωρίς να υποσκάψει την επαγγελματική του αξιοπιστία.

Παρά ταύτα, ο ωφελιμισμός των κανόνων δε δίνει ικανοποιητικές λύσεις όταν δύο κανόνες είναι αμοιβαίως αποκλειόμενοι. Π.χ. η γενική υποχρέωση ενός εργαζομένου "να διαφυλάττει τα εταιρικά μυστικά" μπορεί να έρθει σε σύγκρουση με εκείνη που λέει ότι "ο ελεγκτής οφείλει να αποκαλύπτει τις απάτες της διοίκησης". Ο **John Stuart Mill** θα πρότεινε να διαλέξει ο υπάλληλος έναν από τους δύο αντιφατικούς κανόνες, ακολουθώντας το δόγμα της μέγιστης ωφέλειας. Έτσι θα είχε χρησιμοποιήσει ως επίφαση τους κανόνες, για να ακολουθήσει ουσιαστικά τον παραδοσιακό ωφελιμισμό.

Θα ήταν δηλαδή σαν να έλεγε ότι οι κανόνες πρέπει να γίνονται γενικά σεβαστοί, αλλά κατά περίπτωση μπορεί να τους παραβαίνει για να μεγαλώσει την κοινωνική ευημερία. Μια τέτοια ασυνέπεια ακυρώνει και τον ωφελιμισμό των κανόνων στη συνείδηση των επικριτών του.

3.4. Η "Κατηγορηματική Επιταγή" του Kant

Ο **Immanuel Kant (1724-1804)** θεώρησε ότι η ικανοποίηση ενός τελικού σκοπού, όποιος κι αν είναι αυτός, δεν έχει να κάνει με την ηθική, αλλά με τις επιθυμίες του ανθρώπου. Ονόμασε μάλιστα «υποθετικές επιταγές» τα "πρέπει" που χρησιμοποιούνται για να υποδείξουν το πώς θα πραγματοποιηθεί ένα "θέλω". Αν θέλει π.χ. κάποιος να αποφοιτήσει από το MSc – Εφαρμοσμένης Λογιστικής & Ελεγκτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, πρέπει να συγγράψει μια επιστημονικά ορθή και πρωτότυπη διπλωματική εργασία. Αυτό το "πρέπει" δεν είναι οικουμενικό, δηλαδή δε δεσμεύει και όσους δεν επιθυμούν να ενταχθούν στην υπόθεση (να αποκτήσουν το πτυχίο).

Αντίθετα από τις «υποθετικές επιταγές», οι ηθικές υποχρεώσεις είναι διατυπωμένες κατηγορηματικά, δεν επιδέχονται υποκειμενική θεώρηση και δεν εξαρτώνται από την επιθυμία του ατόμου να ενταχθεί ή όχι στην επιδίωξη οποιουδήποτε σκοπού. Ο λογιστής - ελεγκτής π.χ. οφείλει να λέει την αλήθεια, άσχετα από τον τελικό σκοπό που επιδιώκει.

Αν και ο Kant ήταν βαθιά θρησκευόμενος, δεν απέδιδε τις ηθικές υποχρεώσεις σε κάποια αφηρημένη Θεία Βούληση. Ομοίως, δεν απέδιδε τις ηθικές υποχρεώσεις στη συνείδηση ή όπως ο David Hume στο συναίσθημα. Αντίθετα, θεωρούσε ότι η πηγή των ηθικών υποχρεώσεων ήταν η ανθρώπινη λογική.

Ο Kant ονόμαζε τις ηθικές υποχρεώσεις "κατηγορηματική επιταγή" για τους ανθρώπους. Σε αυτόν τον όρο περιέκλεισε έννοιες όπως το καθήκον, η αποστολή, η προσδοκώμενη συμπεριφορά του ατόμου. Ο άνθρωπος διαφέρει από τα υπόλοιπα ζώα ακριβώς επειδή μπορεί να σκέφτεται λογικά και να παρακάμπτει τα φυσικά του ένστικτα ή τις φυσικές του κλίσεις, όταν αυτά συγκρούονται με το καθήκον του. Συνεπώς, αφού οι άνθρωποι είναι τόσο ξεχωριστοί, θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με σεβασμό και αξιοπρέπεια, ως "σκοποί" και όχι μόνο ως "μέσα".

Υποστήριξε επίσης ότι οι ηθικές επιλογές που κάνουμε στη ζωή μας υπαγορεύονται από την καθαρή μας βούλησή. Όμως με τον όρο "βούληση", στην προκειμένη περίπτωση, δεν εννοεί επιθυμίες, ορέξεις, πάθη, συγκινήσεις, συναισθήματα, ένστικτα ή όποιες άλλες, τέλος πάντων, ψυχικές

αντιδράσεις συνηθίζουμε να αποδίδουμε με τον όρο αυτό. Διακρίνει δύο μορφές βούλησης, την καθαρή και την εμπειρική. Για να δούμε τη διαφορά τους, ο Καντ μας καλεί να σκεφτούμε την περίπτωση δύο παντοπωλών. Και οι δύο φροντίζουν να είναι έντιμοι, όταν ζυγίζουν τα εμπορεύματά τους για τους πελάτες τους. Ο ένας όμως ζυγίζει σωστά, γιατί έτσι θέλει να αποκτήσει μεγαλύτερη πελατεία, ενώ ο άλλος το κάνει αυτό, γιατί θέλει απλώς να είναι τίμιος.

Μπορεί οι δύο παντοπώλες να κάνουν το ίδιο πράγμα, να είναι έντιμοι στο ζύγι, αλλά επιδιώκουν διαφορετικά πράγματα. Το κίνητρο της βούλησης του ενός να είναι έντιμος είναι το κέρδος, κάτι δηλαδή που εκτίνεται πέρα από την αρετή της εντιμότητας, ενώ το κίνητρο της εντιμότητας του άλλου είναι η βούληση του να είναι έντιμος. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε ένα παράδειγμα εμπειρικής μορφής βούλησης, ενώ στη δεύτερη ένα παράδειγμα καθαρής μορφής βούλησης.

Στο έργο του «Θεμελίωση της Μεταφυσικής των Ηθών» (1785) ο Kant διατύπωσε την κατηγορηματική επιταγή του ως εξής: «Πρέπει να συμπεριφέρομαι πάντα, έτσι ώστε να μπορώ, να θέλω, επίσης το αξίωμά μου να γίνει ένας καθολικός νόμος». Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε όλους τους πολιτισμούς εντοπίζεται μια παραλλαγή της κατηγορηματικής επιταγής, που έχει επικρατήσει να αναφέρεται ως "Χρυσός Κανόνας": «Μην κάνεις στους άλλους ό,τι δε θα ήθελες να σου κάνουν» ή «Κάνε στους άλλους μόνο ό,τι θα ήθελες να σου κάνουν κι αυτοί».

Το δυνατό σημείο αυτού του σκεπτικού είναι ότι εμπρικλείει τα κριτήρια:

- ✚ της "καθολικότητας" (universalization): «τι θα γινόταν αν όλοι συμπεριφέρονταν με αυτόν τον τρόπο;» και
- ✚ της "αντιστρεψιμότητας" (reversibility): Μας προτρέπει να αφήσουμε τη θέση του δράστη και να πάρουμε εκείνη του δέκτη ρωτώντας «πως θα μου φαινόταν αν κάποιος έκανε σε εμένα αυτό που πάω να κάνω;»

Ο λογιστής που θα καταφέρει να χρησιμοποιήσει αυτές τις έννοιες αποτελεσματικά θα είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στα επαγγελματικά του διλήμματα. Κάθε φορά που στα πλαίσια των καθηκόντων του έρχεται αντιμέτωπος με κάποια αμφιλεγόμενη πράξη, είναι απίθανο να χάσει την

αντικειμενικότητά του ή να δημιουργήσει συγκρουόμενα συμφέροντα αν έχει ενστερνιστεί την κατηγορηματική επιταγή του Kant.

3.5. Η Κλασική Ηθική ως Αρετή

Η εγωιστική, η ωφελιμιστική και η δεοντολογική σχολή που παρατέθηκαν μέχρι τώρα, εξετάζουν η κάθε μία από τη σκοπιά της την ηθικότητα των ανθρώπινων πράξεων. Απαντούν δηλαδή στο «πρέπει να κάνω την X πράξη;». Η κλασική σχολή της Ηθικής, που ξεκίνησε από τη σκέψη του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου Αριστοτέλη*, ξεφεύγει από τη διερεύνηση της ηθικότητας των πράξεων, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της στον χαρακτηρισμό του ανθρώπου που θα έκανε την κάθε πράξη. Διερευνά δηλαδή ποια στοιχεία του χαρακτήρα κάνουν έναν άνθρωπο να κατακτήσει την Αρετή. Στην Αριστοτελική ορολογία Αρετή ονομάζεται η "επαινετή έξη", δηλαδή η συνήθεια που οδηγεί τον άνθρωπο να γίνει καλύτερος. Ως τέτοιες θεωρούσε ο Αριστοτέλης τη φρόνηση, τη σοφία, τη μεσότητα, την ανδρεία, τη σωφροσύνη, τη γενναιοδωρία, τη δικαιοσύνη, την επιστήμη.

Η περί αρετής θεωρία δεν είναι άγνωστη στη διοικητική επιστήμη. Κάθε χρόνο δημοσιεύονται μελέτες προσπαθώντας να οριοθετήσουν τα γνωρίσματα του χαρακτήρα των αποτελεσματικών ηγετών (traits theory of leadership). Για παράδειγμα, ο **Jim Collins** στην πασίγνωστη έρευνά του "From Good to Great" ονόμασε "Ηγέτες του Επιπέδου" εκείνους που ενσαρκώνουν ταυτόχρονα την προσωπική ταπεινότητα και την επαγγελματική θέληση για επιτυχία. Παρατήρησε ότι οι ηγέτες αυτοί είναι φιλόδοξοι πρώτα και κύρια για την επιχείρηση και δευτερευόντως για τον εαυτό τους. Πρόσθετα, στην ελληνική βιβλιογραφία συναντάμε καταλόγους αρετών που διαχωρίζουν τους επιτυχημένους ηγέτες από τους γραφειοκράτες συναδέλφους τους.

3.6. Ηθική Χωρίς Ύβρη

Η «Ηθική Χωρίς Ύβρη» (HXY) αποτελεί τη θεωρία του James Rachels και έχει ως σκοπό να διορθώσει τα τρωτά σημεία του ωφελιμισμού. Η διόρθωση αυτή γίνεται μέσα από την σύνθεση του ωφελιμισμού με τον σεβασμό που προβάλλει ο Kant για τις επιλογές των ανθρώπων. Από την

ανάλυση που προηγήθηκε γίνεται σαφές ότι η θεωρία περί ηθικής του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου Αριστοτέλη είναι η πιο αντιπροσωπευτική θεωρία ηθικής που προσεγγίζει τα ειδικά θέματα της Λογιστικής - Ελεγκτικής Δεοντολογίας.

Ωστόσο, στην διάρκεια των χρόνων ο επιχειρηματικός κόσμος και η διοικητική επιστήμη έχουν επηρεαστεί σαφώς από την αρχή της μέγιστης ωφέλειας και όχι από την θεωρία του Αριστοτέλη περί Ηθικής. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να ασκηθεί κριτική στον ωφελιμισμό του επιχειρηματικού κόσμου και να προκύψει η ανάγκη προβολής της ΗΧΥ, η οποία χαρακτηρίζεται από τις ακόλουθες δύο καθοδηγητικές αρχές :

- ✚ «Οφείλουμε να ενεργούμε έτσι ώστε να προάγουμε τα συμφέροντα καθενός εξίσου» και
- ✚ «Πρέπει να μεταχειριζόμαστε τους ανθρώπους όπως τους αξίζει, αναλογιζόμενοι πώς αυτοί οι ίδιοι έχουν αποφασίσει να συμπεριφέρονται».

Οι δύο αυτές αρχές δεν είναι ανεξάρτητες η μία από την άλλη, αλλά η δεύτερη λειτουργεί μάλλον ως εξαίρεση στον κανόνα της πρώτης. Ο λογιστής - ελεγκτής οφείλει να μεριμνά για τα συμφέροντα των δανειστών, της κυβέρνησης, των καταναλωτών, με το ίδιο πάθος που προωθεί τα συμφέροντα του εργοδότη του. Αν όμως υποθεθεί ότι αυτός ο εργοδότης αποφασίζει να καταχραστεί την αγορά ή να "ξεπλύνει χρήμα" από παράνομες δραστηριότητες, του αξίζει να καταγγεληθεί (whistleblowing) από το λογιστή - ελεγκτή. Οι δύο αρχές συντιθέμενες, αποδίδουν το θεμελιώδη κανόνα της ΗΧΥ:

Το Αμερικάνικο Ινστιτούτο Ορκωτών Λογιστών ορίζει ότι «Κατά τη διεξαγωγή των υποχρεώσεων τους ως επαγγελματίες, τα μέλη πρέπει να εξασκούν ευαίσθητη επαγγελματική και ηθική κρίση, σε όλες τους τις δραστηριότητες». Αυτό το τμήμα ασχολείται με το περιεχόμενο της "ευαίσθητης επαγγελματικής και ηθικής κρίσης", παραθέτοντας συγκεκριμένα εργαλεία για τη λήψη δεοντολογικών αποφάσεων και την επίλυση διλημμάτων. Οι μεθοδολογίες αυτές χτίζουν πάνω στο θεωρητικό υπόβαθρο του 3ου κεφαλαίου, γι' αυτό και συνίσταται η καλή κατανόησή του πριν προσπαθήσει ο αναγνώστης να τις εφαρμόσει στην πράξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – Επιχειρηματική & Λογιστική Ηθική

Μετά την παρουσίαση της σύγχρονης αρθρογραφίας και των εργαλείων λήψης ηθικών αποφάσεων, που προκύπτουν από τις θεωρίες ηθικής φιλοσοφίας, σε αυτό το κεφάλαιο μελετώνται τα σύγχρονα κινήματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και επαγγελματικής δεοντολογίας των λογιστών. Ιδιαίτερη δε προσοχή αφιερώνεται στις απαιτήσεις των κανόνων δεοντολογίας των λογιστών (IFAC, AICPA) και εξηγείται γιατί η προσήλωση στους νόμους δεν είναι αρκετή

4.1. Σκοπός και Διακρίσεις της Λογιστικής

Οι οικονομολόγοι λένε ότι το σύστημα της ελεύθερης αγοράς δίνει κατά Pareto* άριστες λύσεις στα τρία βασικά προβλήματα κάθε κοινωνίας, προσδιορίζοντας:

- ✓ τις άριστες ποσότητες αγαθών που πρέπει να παραχθούν, για να καλυφθούν οι απεριόριστες ανάγκες των ατόμων,
- ✓ τον οικονομικότερο τρόπο συνδυασμού των διαθέσιμων συντελεστών για αυτήν την παραγωγή,
- ✓ τον άριστο τρόπο διανομής των αγαθών μεταξύ των ατόμων της κοινωνίας.

Ο ελεύθερος ανταγωνισμός όμως είναι μια ιδανική κατάσταση, ένα θεωρητικό μοντέλο, το οποίο μπορούμε μόνο οριακά να προσεγγίσουμε, καθώς στηρίζεται σε ένα πλήθος όχι και τόσο εύκολα εφαρμόσιμων προϋποθέσεων. Μια από αυτές είναι η ύπαρξη πλήρους πληροφόρησης. Για να δουλέψει το σύστημα, θα πρέπει οι διοικούντες και οι επενδυτές, όπως επίσης και οι καταναλωτές, το κράτος, και κάθε είδους μη κερδοσκοπικός οργανισμός να γνωρίζουν δωρεάν τα πάντα για όλα τα κοστολογικά και διοικητικά θέματα, όλων των επιχειρήσεων. Διαφορετικά το μοντέλο του ανταγωνισμού καταρρέει (market failure).

Το ρόλο της τόσο απαραίτητης ενημέρωσης για τον υπάρχοντα πλούτο των επιχειρήσεων, τις υποχρεώσεις, τη ρευστότητα, τις μεταβολές

στην περιουσία των ιδιοκτητών τους, τη δημιουργία κερδών και τη διάθεση τους κατέχει η λογιστική:

«Λογιστική είναι ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την παροχή χρηματοοικονομικών πληροφοριών για την ενημέρωση όλων των ενδιαφερομένων για τους οικονομικούς οργανισμούς, την υποβοήθηση της διοίκησης και της λειτουργίας των οικονομικών οργανισμών και τη διευκόλυνση της οικονομικής και κοινωνικής σημασίας των δραστηριοτήτων.»

Ολόκληρο το σύστημα της ελεύθερης οικονομίας λοιπόν εξαρτάται από το πόσο καλά θα κάνουν οι λογιστές - ελεγκτές τη δουλειά τους: «Οι λογιστές - ελεγκτές είναι οι φύλακες των αγορών χρήματος. Χωρίς τους λογιστές - ελεγκτές που διασφαλίζουν την ποιότητα και την ακεραιότητα των χρηματοοικονομικών πληροφοριών, οι αγορές κεφαλαίων θα ήταν πολύ λιγότερο αποδοτικές, το κόστος κεφαλαίου κατά πολύ υψηλότερο και το επίπεδο ζωής μας πιο χαμηλό.»

Η κάθε ομάδα ενδιαφερομένων χρησιμοποιεί τις λογιστικές πληροφορίες – ελεγκτικές σημειώσεις για τις δικές της επιδιώξεις, τις οποίες ο επαγγελματίας λογιστής – ελεγκτής οφείλει να αναγνωρίζει και να διευκολύνει. Για το σκοπό αυτό, αλλά και για εκπαιδευτικούς λόγους, η επιστήμη της λογιστικής υποδιαιρείται στις ακόλουθες ενότητες:

- **Τη Γενική ή Χρηματοοικονομική Λογιστική**, η οποία επικεντρώνεται στη μέτρηση εισοδήματος και άλλων ροών, όπως επίσης και στην εκτίμηση της τρέχουσας χρηματοοικονομικής κατάστασης μιας επιχείρησης, πρωτίστως για την ικανοποίηση των πληροφοριακών αναγκών των εξωτερικών χρηστών. Το χαρακτηρισμό "γενική" τον πήρε επειδή οι μέθοδοι, τα πρότυπα και οι εκροές της (χρηματοοικονομικές καταστάσεις όπως π.χ. ο ισολογισμός) είναι πλήρως τυποποιημένες και βρίσκουν εφαρμογή και στις άλλες κατηγορίες.

- **Τη Διοικητική (εσωτερική) Λογιστική**, της οποίας οι πληροφορίες διευκολύνουν τον προγραμματισμό και έλεγχο των λειτουργιών μιας επιχείρησης και τη λήψη ορθολογικών αποφάσεων μέσα σε αυτή. Είναι λιγότερο τυποποιημένη από τη χρηματοοικονομική και οι σημαντικότερες ενότητές της αφορούν στην κατάρτιση προϋπολογισμών, τον έλεγχο του κόστους και τις μεθόδους κοστολόγησης. Λόγω της σημαντικότητας της κοστολόγησης, πολλοί την αναφέρουν και ως Λογιστική Κόστους.

- **Τη Φορολογική ή Φοροτεχνική Λογιστική** η οποία ασχολείται με τη φορολογική νομοθεσία και τις επιπτώσεις της στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων και

- **Την Ελεγκτική** μέσω της οποίας επαληθεύεται η ορθότητα και η πληρότητα των λογιστικών εκθέσεων, ανακαλύπτονται λάθη και προλαμβάνεται η απάτη. Συνήθως χωρίζεται σε Εξωτερικό Έλεγχο, που διενεργείται από ανεξάρτητους φορείς και Εσωτερικό Έλεγχο, από τις ίδιες τις επιχειρήσεις. Το Institute of Internal Auditors παρέχει αυτόν τον ορισμό: «Ο Εσωτερικός Έλεγχος είναι μια ανεξάρτητη και αντικειμενική δραστηριότητα διασφάλισης και συμβουλευτικής, σχεδιασμένη ώστε να προσθέτει αξία και να βελτιώνει τις λειτουργίες ενός οργανισμού. Βοηθάει τον οργανισμό να επιτύχει τους στόχους του, φέροντας μία συστηματική και πειθαρχημένη προσέγγιση στην αξιολόγηση και βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών διαχείρισης κινδύνων, ελέγχου και διακυβέρνησης.»

4.2 Οι Έννοιες της Λογιστικής Ηθικής και της Δεοντολογίας

Το "Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας" του πρώην πρύτανη Γ. Μπαμπινιώτη, δίδει τους ακόλουθους **ορισμούς της Ηθικής**:

1. Κλάδος της φιλοσοφίας που ασχολείται με τις αξίες που σχετίζονται με την ανθρώπινη συμπεριφορά, όσον αφορά στην ορθότητα ή ακαταλληλότητα πράξεων, στην αγαθότητα ή μη κινήτρων και σκοπών.
2. Το επιστημονικό, φιλοσοφικό σύγγραμμα, στο οποίο εξετάζονται συστηματικά οι ανθρώπινες πράξεις με μεθόδους του παραπάνω κλάδου.
3. Κάθε διδασκαλία θρησκείας, ιδεολογίας κ.λπ., η οποία καθορίζει, συνήθως με τη μορφή δόγματος, τι είναι καλό και τι κακό, τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, τι είναι θεμιτό και τι ανεπίτρεπτο.
4. Το σύστημα κανόνων συμπεριφοράς, που καθορίζει μια εποχή, κοινωνική ομάδα κ.λπ.
5. Το σύνολο των αρχών και των αξιών που έχει διαμορφώσει και τηρεί ένα πρόσωπο στην καθημερινή του ζωή.
6. Η καλή συμπεριφορά, η ενάρετη διαγωγή, η χρηστότητα των ηθών.

7. Η ποιότητα του χαρακτήρα, το ποιόν του ανθρώπου με βάση τα κίνητρα, τις πράξεις και τις πεποιθήσεις του.

Στο ίδιο έργο ορίζεται η **Δεοντολογία** ως εξής:

1. Διδασκαλία ή υπόδειξη των δεόντων, δηλ. του τι πρέπει να γίνεται ή να λέγεται. ΣΥΝΩΝΥΜΑ: καθηκοντολογία
2. Σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να φέρεται κανείς.

Τη συμπεριφορά και τις επιτρεπόμενες μεθόδους κατά την άσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων.

Με βάση αυτούς του ορισμούς, μπορεί να προταθεί ότι:

Λογιστική Ηθική είναι ο εφαρμοσμένος κλάδος της φιλοσοφίας που ασχολείται με τη συστηματική μελέτη των σχετικών αξιών με τη συμπεριφορά του λογιστή, όσον αφορά στην ορθότητα ή ακαταλληλότητα των επαγγελματικών του πράξεων, στην αγαθότητα ή μη των κινήτρων και των σκοπών του.

Λογιστική Δεοντολογία είναι το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο οφείλει να συμπεριφέρεται ο λογιστής κατά την άσκηση των επαγγελματικών του καθηκόντων.

Σύμφωνα με τον Κώδικα Επαγγελματικής Συμπεριφοράς του AICPA*, εκείνος που αναλαμβάνει το ρόλο του λογιστή - ελεγκτή, αποδέχεται και τις ακόλουθες υποχρεώσεις:

- ✚ *Πρέπει να εξασκεί ευαίσθητη επαγγελματική και ηθική κρίση, σε όλες του τις δραστηριότητες.*
- ✚ *Πρέπει να ενεργεί με τρόπο που υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον, να τιμά την εμπιστοσύνη του κοινού και να επιδεικνύει δέσμευση στον επαγγελματισμό.*
- ✚ *Πρέπει να διεξάγει όλες τις επαγγελματικές του υποχρεώσεις με την υψηλότερη αίσθηση ακεραιότητας.*
- ✚ *Πρέπει να διατηρεί την αντικειμενικότητα του, να είναι ανεξάρτητος τυπικά και ουσιαστικά και να μην έχει συγκρουόμενα συμφέροντα.*

✚ Πρέπει να ακολουθεί τα τεχνικά και ηθικά πρότυπα του επαγγέλματος, να πασχίζει διαρκώς να βελτιώνει την επάρκεια του και την ποιότητα των υπηρεσιών του και να εκπληρώνει την επαγγελματική του ευθύνη στο έπακρο της ικανότητάς του.

✚ Πρέπει να διερευνά αν το εύρος και το είδος των υπηρεσιών που προσφέρει παραβιάζουν κάποια από τις Αρχές του Κώδικα.

Το Π.Δ. 340/1998 που αποτελεί τμήμα της Ελληνικής Νομοθεσίας «Περί επαγγέλματος λογιστή φοροτέχνη και της αδείας ασκήσεώς του» ορίζει στο άρθρο 17 ότι «Ο λογιστής - φοροτεχνικός οφείλει να επιδεικνύει την προσήκουσα επιμέλεια περί την εκτέλεση των εργασιών που του ανατίθενται, άλλως ευθύνεται έναντι του εντολέως του για τις κάθε είδους φορολογικές και λοιπές επιβαρύνσεις που προέκυψαν από υπαιτιότητά του».

Η Λογιστική Ηθική επομένως επικεντρώνεται στην αυτονόητη υποχρέωση των λογιστών να διασφαλίζουν την ποιότητα των υπηρεσιών τους και να προστατεύουν τη φήμη του επαγγέλματος, υπηρετώντας όλους τους ενδιαφερόμενους. Με τα λόγια του καθηγητή Φιλοσοφίας **James Rachels**: «Ενσυνείδητα ηθικά ενεργεί αυτός που ενδιαφέρεται αμερόληπτα για τα συμφέροντα όλων όσων επηρεάζονται από τις πράξεις του, αυτός που προσεκτικά επεξεργάζεται τα δεδομένα και εξετάζει τις συνέπειές τους, αυτός που αποδέχεται αρχές συμπεριφοράς μόνο αφού τις διερευνήσει και πειστεί για την ορθότητά τους, αυτός που είναι πρόθυμος να "ακούσει τη φωνή της λογικής" ακόμα και αν κάτι τέτοιο σημαίνει ότι πρέπει να αναθεωρήσει παλιότερες πεποιθήσεις του και τελικά αυτός που είναι πρόθυμος να συμπεριφερθεί σύμφωνα με τα αποτελέσματα της περίσκεψής του.»

4.3 Οι Ενδιαφερόμενοι για τη Λογιστική - Ελεγκτική

Η ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρει ένας λογιστής - ελεγκτής και η φήμη του επαγγέλματος εξαρτώνται από το βαθμό που οι τελικοί χρήστες λαμβάνουν αξιόπιστες, αντικειμενικές, έγκαιρες και χρήσιμες πληροφορίες. «Η φήμη δεν είναι τίποτα περισσότερο και τίποτα λιγότερο από την αποδοχή και την υποστήριξη όλων των κοινωνικών εταίρων. Επομένως, η κατανόηση των απόψεών των ενδιαφερομένων και η ικανοποίηση των αναγκών τους αποτελεί το μοναδικό τρόπο για τη δημιουργία της φήμης και τη

διαχείριση των κινδύνων που ελλοχεύουν.» Ενδεικτικά, μπορούν να χωρισθούν οι ομάδες άμεσα ενδιαφερομένων για τις υπηρεσίες του λογιστή - ελεγκτή σε εσωτερικούς και εξωτερικούς χρήστες ως εξής:

Οι εσωτερικοί χρήστες αποτελούνται από:

- ✚ τους διοικούντες των οργανισμών σε κάθε ιεραρχικό επίπεδο, που έχουν ανάγκη από πραγματικά στοιχεία, προκειμένου να λάβουν ορθολογικές αποφάσεις και
- ✚ τα εργατικά σωματεία, που εξαρτούν τις διεκδικήσεις τους από τις πληροφορίες που έχουν για την οικονομική κατάσταση των οργανισμών.

Οι εξωτερικοί χρήστες αποτελούνται από:

- ✚ τους τωρινούς και τους ενδεχόμενους μελλοντικούς μετόχους - ιδιοκτήτες, που χρειάζονται να γνωρίζουν τη βιωσιμότητα των επενδύσεών τους,
- ✚ τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, τους λοιπούς δανειστές και τους προμηθευτές, που αξιολογούν τον κίνδυνο παροχής κεφαλαίων και εμπορικών πιστώσεων στις επιχειρήσεις,
- ✚ τις δημόσιες υπηρεσίες και την κυβέρνηση, που ασκούν οικονομική, κοινωνική και αναπτυξιακή πολιτική και ενδιαφέρονται για τη φοροδοτική ικανότητα των επιχειρήσεων και
- ✚ τις επαγγελματικές ενώσεις των λογιστών, που διαφυλάττουν το κύρος τους ελέγχοντας την ορθή άσκηση της λογιστικής από τα μέλη τους.

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση δεν είναι εξαντλητική, γι' αυτό ο κάθε λογιστής - ελεγκτής θα πρέπει να διενεργεί πλήρη στρατηγικό έλεγχο του εξωτερικού και εσωτερικού περιβάλλοντος πριν ακόμα αποφασίσει αν πρέπει να αναλάβει μια υποχρέωση. Η υπέρτατη δοκιμασία στην οποία οφείλει να υποβάλει τις αντικρουόμενες πιέσεις που του ασκούνται από τις ομάδες ενδιαφερομένων που προδιαγράψαμε, είναι το Δημόσιο Συμφέρον: *«Για να επιλύσουν αυτές τις συγκρούσεις, τα μέλη πρέπει να ενεργούν με ακεραιότητα, οδηγούμενα από την ακόλουθη αρχή: Όταν αναλαμβάνουν την ευθύνη τους*

προς το κοινό, τα συμφέροντα των πελατών και των εργοδοτών τους ικανοποιούνται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.» Από τις διάφορες πολιτικές που έχουν προταθεί για την καλύτερη αξιολόγηση και αντιμετώπιση των ενδιαφερομένων, θα παρουσιάσουμε το μοντέλο του G. Salvage.

Σύμφωνα με αυτό, οι ομάδες ενδιαφερομένων που επιδεικνύουν χαμηλή προοπτική απειλής και υψηλή συνεργασίας (βλ. επόμενη σελίδα, Τύπος 1), είναι συνετό να συμμετέχουν ενεργά στη δουλειά του λογιστή, καθώς κατά πάσα πιθανότητα θα τον υποστηρίξουν. Μια τέτοια ομάδα μπορεί να είναι π.χ. η ελεγκτική επιτροπή του διοικητικού συμβουλίου, με την οποία έχει κάθε λόγο να μοιραστεί την ευθύνη του εσωτερικού ελέγχου. Ακόμα κι αν τους αντιλαμβάνεται ταυτόχρονα ως απειλή και συνεργάσιμους (Τύπος 4), θα πρέπει να συμπράξει στις επιθυμίες τους, προσπαθώντας να τους πάρει με το μέρος του. Τέτοια σχέση μπορεί να έχει διαμορφωθεί π.χ. με τους εξωτερικούς ελεγκτές της εταιρείας. Ο λογιστής που θα προσπαθήσει να βάλει εμπόδια στη δουλειά τους, το μόνο που κάνει είναι να δημιουργεί υποψίες, που από αμφιταλαντευόμενους θα τους μετατρέψει σε αρνητικά προσκείμενους. Από όσους ανήκουν στον Τύπο 3 θα πρέπει να προστατευτεί, καθώς ενδέχεται να είναι π.χ. οι πρωτεργάτες ενός οικονομικού σκανδάλου. Μια τέτοια περίπτωση μπορεί να αντιπροσωπεύει ο κρυφίνους χρηματοοικονομικός διευθυντής, που με το αυτοκρατορικό στυλ διοίκησής του πιέζει τους λογιστές να "μαγειρέψουν τα βιβλία". Τέλος, ενδιαφερόμενοι με χαμηλές προοπτικές συνεργασίας και απειλής θεωρούνται μικρής σημασίας, αλλά οι επιδιώξεις τους θα πρέπει να παρακολουθούνται, για να αποφευχθεί η περίπτωση αιφνιδιασμού. Για παράδειγμα, ένας παλιός συνεργάτης μπορεί να κάνει καταγγελίες στην επιτροπή κεφαλαιαγοράς, πιάνοντας έτσι εξ' απήνης το λογιστή που δεν αξιολογεί διαρκώς τις προθέσεις των κοινωνικών εταίρων πριν δράσει.

4.4. Η Επιχειρηματική και η Λογιστική – Ελεγκτική Ηθική

Ο Κορυφαίος Ρώσος λογοτέχνης Ντοστογιέφσκι στο αριστούργημά του "Εγκλημα και Τιμωρία" (1886) κάνει εξαρχής αντιπαθητικό το χαρακτήρα του νεόπλουτου Πιοτρ Λουζίν Πετρόβιτς, βάζοντας τον να λέει τα ακόλουθα:

«Τον αγαπώ τον πλησίον μου αλλά τι βγαίνει απ' αυτό; Βγαίνει πως πρέπει να μοιράσω μαζί του το παλτό μου κόβοντάς το στα δύο, οπότε θα μείνουμε κι οι δύο γυμνοί [...]. Έρχεται λοιπόν η επιστήμη και σου λέει: "Αγάπα, πρώτα απ' τους άλλους, τον εαυτό σου, γιατί όλα σε αυτόν τον κόσμο στηρίζονται στο ατομικό συμφέρον. Αγαπώντας μονάχα τον εαυτό σου, θα κάνεις τις δουλειές σου όπως πρέπει και θα σου μείνει το παλτό σου ολόκληρο". Η πολιτική οικονομία προσθέτει πως όσο περισσότερες ατομικές επιχειρήσεις δημιουργούνται στην κοινωνία, με άλλα λόγια, όσο περισσότερα ολόκληρα παλτά βρίσκονται σ' αυτήν, τόσο πιο στέρεα είναι τα θεμέλιά της [...]. Συνεπώς, αποκτώντας ένα αγαθό αποκλειστικά και μόνο για τον εαυτό μου, το αποκτώ ταυτόχρονα και για όλους τους άλλους. Κι απ' αυτό βγαίνει ότι

ο πλησίον μου παίρνει από μένα κάτι παραπάνω από το μισό παλτό. Κι αυτό, όχι χάρη στην ιδιωτική και ατομική γενναιοδωρία, αλλά εξαιτίας της γενικής προόδου».

Αυτή την πολιτική οικονομία των "ολόκληρων παλτών" εξέφρασε το 1970 ο ιδρυτής της Σχολής του **Chicago Milton Friedman**, όταν δημοσίευσε το περίφημο άρθρο του "The Social Responsibility of Business Is to Increase its Profits", για το οποίο δεν έχει σταματήσει ακόμα και σήμερα να δέχεται αντιδράσεις. Η βασική ιδέα του άρθρου συνοψίζεται στα ακόλουθα δύο αποσπάσματα:

«Σε μια ελεύθερη οικονομία, συστήματος ιδιωτικής ιδιοκτησίας, το στέλεχος μιας ανωνύμου εταιρείας [. .] έχει κατευθείαν ευθύνη προς τους εργοδότες του να διεξάγει τις επιχειρήσεις σύμφωνα με τις επιθυμίες τους, το οποίο γενικά σημαίνει να κάνει όσο πιο πολλά χρήματα είναι δυνατόν, συμμορφούμενος ταυτόχρονα με τους βασικούς κανόνες της κοινωνίας, και αυτούς που περιέχονται στους νόμους και αυτούς που περιέχονται στα ήθη της κοινωνίας.»

«Σε μια ελεύθερη κοινωνία υπάρχει μία και μόνο κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων - να χρησιμοποιούν τους πόρους τους και να επιδίδονται σε δραστηριότητες που στοχεύουν σε αύξηση των κερδών τους, αρκεί να τηρούν τους κανόνες του παιχνιδιού, το οποίο σημαίνει δραστηριότητες ανοικτού και ελεύθερου ανταγωνισμού χωρίς απάτη και παραποίηση.»

Η εποχή του κοντόφθαλμου *laissez-faire* που περιγράφει ο Friedman έχει περάσει ανεπιστρεπτή. Εξάλλου και ο ίδιος, έστω και έμμεσα, δέχεται ως περιορισμούς για την επιχειρηματικότητα τους νόμους, τα ήθη της κοινωνίας και την προστασία του ανταγωνισμού. Πολύ πριν τον Friedman, ο Adam Smith έγραφε στο τέταρτο κεφάλαιο του "Πλούτου Των Εθνών": «Κάθε άνθρωπος, στο βαθμό που δεν παρεμβαίνει τους νόμους της δικαιοσύνης, είναι απόλυτα ελεύθερος να κυνηγήσει το συμφέρον του με το δικό του τρόπο, και να φέρει την επιχείρηση και το κεφάλαιό του σε ανταγωνισμό με εκείνα οποιοδήποτε άλλου ανθρώπου ή ομάδας ανθρώπων». Ακόμα δηλαδή και ο ίδιος ο πατέρας του καπιταλισμού, φαίνεται να αντιτίθεται στο μονομερές κυνήγι του κέρδους όταν βάλλεται από αυτό η αίσθηση δικαιοσύνης των ανθρώπων.

Σήμερα γνωρίζουμε ότι η απεμπόληση κάποιων ευκαιριών παροδικής μεγιστοποίησης του κέρδους, που θα δημιουργούσαν κοινωνικές πιέσεις και αδικίες, όχι μόνο δεν μειώνουν το επιχειρηματικό περιθώριο, αλλά τελικά συνεισφέρουν σε αυτό. Αρκεί για να επιβεβαιωθεί αυτό το συμπέρασμα η αναδρομή στις μελέτες των **Collison et al. (2008)** και των **Renneboog et al. (2008)** που παρουσιάστηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο, οι οποίοι διαπίστωσαν ότι οι λονδρέζικοι δείκτες FTSE4Good και οι αμερικάνικοι Dow Jones Sustainability Index και Domini Social Index, που σταθμίζουν τις αποδόσεις αποκλειστικά και μόνο κοινωνικά υπεύθυνων επιχειρήσεων, αρκετά συχνά βρίσκονται πάνω από τον Standard & Poor's 400. Όπως όλα δείχνουν το γνωστό αγγλοσαξονικό γνωμικό, "The business of business is business" (η δουλειά των επιχειρήσεων είναι το επιχειρείν) λέει μόνο τη μισή αλήθεια. Ο πιο αποδοτικές επιχειρήσεις για τους ιδιοκτήτες τους είναι εκείνες που διενεργούν το επιχειρείν με τρόπο κοινωνικά υπεύθυνο ("Ethics is good business").

Πιο συγκεκριμένα, **οι Gompers et al** βρήκαν θετική συσχέτιση μεταξύ του βαθμού δημοκρατικότητας στη διακυβέρνηση των επιχειρήσεων με τα πραγματοποιηθέντα τους κέρδη. Η επένδυση ενός δολαρίου την 1η Σεπτεμβρίου 1990 στο "Δικτατορικό Χαρτοφυλάκιο" που κατασκεύασαν με επιχειρήσεις που περιορίζουν τα δικαιώματα των κοινωνικών τους εταίρων, θα είχε καρπίσει 3,39 δολάρια μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 1999. Αντίθετα, αν αυτό το δολάριο είχε τοποθετηθεί για το ίδιο χρονικό διάστημα στο "Δημοκρατικό Χαρτοφυλάκιο" εταιρειών που βασίζουν τις αποφάσεις της διοίκησης στις απαιτήσεις όλων των ενδιαφερομένων μερών, θα είχε αποφέρει 7,07 δολάρια. Οι κατά μέσο όρο αποδόσεις δηλαδή του Δημοκρατικού Χαρτοφυλακίου υπερέβησαν εκείνες του Δικτατορικού κατά πάνω από 9% ετησίως.

Το περιοδικό Business Ethics εκδίδει ετησίως τη λίστα με τους 100 Καλύτερους Εταιρικούς Πολίτες. Οι βραβευθείσες επιχειρήσεις συμμετέχουν ενεργά στην προστασία του περιβάλλοντος, δραστηριοποιούνται σε ότι απασχολεί την τοπική τους κοινωνία και πετυχαίνουν υψηλές επιδόσεις σε θέματα διακυβέρνησης, σχέσεων με τους υπαλλήλους και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Γενικότερα, η Επιχειρηματική Ηθική (Business Ethics) επιβάλλει περιορισμούς στο κυνήγι του βραχυπρόθεσμου κέρδους, που όμως εγγυούνται τελικά την επιβίωση και τη μακροχρόνια επιτυχία των επιχειρήσεων. Οι περιορισμοί αυτοί αποτελούν έμπρακτες αποδείξεις της κοινωνική τους ευθύνης (CSR - Corporate Social Responsibility), μιας μορφής δηλαδή «αποζημίωσης» προς την τοπική και τη διεθνή κοινότητα, που αποσκοπεί στη δημιουργία ενός περισσότερο βιώσιμου κόσμου, μέσω υπεύθυνων επιχειρηματικών πρακτικών. Ενδεικτικά τα πεδία ενδιαφέροντος της CSR περιλαμβάνουν τις ίσες ευκαιρίες στους εργαζομένους ανεξάρτητα από το γένος, το χρώμα του δέρματός τους, τις θρησκευτικές ή πολιτικές τους πεποιθήσεις, τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις ή την ενδεχόμενη αναπηρία τους, τις εταιρικές φιλανθρωπίες και χορηγίες, τις περιβαλλοντικές υποχρεώσεις που επιβάλουν πρότυπα όπως το ISO 14001, την προστασία του ανταγωνισμού από τα καρτέλ, την υγιεινή και ασφάλεια για τους καταναλωτές και τους εργαζόμενους, τη σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας (ν. 3488/2006), την εκμετάλλευση ανήλικων εργατών. Την Επιχειρηματική Ηθική γενικότερα περιγράφει ο φιλόσοφος Robert C. Solomon με τα "3 c": compliance, contribution, consequences. Ας πούμε για χάρη του ελληνόφωνου αναγνώστη ότι είναι τα 3σ που οφείλει να αναλογίζεται η σύγχρονη επιχείρηση σε κάθε της δραστηριότητα και απόφαση:

✚ Συμμόρφωση με τους νόμους, τις καθιερωμένες εταιρικές πολιτικές, τις προσδοκίες και τα δικαιώματα κάθε κοινωνικού εταίρου,

✚ Συνεισφορά προς την κοινωνία μέσω της ποιότητας και της χρησιμότητας των προϊόντων και των υπηρεσιών και των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργεί,

✚ Συνέπειες επιβλαβείς στους τελικούς χρήστες, τους εργαζόμενους και την τοπική κοινωνία, που πρέπει να ελαχιστοποιούνται.

Έστω λοιπόν και αν εκλαμβάνονταν, εσφαλμένα και υποτιμητικά, οι λογιστές - ελεγκτές μόνο ως μέλη κερδοσκοπικών επιχειρήσεων και όχι ως επαγγελματίες που ασκούν λειτουργήματα, πάλι θα έπρεπε να εξεταστεί η κοινωνική τους ευθύνη στα πλαίσια αυτών των ελεγκτικών - λογιστικών - συμβουλευτικών επιχειρήσεων.

4.5. Οι 5+1 Αρχές της Επαγγελματικής Ηθικής

Η Διεθνής Ομοσπονδία Λογιστών (International Federation of Accountants - IFAC) ιδρύθηκε το 1977, έχει παρουσία σε 123 χώρες και εκπροσωπεί πάνω από 2,5 εκ. λογιστές και ορκωτούς ελεγκτές. Αποστολή της είναι η εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος, η ενδυνάμωση παγκοσμίως του λογιστικού επαγγέλματος και η συνεισφορά στην ανάπτυξη εύρωστων διεθνών οικονομιών, καθιερώνοντας και διαδίδοντας τη συμμόρφωση με υψηλής ποιότητας επαγγελματικά πρότυπα, προάγοντας διεθνώς τη σύγκλιση αυτών των προτύπων και εκφέροντας άποψη σε ζητήματα δημοσίου συμφέροντος, όπου η ειδίκευση του επαγγέλματος είναι σχετική.

Τα αρμόδια συμβούλια της IFAC, αναγνωρίζοντας την ανάγκη καθιέρωσης ενός παγκοσμίως εναρμονισμένου πλαισίου για την αντιμετώπιση των διαρκώς αυξανόμενων απαιτήσεων από τους λογιστές - ελεγκτές, εκδίδουν και ενημερώνουν συχνά τον Κώδικα Ηθικής για Επαγγελματίες Λογιστές - ελεγκτές, τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα (International Standards on Auditing - ISAs), τα Διεθνή Εκπαιδευτικά Πρότυπα, και τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα Δημοσίου Τομέα.

Σο ενδιαφέρον αυτής της εργασίας εστιάζεται στον Κώδικα Ηθικής για Επαγγελματίες Λογιστές - Ελεγκτές που κατάρτισε το International Ethics Standards Board for Accountants της IF AC, και ουσιαστικά αποτελεί ένα πρότυπο συμμόρφωσης με τις 5 βασικές αρχές της επαγγελματικής ηθικής:

4.5.1. Ακεραιότητα

Ο επαγγελματίας λογιστής - ελεγκτής πρέπει να είναι έντιμος, ειλικρινής, αξιοπρεπής και υπεύθυνος σε όλες τις επαγγελματικές και επιχειρηματικές του σχέσεις.

Ο "ακέραιος" άνθρωπος είναι αυτός που δε μένει μόνο στη θεωρία, αλλά εφαρμόζει στην καθημερινή του πρακτική όλες τις αξίες που ασπάζεται. Επιδιώκοντας οι λογιστές - ελεγκτές την ακεραιότητα έχουν υποχρέωση απέναντι στους πελάτες τους να τους παρουσιάζουν τίμια, δίκαια και ανεπηρέαστα την πραγματική εικόνα των οικονομικών τους υποθέσεων.

Όπως αναφέρει ο Κώδικας (§110.2) θα πρέπει να αποφεύγουν οι λογιστές - ελεγκτές οποιαδήποτε σχέση με εκθέσεις και πληροφορίες όταν αυτές:

- + Παρέχουν σημαντικά λανθασμένα ή παραπλανητική πληροφόρηση,
- + Εμπεριέχουν πληροφορίες που υποβάλλονται απερίσκεπτα,
- + Είναι παραπλανητικές λόγω παράληψης ή απόκρυψης απαραίτητων πληροφοριών

Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι κάποια έκθεση των λογιστών - ελεγκτών έχει τουλάχιστον ένα από τα παραπάνω ελαττώματα, έχουν υποχρέωση να υποβάλλουν νεότερη, διορθωμένη έκθεση.

Οι επαγγελματίες λογιστές - ελεγκτές θα πρέπει να παρακολουθούν την ισχύουσα νομοθεσία και τη δεοντολογία του επαγγέλματός, έτσι ώστε να μπορούν να κρίνουν αν μια πράξη είναι παράνομη ή θα μπορούσε να βλάψει το κύρος τους, προκειμένου να την αποφύγουν. Επίσης, στα πλαίσια της ακεραιότητας τους οι λογιστές - ελεγκτές, έχοντας επίγνωση της προτεραιότητας του δημόσιου συμφέροντος, οφείλουν να σέβονται και να συνεισφέρουν στην ηθική επίτευξη των στόχων του οργανισμού στον οποίο απασχολούνται.

Ενώ είναι θεμιτό να δίνουν συμβουλές ως ειδικοί, δεν μπορούν να παρουσιάζουν ψευδείς διαβεβαιώσεις και παραπλανητικές οικονομικές καταστάσεις. Σε κάθε περίπτωση, η εμπιστοσύνη του κοινού για το επάγγελμα και τους επαγγελματίες εξαρτάται από την αποχή τους από συγκρουόμενα συμφέροντα που θα μπορούσαν να υποσκάψουν την Ανεξαρτησία και την υψηλή ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

4.5.2. Αντικειμενικότητα

Ο επαγγελματίας λογιστής - ελεγκτής δεν πρέπει να επιτρέπει την παρεμπόδιση των επαγγελματικών ή επιχειρηματικών του κρίσεων από προκατάληψη, σύγκρουση συμφερόντων ή άσκηση ψυχολογικής βίας από τρίτους.

Η Αντικειμενικότητα προϋποθέτει την Ανεξαρτησία και την ειλικρίνεια κατά την συλλογή, αξιολόγηση και γνωστοποίηση κάθε πληροφορίας. Υποχρεούνται να μη δέχονται δώρα ή να λαμβάνουν μέρος σε

δραστηριότητες που επηρεάζουν ή που μπορεί να υποτεθεί ότι επηρεάζουν την αντικειμενική τους κρίση ή δημιουργούν σύγκρουσης συμφερόντων. Τέλος θα πρέπει να γνωστοποιούν όλα τα γεγονότα τα οποία σε περίπτωση μη γνωστοποίησης, θα μπορούσαν να βλάψουν το δημόσιο συμφέρον. Η προστασία των ευαίσθητων πληροφοριών των πελατών και των συναλλαγών τους είναι εξίσου ουσιαστική υποχρέωση του λογιστή - ελεγκτή, η οποία όμως πρέπει να υποχωρεί όταν εμπιστευτικές πληροφορίες ζητούνται από νόμιμες κρατικές υπηρεσίες και δικαστικούς λειτουργούς.

4.5.3. Επαγγελματική Επιδεξιότητα & Αέουσα Επιμέλεια

Ο επαγγελματίας λογιστής - ελεγκτής έχει διαρκές καθήκον να διατηρεί την επαγγελματική του γνώση και επιδεξιότητα, ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα της επαγγελματικής υπηρεσίας που λαμβάνει ο πελάτης ή ο εργοδότης του. Η διατήρηση δε της επαγγελματικής επιδεξιότητας απαιτεί συνεχή ενημέρωση και κατανόηση των τρεχουσών τεχνικών, επαγγελματικών, επιχειρηματικών και νομοθετικών εξελίξεων.

Η Δέουσα Επιμέλεια εμπερικλείει την υποχρέωση παροχής των επαγγελματικών υπηρεσιών επιμελώς, σύμφωνα με τα ισχύοντα τεχνικά και επαγγελματικά πρότυπα, ολοκληρωμένα και έγκαιρα. Επίσης θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι και εκείνοι που εργάζονται για λογαριασμό του επαγγελματία λογιστή - ελεγκτή λαμβάνουν την κατάλληλη εκπαίδευση και εποπτεία.

4.5.4. Εμπιστευτικότητα

Ο επαγγελματίας λογιστής - ελεγκτής πρέπει να σέβεται την εμπιστευτικότητα των πληροφοριών που λαμβάνει ως αποτέλεσμα των επαγγελματικών και επιχειρηματικών του σχέσεων και να μην τις διαδίδει σε τρίτους χωρίς την κατάλληλη και ειδική αρμοδιότητα. Εξίσου καλά πρέπει να προφυλάσσονται οι ευαίσθητες πληροφορίες των προηγούμενων ή ακόμα και των δυνητικών εργοδοτών και πελατών, με αυτές των τρεχόντων. Επίσης ο επαγγελματίας λογιστής - ελεγκτής φέρει την ευθύνη να διασφαλίσει ότι όσοι εργάζονται για λογαριασμό του ή μαζί του σέβονται ομοίως την εμπιστευτικότητα των ευαίσθητων πληροφοριών.

Η εμπιστευτικότητα πρέπει να διατηρείται ακόμα και πέρα από τα όρια της δουλειάς του, στο κοινωνικό περιβάλλον του λογιστή. Αυτός οφείλει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός για το ενδεχόμενο ακούσιας δημοσιοποίησης εμπιστευτικών πληροφοριών, ειδικά σε επαγγελματικούς συνεργάτες με τους οποίους έχει μακροχρόνιες σχέσεις ή σε στενά συγγενικά πρόσωπα. Οι εμπιστευτικές πληροφορίες που αποκτήθηκαν ως αποτέλεσμα επαγγελματικών ή επιχειρηματικών σχέσεων, δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται για το προσωπικό όφελος του επαγγελματία λογιστή - ελεγκτή ή τρίτων μερών.

Σο πρώτο γνωστό κείμενο επαγγελματικής δεοντολογίας είναι "Ο Όρκος" του Ιπποκράτη, στον οποίο ακόμα και σήμερα ορκίζονται οι Έλληνες γιατροί. Σχετικά με τις εμπιστευτικές πληροφορίες αναφέρει: «Όσα ασκώντας το επάγγελμά μου θα δω ή θα ακούσω - ας είναι και πέρα από το επάγγελμά μου, στη συναναστροφή μου με τους ανθρώπους - που δεν θα πρέπει ποτέ στους έξω να κοινολογηθούν, θα τα σκεπάζω με τη σιωπή μου: μυστικά θα τα θεωρώ, που κανείς δεν πρέπει γι' αυτά να μιλά».

Σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να μην αρμόζει η διάρρευση εμπιστευτικών πληροφοριών ακόμα και μέσα στην εταιρεία που απασχολεί το λογιστή - ελεγκτή.

Πρέπει να διευκρινιστεί ότι η εμπιστευτικότητα δεν είναι δεσμευτική όταν ο εργοδότης ή ο πελάτης τον οποίο αφορούν εξουσιοδοτεί το λογιστή - ελεγκτή να γνωστοποιήσει τις εμπιστευτικές του πληροφορίες, ή όταν ο νόμος επιβάλλει τη δημοσίευση τους, π.χ. όταν ζητούνται ως αποδείξεις κακουργήματος από αρμόδιο δικαστήριο.

4.5.5. Επαγγελματική Συμπεριφορά

Ο επαγγελματίας λογιστής - ελεγκτής πρέπει να πειθαρχεί στους σχετικούς νόμους και κανονισμούς και να αποφεύγει κάθε πράξη που δυσφημεί το επάγγελμα. Σαν παράδειγμα θα μπορούσε να αναφερθεί η χρήση απαγορευμένων ναρκωτικών ουσιών. Ο επαγγελματίας δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι κάνει κακό μόνο στον εαυτό του, αφού κάτι τέτοιο θα έθετε υπό αμφισβήτηση την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών του, της εταιρείας του και κατ' επέκταση του επαγγέλματος.

Ειδικά όταν διαφημίζουν τους εαυτούς τους, τις εταιρείες και τις υπηρεσίες τους, πρέπει να είναι πολύ προσεκτικοί οι επαγγελματίες, για να μη δυσφημίσουν το επάγγελμα στο σύνολό του. Οφείλουν να παραμένουν πάντα ειλικρινείς και:

- ✚ Να μην προβάλουν υπερβολικούς ισχυρισμούς σχετικά με τις υπηρεσίες που μπορούν να προσφέρουν, τις εμπειρίες ή τις δεξιότητες που κατέχουν και
- ✚ Να μην προβαίνουν σε υποτιμητικές αναφορές ή ατεκμηρίωτες συγκρίσεις με τη δουλειά άλλων.

4.5.6. Ανεξαρτησία

Ειδικά για τους Ορκωτούς Ελεγκτές και όσους προσφέρουν υποστηρικτικές ή συμβουλευτικές υπηρεσίες σε πελάτες, η αρχή της ανεξαρτησίας παίζει πολύ σημαντικό ρόλο. Η Ανεξαρτησία επιβάλλει στο λογιστή να δρα αμερόληπτα και δίκαια, όχι μόνο ως προς τη διοίκηση του οργανισμού στον οποίο εργάζεται και τους ιδιοκτήτες του, αλλά ως προς όλους όσους θα χρησιμοποιήσουν τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις και κάθε άλλο αποτέλεσμα της δουλειάς του. Η αξία αυτή είναι πλέον εμπεδωμένη ως ο ακρογωνιαίος λίθος του επαγγελματισμού, δεδομένου ότι σε κύριο άρθρο του Journal of Accountancy πρωτοπαρουσιάστηκε το 1928: «Ο λογιστής - ελεγκτής οφείλει να είναι απόλυτα χωρισμένος από χρηματοοικονομική ή άλλη προοπτική από την επιτυχία ή την αποτυχία μιας επιχείρησης, έτσι ώστε κανείς ποτέ να μη μπορεί να τον κατηγορήσει, έστω και άδικα, διατεινόμενος το ενδεχόμενο μεροληψίας.»

Κανένα άλλο επάγγελμα δεν έχει τόσο ψηλά αυτή την αξία όσο το λογιστικό επάγγελμα. Ακόμα και οι δικηγόροι ή οι γιατροί οφείλουν πρωταρχικά να μεριμνούν για τα συμφέροντα των πελατών τους, ενώ ο λογιστής - ελεγκτής πρέπει πρωτίστως να υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον. Μόνο αν είναι ανεξάρτητος έχει νόημα να τον εμπιστεύονται οι πελάτες του, οι επενδυτές, οι δανειοδότες και οι κρατικές υπηρεσίες. Εντούτοις, κάποιοι συγγραφείς βλέπουν την απόλυτη ανεξαρτησία ως ενδεχόμενη τροχοπέδη στην ορθολογική διεξαγωγή των λογιστικών ελέγχων και ως εκ τούτου

δέχονται ως μερικό περιορισμό στην εφαρμογή της τη σχέση κόστους / οφέλους που αυτή συνεπάγεται:

«Κανένας κανόνας που αποσκοπεί στη διασφάλιση της ελεγκτικής ανεξαρτησίας δεν πρέπει να επιφέρει κόστη στα επηρεαζόμενα μέρη, τέτοια ώστε να υπερβαίνουν τα πλεονεκτήματα από τη βελτίωση της ποιότητας των ελέγχων»

Η Ανεξαρτησία συνήθως διαχωρίζεται σε ουσιαστική και φαινομενική:

✚ Ουσιαστική Ανεξαρτησία (in fact): εκφράζει την ποιότητα του χαρακτήρα που επιτρέπει στο λογιστή να λαμβάνει αποφάσεις με ακεραιότητα, αντικειμενικότητα και επαγγελματικό σκεπτικισμό, αποφεύγοντας παράλληλα να θέτει ως μοναδικό του στόχο το προσωπικό του συμφέρον

✚ Φαινομενική Ανεξαρτησία (in appearance): εκφράζει την ελευθερία του επαγγελματία λογιστή από συγκρουόμενα συμφέροντα που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν αμφιβολίες για την Ουσιαστική του Ανεξαρτησία.

Στον Κανονισμό Επαγγελματικής Δεοντολογίας του ελληνικού Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών (ΣΟΕΛ) αναφέρεται σχετικά με την Ανεξαρτησία ότι κάθε ελεγκτικός φορέας και κάθε μέλος του ΣΟΕΛ οφείλει να τηρεί τους ακόλουθους κανόνες, ώστε να εξασφαλίζει την ανεξαρτησία του:

✚ Να μην παρέχει σε ελεγχόμενο άλλου είδους υπηρεσίες, εκτός από εκείνες που επιτρέπει ο νόμος και για τις οποίες αρμοδίως έχει οριστεί.

✚ Δεν είναι ασυμβίβαστη η παροχή υποδείξεων, που ανακύπτουν ως απόρροια των παρεχόμενων από Ορκωτό Ελεγκτή επαγγελματικών υπηρεσιών και σχετίζονται άμεσα με το ανατεθέν σ' αυτόν έργο.

✚ Η παροχή πρόσθετων υπηρεσιών σε ασυνήθιστη έκταση μπορεί να θεωρηθεί ότι επηρεάζει την αντικειμενικότητα του ελεγκτή.»

Στο ίδιο κλίμα με τον κώδικα δεοντολογίας του Ελληνικού Σώματος κινείται και το Πρότυπο Ανεξαρτησίας των Ελεγκτών, που εξέδωσε το Government Accounting Office των ΗΠΑ14, όπου περιγράφονται μια σειρά

από λογιστικές υπηρεσίες τις οποίες μπορεί ή αποκλείεται να προσφέρει παράλληλα η ελεγκτική εταιρεία στους πελάτες της. Το Πρότυπο στηρίζεται σε δύο αρχές:

- ✚ Οι ελεγκτικοί οργανισμοί δεν πρέπει να προσφέρουν μη ελεγκτικές υπηρεσίες που εμπεικλείουν τη διενέργεια διοικητικών λειτουργιών ή τη λήψη διοικητικών αποφάσεων και
- ✚ Οι ελεγκτικοί οργανισμοί δεν πρέπει να ελέγχουν την ίδια τους τη δουλειά ή να παρέχουν μη ελεγκτικές υπηρεσίες σε περιπτώσεις που αυτές έχουν καθοριστικό ρόλο για την ουσία των ελέγχων.

4.6. Οι Απειλές προς την Επαγγελματική Ηθική

Οι 5+1 αρχές που παρουσιάστηκαν προηγουμένως, παρέχουν ένα ισχυρό θεωρητικό πλαίσιο επίλυσης ηθικών διλημάτων, αναγνώρισης, αξιολόγησης και αποφυγής πιθανών απειλών προς την επαγγελματική ηθική. Ωστόσο, είναι χρήσιμο να γνωρίζει ο λογιστής - ελεγκτής τις γενικές κατηγορίες στις οποίες συνήθως εμπίπτουν οι απειλές αυτές. Τα παραδείγματα που ακολουθούν αντλούνται από τον Κώδικα της IFAC και δεν είναι εξαντλητικά όλων των περιπτώσεων, αλλά ο λογιστής πρέπει να επιστρατεύει την επαγγελματική του κρίση αν αντιμετωπίσει ένα ηθικό δίλλημα που θα μπορούσε να καταταχθεί σε κάποια από τις ακόλουθες κατηγοριοποιήσεις. Αν πιστεύει ότι οι απειλές αυτές είναι σημαντικές θα πρέπει να σκεφτεί ακόμα και το ενδεχόμενο παραίτησης, προκειμένου να διαφυλάξει την ακεραιότητά του.

Ίδιο Συμφέρον

Οι απειλές αυτής της κατηγορίας μπορεί να προκύψουν ως αποτέλεσμα των οικονομικών ή άλλων συμφερόντων του επαγγελματία λογιστή ή κάποιου στενού συγγενικού του προσώπου. Παραδείγματα αποτελούν:

- ✚ Η απόκτηση χρηματικών ωφελειών από τον πελάτη διαφορετικών από τη νόμιμη αμοιβή του λογιστή ή η από κοινού απόκτηση οικονομικών συμφερόντων με τον πελάτη ή με ανταγωνιστές του πελάτη. Οι ορκωτοί ελεγκτές π.χ. δεν μπορούν

να κατέχουν μετοχές των πελατών τους, καθώς αυτό θα αποτελούσε οικονομική εξάρτηση από τα αποτελέσματα των πελατών και θα υπέσκαπτε τουλάχιστον τη φαινομενική τους ανεξαρτησία.

✚ Ομοίως, οι ορκωτοί δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να πάρουν δάνειο από πελάτες τους, ή ακόμα και τα στελέχη των πελατών τους, ούτε είναι αποδεκτό να παρέχουν νέες υπηρεσίες σε πελάτες που δεν τους έχουν ήδη εξοφλήσει τις προηγούμενες.

✚ Η υπερβολική εξάρτηση από λίγους μεγάλους πελάτες. Οι ελεγκτικές εταιρείες π.χ. οφείλουν να διαφοροποιούν το χαρτοφυλάκιο των πελατών τους, έτσι ώστε να μην δημιουργούνται εξαρτήσεις.

✚ Η δυνητική πρόσληψη σε έναν πελάτη στο μέλλον, μπορεί να ακυρώσει την αμεροληψία του ελεγκτή - λογιστή σήμερα.

✚ Αυστηρά απαγορεύονται οι υπό συνθήκη αμοιβές (contingent fees). Ας υποθέσουμε ότι προκειμένου να εγγραφεί μια ανώνυμη εταιρεία στο Χρηματιστήριο Αθηνών ζητά την κοστολόγηση - αποτίμησή της από ειδικευμένο κοστολόγο - αναλογιστή. Είναι αυτονόητο ότι αυτός δεν μπορεί να αμείβεται με ποσοστά επί των κερδών της δημόσιας εγγραφής, αφού έτσι θα είχε κίνητρο να παρουσιάσει «φουσκωμένο» ενεργητικό και να υποτιμήσει το παθητικό της.

Πρέπει να διευκρινιστεί ωστόσο ότι δεν απειλείται η ανεξαρτησία από το ίδιο συμφέρον όταν ο λογιστής δεν έχει έλεγχο επί του στοιχείου που δημιουργεί την απειλή. Ο ορκωτός ελεγκτής μπορεί να ελέγξει π.χ. τη σύνθεση του προσωπικού του επενδυτικού χαρτοφυλακίου, έτσι ώστε να μην περιλαμβάνει μετοχές πελατών του. Δεν ισχύει όμως το ίδιο και για αμοιβαία κεφάλαια, επί της σύνθεσης των οποίων δεν έχει πραγματικό έλεγχο και άρα δεν υποσκάπτεται η ανεξαρτησία του αν αυτά περιλαμβάνουν συμμετοχές και σε πελάτες του.

Αυτό - Ανασκόπηση (Self-Review)

Οι απειλές αυτές μπορεί να προκύψουν όταν μια προηγούμενη επαγγελματική κρίση επαναξιολογείται από τον ίδιο επαγγελματία λογιστή, που ήταν αρχικά υπεύθυνος για την κρίση αυτή. Παραδείγματα αποτελούν:

✚ Η γνωμοδότηση επί της αντικειμενικότητας των χρηματοοικονομικών καταστάσεων ενός πελάτη, όταν ο λογιστής - ελεγκτής έχει συμμετάσχει και στον καταρτισμό τους.

✚ Οι ορκωτοί ελεγκτές δεν μπορούν να προσφέρουν υπηρεσίες σε πελάτες των οποίων ήταν οι ίδιοι πρόσφατα διευθυντές ή γενικότερα στελέχη με επιρροή. Υπάρχει θέμα ασυμβίβαστου καθώς κάτι τέτοιο θα μπορούσε να εγείρει αμφιβολίες για την ανεξαρτησία τους.

✚ Επίσης, όπως αναφέρθηκε και πρωτύτερα, οι ελεγκτές δεν μπορούν να προσφέρουν συμπληρωματικές συμβουλευτικές και άλλες υπηρεσίες, τέτοιες ώστε να επηρεάζεται το αποτέλεσμα του ελέγχου τους.

Συνενορία

Οι απειλές αυτές μπορεί να προκύψουν όταν ο επαγγελματίας λογιστής - ελεγκτής προωθεί και υπερασπίζεται μια θέση ή γνώμη σε τέτοιο βαθμό ώστε να ενδέχεται να καμφθεί η μετέπειτα αντικειμενικότητά του. Παραδείγματα:

✚ Η προώθηση μετοχών ενός πελάτη, του οποίου ο ορκωτός λογιστής ελέγχει τις οικονομικές καταστάσεις. Θα μπορούσε να διωχθεί για παραπλάνηση της αγοράς ο ορκωτός που εκφέρει δημόσια άποψη, π.χ. σε ένα blog στο internet για τη μελλοντική αξία της μετοχής πελάτη, χωρίς να γνωστοποιεί παράλληλα και την επαγγελματική τους σχέση. Η υπεράσπιση ενός πελάτη σε δικαστήριο, όταν αυτός διώκεται από άλλους πελάτες του ίδιου λογιστή.

Οικειότητα

Εδώ δημιουργούνται απειλές όταν, λόγω στενής σχέσης, ο επαγγελματίας λογιστής γίνεται πολύ ευνοϊκά διατιθέμενος προς τα συμφέροντα των άλλων. Παραδείγματα:

- ✚ Ο ελεγκτής λογιστής έχει στενή συγγένεια με διευθυντή ή άλλο στέλεχος κάποιου πελάτη του, ικανό να επηρεάσει το αντικείμενο του ελέγχου του.
- ✚ Ο διευθυντής ή άλλο σημαντικό στέλεχος του πελάτη είναι πρώην partner της εταιρείας ορκωτών που προσλαμβάνει για να τον ελέγξει.
- ✚ Η παροχή δώρων, φιλοξενίας ή προνομιακής εξυπηρέτησης από τον πελάτη, εκτός αν η αξία τους είναι εμφανώς μη σημαντική. Επίσης δημιουργούνται απειλές προς την ακεραιότητα του ελεγκτή όταν τα δώρα έχουν κατεύθυνση στενά συγγενικά του πρόσωπα, αντί για τον ίδιο.
- ✚ Η συνεργασία για πολλά χρόνια με τον ίδιο ορκωτό. Τα υπόλοιπα μέλη της ελεγκτικής ομάδας μπορεί να εναλλάσσονται πιο αραιά, αλλά ο ορκωτός που εκδίδει το πιστοποιητικό του ελέγχου δεν μπορεί να είναι ο ίδιος για πάνω από 3 με 5 χρόνια. Έχει ενδιαφέρον ότι στην πράξη οι ελεγκτικές εταιρείες διατηρούν τους πελάτες τους, αναθέτοντας όμως την ευθύνη του ελέγχου σε διαφορετικό partner.

Εκφοβισμός

Αυτές οι απειλές μπορεί να προκύψουν όταν ο επαγγελματίας λογιστής αποτραπεί από το να ενεργήσει αντικειμενικά, λόγω απειλών, πραγματικών ή και έμμεσων. Σχετικά παραδείγματα αποτελούν:

- ✚ Απειλές προς τον ελεγκτή απόλυσης ή αντικατάστασής του, αν δε συμφωνήσει με όσα θέλει να παρουσιάσει ο πελάτης.
- ✚ Η απειλή κατάθεσης αγωγής π.χ. για απιστία, αν δε συμφωνεί ο ελεγκτής με τον πελάτη του.
- ✚ Η άσκηση πίεσης προς τον ελεγκτή να μειώσει το εύρος του ελέγχου, προκειμένου να μειωθεί η αμοιβή του.

4.7. Οι Σύγχρονοι Ρόλοι & Υποχρεώσεις των Λογιστών

Από το 1492, όταν ο μοναχός **Luca Pacioli** κατασκεύασε το διπλογραφικό σύστημα, πολλά έχουν αλλάξει. Ειδικά τα τελευταία χρόνια,

παράλληλα με το κίνημα αναγνώρισης της κοινωνικής ευθύνης των εταιρειών, αναπτύσσονται νέοι κλάδοι της λογιστικής, όπως η Κοινωνική Λογιστική, «η συστηματική ανάλυση των αποτελεσμάτων ενός οργανισμού στις επηρεαζόμενες κοινότητες των ενδιαφερομένων, λαμβάνοντας πληροφορίες από τους ενδιαφερόμενους ως μέρος των δεδομένων που αναλύονται για την κατάρτιση των λογιστικών καταστάσεων» και την Πράσινη Λογιστική, η οποία αναγνωρίζει τα περιβαλλοντικά κόστη των επιχειρήσεων και τα εκχωρεί στις δραστηριότητες που τα δημιουργήσαν, ώστε να γίνεται ευκολότερη η ορθολογική τους διαχείριση. Η πρώτη δηλαδή δημιουργεί πληροφοριακά συστήματα διοίκησης που εσωτερικοποιούν το εξωτερικό κόστος και τις ωφέλειες στην ποιότητα της ζωής των ενδιαφερομένων από τη δράση των επιχειρήσεων, ενώ η δεύτερη βοηθάει τους διοικούντες να περιορίζουν το κόστος και να ενισχύουν τις εξωτερικές οικονομίες.

Ωστόσο, συνίσταται να ασκείται έντονος επαγγελματικός σκεπτικισμός όταν αποτιμώνται σε χρηματικές μονάδες αγαθά όπως π.χ. η ανθρώπινη ζωή ή ένα υποθαλάσσιο οικοσύστημα.

Η σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη οικονομία απαιτεί από τους νέους απόφοιτους της λογιστικής αφενός να διατηρήσουν τα παραδοσιακά γνωρίσματα του επαγγέλματος, όπως π.χ. την προάσπιση του δημοσίου συμφέροντος και αφετέρου να αναπτύξουν ένα ιδιαίτερα ευρύ σετ δεξιοτήτων, για να διατηρήσουν την ανταγωνιστικότητά τους.

Κάτι τέτοιο βέβαια προϋποθέτει την αφοσίωσή τους στη δια βίου επαγγελματική εκπαίδευση (Cooper, 2002¹⁷, Howieson, 2003, Jones and Sin, 2003). Αντίστοιχα και οι ανά τον κόσμο εισηγητές της λογιστικής δέχονται πιέσεις για να σταματήσουν να επαναπαύονται στη διδασκαλία αμιγώς λογιστικών γνώσεων και να ενσωματώσουν στα εκπαιδευτικά τους προγράμματα τεχνικές ανάπτυξης νέων δεξιοτήτων, όπως είναι η διαχείριση του χρόνου, η βελτίωση της επικοινωνίας και η εργασία σε ομάδες (Braun, 2004). **Οι Elliott and Jacobson (2002)** μάλιστα θεωρούν ότι για να βελτιώσουν οι λογιστές την αναλυτική τους σκέψη έχουν ανάγκη εκπαίδευσης σε γνωστικούς τομείς όπως είναι η οργανωσιακή συμπεριφορά και το στρατηγικό management.

Ο **Howieson (2003)** προβλέπει ότι σύντομα η εστίαση της λογιστικής θα βρίσκεται στη διαχείριση της γνώσης. Για να αντεπεξέλθουν λοιπόν

ικανοποιητικά οι λογιστές στις πληροφοριακές ανάγκες των πελατών τους, ενδέχεται στο άμεσο μέλλον να πρέπει να κατανοούν και την ηλεκτρονική γλώσσα XBRL (eXtensible Business Reporting Language), με την οποία απλουστεύεται η σύγκριση και αναφορά χρηματοοικονομικών δεδομένων, αφού μπορεί να τα παρουσιάζει σε οποιαδήποτε γλώσσα, οποιοδήποτε νόμισμα και υπό διαφορετικά λογιστικά συστήματα. Προς το παρόν είναι ιδιαίτερα συνετό για κάθε λογιστή - ελεγκτή, προκειμένου να επιδείξει ως οφείλει Δέουσα Προσοχή (Due Care) κατά τη διεξαγωγή των υπηρεσιών του, να κατέχει:

- ✚ Επιδεξιότητα στο χειρισμό λογιστικών φύλλων, βάσεων δεδομένων και προγραμμάτων παρακολούθησης του ξεπλύματος χρήματος (Anti-Money Laundering monitoring) για ανάκτηση, επεξεργασία χρηματοοικονομικών δεδομένων και εντοπισμό ενδεχόμενης απάτης. Επίσης οφείλουν να αναπτύξουν επιδεξιότητα στο χειρισμό των ηλεκτρονικών δικλίδων ασφαλείας των χρηματοοικονομικών καταστάσεων (internal controls), έτσι ώστε εκτός από τη θέσπισή τους, να είναι σε θέση να εντοπίσουν και τις πιθανές κακόβουλες παρακάμψεις τους (management override).
- ✚ Γνώσεις συστημάτων Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Πόρων (Enterprise Resource Planning systems - ERP), συστημάτων Διαχείρισης Επιχειρηματικών Κινδύνων (Enterprise Risk Management - ERM) και Σταθμισμένων Καρτών Αποτελεσμάτων (Balanced Scorecards).
- ✚ Εμπειρία σε συστήματα τεκμηρίωσης εγγράφων, αρχείων, συναλλαγών και άλλων λειτουργικών διαδικασιών, όπως επίσης και σε λογισμικά αποτύπωσης διαγραμμάτων ροής (flowcharting).
- ✚ Τη δυνατότητα να συνεργάζονται στενά με τα τμήματα πληροφορικής για τον από κοινού καθορισμό προϋπολογισμών και στόχων για τα projects που υλοποιούνται. Οι γνώσεις των λογιστών για τη φορολογία, τις αγορές κεφαλαίων και τη χρηματοοικονομική διοίκηση, τους επιτρέπουν να ασχολούνται πολλές φορές και σε θέσεις συγγενικές με την κύρια ιδιότητά τους. Πολλοί Οικονομικοί Διευθυντές (CFOs ή Comptrollers) προέρχονται

απευθείας από τα λογιστικά τμήματα, ενώ άλλοι λογιστές παρέχουν ανεξάρτητα συμβουλευτικές υπηρεσίες, δεδομένης της οικειότητάς τους με θέματα διαχείρισης χρήματος, χρηματοοικονομικού σχεδιασμού και ελεγκτικής. Άλλωστε, η πληροφορική τεχνολογία έχει επηρεάσει τόσο τον τρόπο που εργάζονται, ώστε κάποιοι να μιλάνε μέχρι και για διαφορετική λογιστική από αυτή που ήξεραν οι γονείς μας. Από τη στιγμή που οι μηχανικές δραστηριότητες καταχώρησης στοιχείων και παραγωγής αναφορών έχουν πλήρως αυτοματοποιηθεί και διεκπεραιώνονται από τους κατώτατους υπαλλήλους, για τους λογιστές μένει η χρηματοοικονομική ανάλυση και ερμηνεία, ο στρατηγικός σχεδιασμός και έλεγχος, η συμμετοχή σε διατμηματικές ομάδες, ο εντοπισμός της απάτης και η εκπαίδευση. Η αξία λοιπόν του λογιστή, σύμφωνα με τον Hunton (2002) , δεν κρίνεται πια από την εφαρμογή αυτοματοποιημένων διαδικασιών, αλλά από την επίλυση επιχειρηματικών προβλημάτων, την κριτική και την αναλυτική του σκέψη.

Η αποδοχή των νέων ρόλων που περιγράφηκαν παραπάνω δεν είναι πάντοτε απαλλαγμένη από προβλήματα, καθώς ενδέχεται να δημιουργηθούν συγκρούσεις συμφερόντων και να κινδυνεύσει έτσι η ακεραιότητα και η ανεξαρτησία του επαγγελματία λογιστή. Έχει διαπιστωθεί για παράδειγμα **(Ruddock and Taylor, 2005)** η θετική συσχέτιση μεταξύ των αποδοχών των ελεγκτών και των ανώμαλα υψηλών εσόδων των πελατών τους, υποδεικνύοντας έτσι μια μη υγιή σχέση εξάρτησης, που μπορεί να παρακινήει τους ελεγκτές να κάνουν πιο «χαλαρό» έλεγχο, για να μη χάσουν τον πελάτη.

Ενδεικτική επίσης της κρίσης που ξεκίνησε στις αρχές της χιλιετίας και εξακολουθεί να ταλανίζει ο επάγγελμα είναι και η απόφαση του CFO Magazine που είχε σταματήσει από το 2000 την απονομή Βραβείων Αριστείας σε οικονομικούς διευθυντές που επινοούν πρωτοποριακές μεθόδους μέτρησης της απόδοσης και δημιουργούν αξία στους ενδιαφερόμενους για τις επιχειρήσεις τους, καθώς έγινε εμφανής η ανεπάρκεια στοιχείων του θεσμού. Σήμερα, δύο από τους βραβευμένους CFOs, ο Scott Sullivan της WorldCom Inc. και ο Mark Swartz της Tyco International Ltd. βρίσκονται στη φυλακή, ένοχοι κακουργημάτων όπως «λογιστικές απάτες», «σύσταση συμμορίας» και «νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές ενέργειες» (ξέπλυμα χρήματος). Η

κατάρρευση της Enron και της WorldCom έκαναν το κοινό να χάσει την εμπιστοσύνη του στην αγορά και τους επαγγελματίες της. Για να αναστρέψουν αυτή την κατάσταση, ο δημοκρατικός γερουσιαστής Paul Sarbanes και ο ρεπουμπλικάνος βουλευτής Michael Oxley ένωσαν τις δυνάμεις τους και κατάφεραν στις 30 Ιουλίου 2002 να υπογραφεί ο νόμος Sarbanes-Oxley Act (SOX), ο οποίος απαιτούσε άμεσες μεταρρυθμίσεις στις πρακτικές της λογιστικής και της εταιρικής διακυβέρνησης. Οι ορκωτοί ελεγκτές (εσωτερικοί & εξωτερικοί) καθίστανται πλέον από το SOX απευθείας.

Σε αυτό το σημείο είναι συνετό να επισημανθεί ότι ο SOX δεν είναι άσχετος με την ελληνική πραγματικότητα. Η Euronex, η εταιρεία δηλαδή που μέχρι πρόσφατα είχε τον έλεγχο των χρηματιστηρίων του Παρισιού, του Άμστερνταμ, των Βρυξελλών και της Λισσαβόνας, εξαγοράστηκε έναντι 7,78 δισ. ευρώ από τη NYSE, την κάτοχο New York Stock Exchange. Μετά από αυτή την εξέλιξη φαίνεται ιδιαίτερα πιθανό να υπαχθούν γενικευμένα και ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στη δικαιοδοσία του SOX.

Εξάλλου ήδη ελληνικές εταιρείες, όπως η Εθνική Τράπεζα, που η μετοχή τους διαπραγματεύεται στο αμερικάνικο NYSE, έχουν συμμορφωθεί με όσα προβλέπει ο SOX για τη λογιστική μεταρρύθμιση και την εταιρική διακυβέρνηση, καθώς διαφορετικά θα αναγκάζονταν να αποβληθούν από τη διαπραγματεύση, σύμφωνα με το άρθρο 301. Θα ήταν λάθος άλλωστε να παραβλεφθεί και η ελληνική παραλλαγή του SOX, δηλαδή ο Ν. 3016/2002, που ορίζει μεταξύ άλλων ότι ο εσωτερικός έλεγχος διενεργείται από ειδική και ανεξάρτητη «Υπηρεσία Εσωτερικού Ελέγχου». (Νόμος περί «Ειδικών θεμάτων διοικήσεων και λειτουργίας Ανωνύμων Εταιρειών που έχουν εισηγμένες μετοχές ή άλλες κινητές αξίες τους σε οργανωμένη χρηματιστηριακή αγορά που λειτουργεί στην Ελλάδα»).

4.8. Ηθική και Νόμοι

Ακόμα και εκείνοι που αντιλαμβάνονται την αναγκαιότητα προσκόλλησης των λογιστών στην επαγγελματική δεοντολογία, πολλές φορές συγχέουν την ηθική με το νόμο. Η άποψη αυτή λέει ότι από τη στιγμή που ο λογιστής δρα μέσα στα πλαίσια της νομοθεσίας, η περαιτέρω εξέταση της ηθικότητας των πράξεών του δημιουργεί μόνο περιττό κόστος. Ίσως αυτό να

ίσχυε σε μια αγγελικά πλασμένη κοινωνία, όπου όλοι οι νόμοι θα ήταν δίκαιοι και θα αντανakλούσαν ηθικές αξίες. Τα πράγματα όμως εμφανώς δεν είναι έτσι. Ένας λογιστής, τον καιρό του ναζισμού στη Γερμανία ή του απαρτχάιντ στη Νότια Αφρική, θα αρνούσαν να προσφέρει τις υπηρεσίες του σε Εβραίο ή μαύρο επιχειρηματία αντίστοιχα, επικαλούμενος μάλιστα και το σχετικό νόμο. Σήμερα μια τέτοια συμπεριφορά μόνο απαράδεκτη μπορεί να χαρακτηριστεί και ονομάζεται απιστία προς τον πελάτη. Δεν είναι λοιπόν πάντα όλοι οι νόμοι ηθικοί.

Το Ινστιτούτο Διεθνούς Ηθικής αντιλαμβάνεται την ηθική ως την υποταγή στο μη επιβαλλόμενο: «Η συμμόρφωση {με νόμους} είναι αυτό που αναγκάζομαστε να κάνουμε, ενώ ηθική είναι αυτό που κάνουμε επειδή είναι σωστό. Ο σκοπός τους είναι κοινός - εξαιρετική συμπεριφορά - αλλά η προοπτική τους είναι διαφορετική, εξαναγκαστική η μία, συνεργατική η άλλη». Η Lynn Sharp Paine έγραφε το 1994 στο Harvard Business Review ότι «η στρατηγική της ακεραιότητας είναι πιο ευρεία, βαθύτερη και πιο απαιτητική από μια πρωτοβουλία συμμόρφωσης με τους νόμους. Πιο ευρεία στο ότι αποσκοπεί να διευκολύνει την υπεύθυνη συμπεριφορά. Βαθύτερη στο ότι χαράσσει καθοδηγητικές αξίες και υποδείγματα σκέψης και δράσης στο ήθος και τα λειτουργικά συστήματα των οργανισμών και των μελών τους. Και πιο απαιτητική στο ότι προϋποθέτει ενεργή προσπάθεια για να καθοριστούν οι ευθύνες και οι βλέψεις που συγκροτούν την ηθική πυξίδα ενός οργανισμού».

Ο καθηγητής Γιάννης Θανόπουλος μας προτρέπει να σκεφτούμε «το ηθικό πλαίσιο σαν ένα κύκλο και το νομικό πλαίσιο του ίδιου χώρου σαν έναν άλλο κύκλο. Οι κύκλοι αυτοί μερικώς επικαλύπτουν ο ένας τον άλλο και δεν είναι των ίδιων διαστάσεων.»

Ίσως κάποιος να διαμαρτυρηθούν για το μεγάλο κομμάτι των νόμων που αφήνει εκτός ηθικής το παραπάνω διάγραμμα. Φυσικά δημιουργήθηκε για λόγους ευκολότερης κατανόησης και δεν αντανakλά τη νομοθεσία κάποιος συγκεκριμένης χώρας. Ωστόσο, πρέπει να γίνει ξεκάθαρο ότι δεν αποσκοπούν όλοι οι νόμοι στην προστασία της ηθικής τάξης, αλλά υπάρχουν και οι λεγόμενοι "τυπικοί", οι οποίοι σε αντίθεση με τους "ουσιαστικούς", δε θεσπίζουν κάποιο κανόνα δικαίου. Τέτοιος είναι π.χ. ο νόμος για τη διαδικασία ψήφησης του προϋπολογισμού.

Στο κέντρο του αλληλοκαλυπτόμενου πράσινου κομματιού, εκεί όπου η ηθική συναντά τους νόμους, βρίσκεται η επαγγελματική δεοντολογία. Ο Κώδικας Επαγγελματικής Συμπεριφοράς του AICPA π.χ. ξεκινάει αναλύοντας (Ηθικές) Αρχές, όπως είναι η Ακεραιότητα, η Αντικειμενικότητα και η Ανεξαρτησία, προκειμένου να αποτελέσουν αυτές το πλαίσιο θεμελίωσης των Κανόνων του. Για να ορίσουμε επομένως τους κώδικες επαγγελματικής συμπεριφοράς, θα λέγαμε ότι είναι ένα αμάλγαμα κανόνων και ηθικών αρχών, που αποσκοπούν «στη διασφάλιση της ποιότητας και της διαφάνειας των παρεχόμενων υπηρεσιών {...} για την προστασία τόσο του ηθικού και επαγγελματικού κύρους (...) των μελών όσο και των νόμιμων δικαιωμάτων του κάθε (...) τρίτου που χρησιμοποιεί υποχρεωτικά ή προαιρετικά τις υπηρεσίες αυτές».

Έχοντας οριοθετήσει τις παραπάνω περιοχές, απομένει να απαντηθεί τι ενδιαφέρον παρουσιάζει η κρατική νομοθεσία, που ρυθμίζει τα τεχνικά θέματα της λογιστικής επιστήμης, σε συνδυασμό με τις επιταγές των επαγγελματικών ενώσεων, που αναφέρονται στη συμπεριφορά των λογιστών - ελεγκτών, γιατί δεν επαρκούν για να διασφαλιστεί η ποιοτική και ηθικά ορθή παροχή λογιστικών υπηρεσιών; Θα μπορούσε να δοθεί η ακόλουθη απάντηση:

✚ Οι νόμοι δεν περιγράφουν πρότυπες ηθικές συμπεριφορές για κάθε περίπτωση, αλλά αντίθετα απαγορεύουν την τέλεση αδικοπραξιών. Είναι εμφανές ότι ο εκάστοτε νομοθέτης θα έπρεπε να κατέχει θεϊκές δυνάμεις για να προβλέψει κάθε δυνατό τρόπο με τον οποίο μπορεί να παρακαμφθεί το πνεύμα του νόμου του. Γι' αυτό και συνήθως οι νόμοι έρχονται ως απάντηση υπαρκτών καταστάσεων, για να αναστρέψουν γνωστές αδικίες. Π.χ. ο νόμος Sarbanes - Oxley ψηφίστηκε για να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη του κοινού στην αγορά και τους θεσμούς της. Ένα επάγγελμα τόσο περίπλοκο και μεταβαλλόμενο όσο αυτό του λογιστή - ελεγκτή, από το οποίο εξαρτάται η λειτουργία ολόκληρης της οικονομίας, δεν μπορεί να περιμένει τους επόμενους νόμους, που έτσι κι αλλιώς απαγορεύουν προηγούμενες συμπεριφορές. Χρειάζεται καθοδήγηση για τώρα και για το μέλλον, όχι μόνο για το παρελθόν.

✚ Όσον αφορά τους κανόνες δεοντολογίας, αυτοί προσφέρουν απαραίτητες, αλλά όχι και ικανές προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί μια συμπεριφορά ηθική. Π.χ. όταν ο εξωτερικός ελεγκτής επικυρώνει τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις εταιρείας που ανήκει σε τέταρτό του ξάδερφο, φαίνεται καταρχήν να μην παραβιάζει την αρχή της ανεξαρτησίας, η οποία αποκλείει τον έλεγχο από «κοντινούς συγγενείς». Τι γίνεται όμως αν οι δύο άντρες μεγάλωσαν μαζί σε κάποιο ορεινό χωριό της Κρήτης και παρά τη μακρινή τους συγγένεια τους συνδέει μακρόχρονη φιλία; Υπάρχει κίνδυνος να δημιουργηθεί αυτό που οι Αμερικάνοι ονομάζουν "paralysis by analysis" στον επαγγελματία λογιστή αν για να αξιολογήσει τη συγκεκριμένη κατάσταση που αντιμετωπίζει πρέπει να καταφεύγει διαρκώς σε κανόνες, ρυθμίσεις και τις επεξηγήσεις τους.

Συμπεραίνεται λοιπόν ότι ο λογιστής - ελεγκτής θα βρει πολύτιμη καθοδήγηση στους νόμους και τους κανόνες δεοντολογίας, αλλά δεν μπορεί να βασιστεί αποκλειστικά σε αυτούς. Για να αποφύγει πολυδάπανες δικαστικές αποφάσεις, που προκαλούν βλάβη στο γόητρο του επαγγέλματος, έχει ανάγκη επιβεβαίωσης των πράξεων του και επίλυσης των διλημάτων που αντιμετωπίζει, υπερβαίνοντας την άκριτη συμμόρφωση με νόμους και προσφεύγοντας σε ηθικές αρχές και αξίες. Μετά από αυτή την ανάλυση γίνεται πλέον αντιληπτή η σπουδαιότητα του προηγούμενου κεφαλαίου, όπου ανασκοπήσαμε τη φιλοσοφική μας κληρονομιά, προκειμένου να υποβάλουμε στη βάση της Λογιστικής Ηθικής αμφιλεγόμενες επαγγελματικές πράξεις των λογιστών, ώστε να καταλήξουμε στις πρότυπες συμπεριφορές της Λογιστικής Δεοντολογίας. Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξεταστεί η άλλη πλευρά της δεοντολογίας, που έχει να κάνει με την απάτη στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις (fraud).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – Η Αντιμετώπιση της Απάτης

Μέχρι τώρα παρουσιάστηκε η επαγγελματική ευθύνη των λογιστών - ελεγκτών μέσα από φιλοσοφικά εργαλεία λήψης αποφάσεων και τις απαιτήσεις των κωδίκων ηθικής. Στο κεφάλαιο αυτό αναδεικνύεται η σημαντικότητα των παραπάνω, εξετάζοντας το κοινωνικό κόστος που επιφέρει η παραβίαση της δεοντολογίας, η διαφθορά και η απάτη. Συγκεκριμένα περιγράφονται η κατάχρηση της αγοράς, η «δημιουργική λογιστική» και κοινοί τρόπους εργασιακής εξαπάτησης. Επίσης παρουσιάζονται εργαλεία αντιμετώπισης της απάτης και διαχείρισης επιχειρησιακών κινδύνων, όπως εκείνα της ACFE και της COSO.

5.1. Η Κατάχρηση της Αγοράς

Η ψήφιση του νόμου 3340/10.5.2005 προσάρμοσε την ελληνική νομοθεσία στην Οδηγία 2003/6 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την προστασία της κεφαλαιαγοράς από καταχρηστικές πράξεις. Ως τέτοιες νοούνται πράξεις που σχετίζεται είτε με εκμετάλλευση εμπιστευτικής πληροφόρησης είτε με χειραγώγηση της αγοράς.

Για να χαρακτηριστεί μια πληροφορία προνομιακή θα πρέπει:

- ✚ να είναι συγκεκριμένη, να επιτρέπει δηλαδή τη συναγωγή συμπερασμάτων για την πιθανή επίπτωσή της στις τιμές των χρηματοπιστωτικών μέσων,
- ✚ να μην έχει δημοσιοποιηθεί,
- ✚ να αφορά ένα ή περισσότερα από τα νομικά πρόσωπα ή τα χρηματοπιστωτικά τους μέσα, τα οποία έχουν εισέλθει στην οργανωμένη αγορά,
- ✚ η ενδεχόμενη δημοσιοποίησή της να επηρεάζει σημαντικά την τιμή των χρηματοπιστωτικών μέσων που αφορά και των παραγώγων τους, δηλαδή να πρόκειται για πληροφορία που ένας συνετός επενδυτής θα αξιολογούσε, μεταξύ άλλων, ως ουσιώδη κατά τη λήψη των επενδυτικών του αποφάσεων.

Τα Άρθρα 3 και 4 απαγορεύουν σε όσους κατέχουν προνομιακές πληροφορίες:

- ✚ να τις ανακοινώνουν σε άλλους, εκτός και αν ενεργούν στο σύνηθες πλαίσιο άσκησης της εργασίας, του επαγγέλματος ή των καθηκόντων τους,

- ✚ να συνιστούν σε άλλο πρόσωπο, βάσει προνομιακής πληροφορίας, να αποκτήσει ή να διαθέσει τα χρηματοπιστωτικά μέσα, στα οποία αφορά η πληροφορία αυτή. «Στις ΗΠΑ π.χ. η κ. Martha Stewart καταδικάστηκε πρωτοδίκως σε έξι μήνες φυλάκιση και πέντε μήνες κατ' οίκον περιορισμό, επειδή διεξήγαγε συναλλαγές με τη μετοχή της ImClone, χρησιμοποιώντας εμπιστευτικές πληροφορίες, που της παρείχε ο πρόεδρος της εταιρείας, ο οποίος ήταν και φίλος της».

Μέχρι τη θέσπιση του νόμου στην Ελλάδα αλλά και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες δεν υπήρχαν αναλυτικές διατάξεις που να ορίζουν, τι θεωρείται χειραγώγηση αγοράς. Η αντιμετώπιση φαινομένων χειραγώγησης έχει στηριχθεί στη γενική αρχή ότι η διασπορά ψευδών ή ανακριβών ειδήσεων, που μπορούν να επηρεάσουν την τιμή ή τις συναλλαγές κινητών αξιών, δεν μπορεί παρά να αποσκοπεί στην απόκομιση προσωπικού οφέλους.

Τώρα πλέον ως χειραγώγηση της αγοράς θεωρούνται και απαγορεύονται από το Άρθρο 7:

- ✚ συναλλαγές με τις οποίες δίνονται παραπλανητικές πληροφορίες για την προσφορά, τη ζήτηση ή την τιμή χρηματοπιστωτικού μέσου ή με τις οποίες διαμορφώνεται η τιμή ενός ή περισσότερων χρηματοπιστωτικών μέσων σε μη κανονικό - τεχνητό επίπεδο, εκτός και αν αποδεικνύεται ότι είναι σύμφωνες με αποδεκτές πρακτικές της σχετικής αγοράς,

- ✚ συναλλαγές που συνδυάζονται με ή συνιστούν παραπλανητικές μεθοδεύσεις ή άλλα τεχνάσματα,

- ✚ η διάδοση δια των μέσων μαζικής ενημέρωσης και του διαδικτύου ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο, πληροφοριών που δίνουν ψευδείς ή παραπλανητικές ενδείξεις σχετικά με τα

χρηματοπιστωτικά μέσα ή φημών, ή παραπλανητικών ειδήσεων, εάν ο διαδίδων γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι οι πληροφορίες είναι ψευδείς.

Επιπλέον, ο ορισμός της χειραγώγησης στηρίζεται στο αποτέλεσμα των πράξεων (που κρίνεται με αντικειμενικά κριτήρια) και όχι στην πρόθεση. Αν δηλαδή κάποια συμπεριφορά εμπίπτει στις απαγορεύσεις του νόμου, ο «δράστης» θα θεωρηθεί ότι διέπραξε το αδίκημα της χειραγώγησης αγοράς, χωρίς να χρειάζεται να αποδειχθεί ότι είχε δόλο για να ενεργήσει έτσι.

Ενδεικτικά, χειραγώγηση της αγοράς συνιστούν:

✚ η συμπεριφορά, η οποία οδηγεί στην εξασφάλιση δεσπόζουσας θέσης επί της προσφοράς ή της ζήτησης ενός χρηματοπιστωτικού μέσου, με αποτέλεσμα τον άμεσο ή έμμεσο τεχνητό προσδιορισμό της τιμής του, ή γενικότερα τη δημιουργία αθέμιτων συνθηκών για τις συναλλαγές

✚ η αγορά ή η πώληση μετοχής κατά το κλείσιμο της συνεδρίασης με αποτέλεσμα την παραπλάνηση των επενδυτών που ενεργούν βάσει της τιμής κλεισίματος.

✚ η εκμετάλλευση της πρόσβασης σε μέσα μαζικής ενημέρωσης, περιλαμβανομένου του διαδικτύου, για τη διατύπωση γνώμης σχετικής με χρηματοπιστωτικό μέσο ή τον εκδότη του, χωρίς να διατυπώνεται με σαφήνεια και ευκρίνεια η σύγκρουση συμφερόντων που προκύπτει όταν ο εκφέρων τη γνώμη έχει επενδύσει στο εν λόγω χρηματοπιστωτικό μέσο και αντλεί όφελος από τον αντίκτυπο της γνώμης του στην τιμή του μέσου.

✚ η διάδοση ψευδών, ανακριβών ή παραπλανητικών πληροφοριών από μέλη του διοικητικού συμβουλίου εταιρειών, μέσω των ετησίων ή περιοδικών οικονομικών καταστάσεων, των ενημερωτικών δελτίων ή άλλων δημοσιευμάτων.

Ενδείξεις που θα λαμβάνονται υπόψη για να εξεταστεί κατά πόσο μία περίπτωση αποτελεί χειραγώγηση είναι μεταξύ άλλων:

✚ ο βαθμός στον οποίο οι εντολές ή οι συναλλαγές αντιπροσωπεύουν σημαντικό ποσοστό του καθημερινού όγκου

συναλλαγών, ιδίως όταν οι δραστηριότητες αυτές οδηγούν σε σημαντική μεταβολή της τιμής,

✚ εάν οι συναλλαγές αγοράς και πώλησης δεν συνεπάγονται αλλαγή του πραγματικού δικαιούχου,

✚ ο βαθμός στον οποίο οι δοθείσες εντολές ή οι διενεργηθείσες συναλλαγές οδηγούν σε βραχυπρόθεσμες αντιστροφές θέσεων, αντιπροσωπεύουν σημαντικό ποσοστό του καθημερινού όγκου συναλλαγών και συνδέονται με σημαντικές μεταβολές στην τιμή,

✚ ο βαθμός στον οποίο οι συναλλαγές επικεντρώνονται σε μικρό μέρος της συνεδρίασης και οδηγούν σε μεταβολή τιμής, η οποία στη συνέχεια αντιστρέφεται,

✚ ο βαθμός στον οποίο οι δοθείσες εντολές μεταβάλλουν τις καλύτερες τιμές προσφοράς και ζήτησης και οι οποίες αποσύρονται πριν εκτελεσθούν,

✚ εάν, πριν ή μετά τις δοθείσες εντολές ή τις διενεργηθείσες συναλλαγές από πρόσωπα, διαδίδονται ψευδείς ή παραπλανητικές πληροφορίες από τα ίδια αυτά πρόσωπα ή από άλλα συνδεόμενα με αυτά πρόσωπα

✚ εάν δίδονται εντολές για διενέργεια συναλλαγών ή διενεργούνται συναλλαγές από πρόσωπα, προτού ή αφότου τα ίδια αυτά πρόσωπα ή άλλα συνδεδεμένα με αυτά πρόσωπα εκδώσουν αναλύσεις ή επενδυτικές συστάσεις, οι οποίες είναι εσφαλμένες ή μεροληπτικές ή προδήλως επηρεασμένες από σημαντικά συμφέροντα.

Τέλος, σημαντική καινοτομία είναι ότι οι χρηματιστηριακές εταιρείες θα πρέπει να ειδοποιούν το ταχύτερο δυνατό την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς όταν υποπτεύονται ότι συναλλαγές πελατών τους στοιχειοθετούν καταχρηστική εκμετάλλευση εμπιστευτικών πληροφοριών ή χειραγώγηση της αγοράς.

5.2. Η Εργασιακή Απάτη & Η "Δημιουργική Λογιστική"

Η Association of Certified Fraud Examiners* (www.cfenet.com) στην ετήσια της "Αναφορά προς το Έθνος" υπολογίζει ότι κατά μέσο όρο κάθε επιχείρηση στις Ηνωμένες Πολιτείες χάνει το 6% των εσόδων της ή 9 δολάρια

την ημέρα για κάθε υπάλληλο από εργασιακές απάτες (occupational fraud). Συνολικά, από το ΑΕΠ της Αμερικής καταχρώνται κάθε χρόνο 600 δις δολάρια, ποσό που αντιστοιχεί σε φόρο 4.500\$ για κάθε εργαζόμενο. Ο όρος "εργασιακή απάτη" σημαίνει την εκμετάλλευση της εργασίας κάποιου με σκοπό τον προσωπικό του πλουτισμό, μέσω της εσκεμμένης κατάχρησης των περιουσιακών στοιχείων του οργανισμού που τον απασχολεί. Στην περίπτωση της διοίκησης η εργασιακή απάτη συχνά ονομάζεται "έγκλημα λευκού κολάρου", ενώ για τους λογιστές - ελεγκτές ουσιαστικά ταυτίζεται με τη "δημιουργική λογιστική".

Οι επαγγελματίες λογιστές - ελεγκτές αναγνωρίζουν ότι η ασυμμετρία στην πληροφόρηση μεταξύ αυτών και των λοιπών ενδιαφερομένων, τους καθιστά θεματοφύλακες του δημόσιου συμφέροντος (fiduciary duty). Στον αντίποδα, η δημιουργική λογιστική συνίσταται στη σκόπιμη παραποίηση των λογιστικών εγγραφών ώστε να εμφανίζεται μια επιχείρηση με μικρότερες διακυμάνσεις στα θεωρούμενα κανονικά της έσοδα, ή με κατά το δοκούν διαφορετικά βραχυχρόνια κέρδη από τα πραγματοποιηθέντα. Κατά καιρούς αναφέρεται και ως "μαγείρεμα των βιβλίων" ή καλύπτεται πίσω από ευφημισμούς του τύπου "χρηματοοικονομική μηχανική" (financial engineering), "διοίκηση εσόδων" (earnings management) και "εισοδηματική εξομάλυνση" (income smoothing). Ο Arthur Levitt, πρώην πρόεδρος της SEC, σε ομιλία του στις 28/9/98 την είχε χαρακτηρίσει με χιούμορ "λογιστική άμπρα-κατάμπρα" (hocus-rocus accounting). Οι διάφορες πρακτικές που εμπειρικλείει, ενώ μπορεί ως ένα σημείο να επιτρέπονται από τη νομοθεσία, είναι κατάφορα αντιδεοντολογικές και ανήθικες.

Αυταπόδεικτα όλες οι επιχειρήσεις θα προτιμούσαν να παρουσιάσουν μια σταθερή τάση ανοδικών κερδών, παρά μια ευμετάβλητη ακολουθία αυξομειώσεων. Όταν οι διοικούντες είναι ανίκανοι να δημιουργήσουν πραγματικές συνθήκες χρηματοοικονομικής υγείας μπορούν να καταφύγουν στο ακόλουθο κόλπο, για να παρουσιάσουν ψευδεπίγραφη ανάπτυξη: κατά τα έτη της ευημερίας σχηματίζουν αδικαιολόγητα υψηλά αποθεματικά προβλέψεων για ζημιές, έτσι ώστε όταν έρθουν δύσκολες εποχές να μπορούν παράτυπα να αντλήσουν κεφάλαια, μειώνοντας τις προβλέψεις. Οι υποστηρικτές αυτής της απάτης θα μπορούσαν να πουν ότι πρόκειται απλά για ένα εργαλείο διαχρονικού καταμερισμού των αποδόσεων μιας επένδυσης,

έτσι ώστε να μην κρίνεται αυτή μόνο από τις άμεσες χρηματοροές που αποφέρει. Επίσης μετριάζει τις προσδοκίες των αναλυτών τα καλά έτη, για να μην ζητούν από την εταιρεία αργότερα αποτελέσματα που δεν μπορεί να επιτύχει. Η έντονη διακύμανση όμως των μετοχών είναι συνώνυμη του επενδυτικού ρίσκου, το οποίο δεν είναι ελκυστικό για όλους, ακόμα και αν υπόσχεται υψηλές αποδόσεις. Η ανηθικότητα της "εξομάλυνσης" έγκειται ακριβώς στο ότι αποκρύβει ουσιαστικά στοιχεία για τις συνθήκες διαπραγμάτευσης των μετοχών, γεγονός που σπρώχνει ακόμα και μετριοπαθείς επενδυτές να εκτεθούν σε μεγαλύτερο κίνδυνο από αυτό που ελεύθερα θα είχαν επιλέξει να αναλάβουν.

Ένας άλλος διαδεδομένος τρόπος απάτης έχει να κάνει με την κακή χρήση της γενικά παραδεκτής αρχής της συντηρητικότητας. Ξεκινώντας με τις καλύτερες προθέσεις, ο λογιστής μπορεί να υποκοστολογήσει κάποιο πάγιο περιουσιακό στοιχείο της επιχείρησης, πιστεύοντας ότι έτσι θα το αποτυπώσει στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις με αξία πιο κοντινή στην πραγματική του τιμή. Το γεγονός αυτό όμως όχι μόνο δεν αυξάνει την αξιοπιστία των καταστάσεων, αλλά μάλλον οδηγεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα για τον πλούτο της επιχείρησης. Οι αποσβέσεις, που τα επόμενα χρόνια θα έπρεπε να αφαιρεθούν από τα τρέχοντα έσοδα, θα έχουν συρρικνωθεί ανάλογα με τη μείωση της τιμής του παγίου, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται η επιχείρηση με μεγαλύτερα κέρδη από αυτά που όντως πραγματοποίησε. Το ποσό της μείωσης θα πρέπει στη συνέχεια να αφαιρεθεί και από την καθαρή θέση των μετόχων για να ισορροπήσει ο ισολογισμός. Όταν ο ατυχής αναλυτής προσπαθήσει να υπολογίσει τη νέα απόδοση ως προς τα επενδεδυμένα κεφάλαια θα τη βρει τεράστια, όχι εξαιτίας κάποιας επένδυσης που προσέθεσε αξία στην επιχείρηση, αλλά μόνο και μόνο επειδή ο παρονομαστής έχει αυθαίρετα μειωθεί.

Ένας "εύκολος" τρόπος εμφάνισης βραχυπρόθεσμων πλασματικών κερδών, είναι η καταγραφή φανταστικών εσόδων από πωλήσεις σε πολλές φορές ανύπαρκτους πελάτες και η απόκρυψη υποχρεώσεων. Η υπερφόρτωση των λογαριασμών "γραμμάτια εισπρακτέα" και "απαιτήσεις από πελάτες", εκτός του ότι αυξάνουν άμεσα τα έσοδα και τα κέρδη, δικαιολογούν επίσης γιατί δεν υπάρχουν ρευστά διαθέσιμα στο ταμείο.

Όμοια τα κέρδη μπορεί να φουσκώσουν και με το λεγόμενο παιχνίδι του χρόνου. Αυτή η απάτη μπορεί να σημαίνει την αναγνώριση εσόδων νωρίτερα από το χρόνο πραγματοποίησής τους ή κατά αντίστοιχο τρόπο την καταγραφή εξόδων αργότερα από τότε που θα έπρεπε κανονικά να λογιστούν. Τα στελέχη της εταιρείας αναχρηματοδότησης δανείων Fannie Mae π.χ., μεταχρονολογούσαν τα τρέχοντα έξοδα, έτσι ώστε να επιτυγχάνουν τους στόχους που τους εξασφάλιζαν μπόνους. Επίσης ο Sanjay Kumar, CEO της Computer Associates, για να επιτύχει τις προσδοκίες των αναλυτών της αγοράς για το τρίμηνο, καταχωρούσε τα νέα συμβόλαια που έκλεινε με περασμένη ημερομηνία. Έτσι το τρίμηνο φαινόταν ιδιαίτερος αποδοτικό. Οι απλούστερες τεχνικές αυτής της κατηγορίας είναι: η διατήρηση ανοιχτών των βιβλίων πέρα από τα όρια της τρέχουσας λογιστικής χρήσης, έτσι ώστε να μαζεύονται περισσότερες πωλήσεις, η αναγνώριση εσόδων από υπηρεσίες που δεν έχουν αποδοθεί πλήρως και η αποστολή εμπορευμάτων δίχως να έχουν ολοκληρωθεί οι διαδικασίες πώλησης ή η μεταφορά προς πώληση εμπορευμάτων σε ενδιάμεσες αποθήκες και καταμέτρησή τους ως πουλημένα.

Μεγάλα προβλήματα παρουσιάζει συνήθως η αποκάλυψη και η αντιμετώπιση απατών που σχετίζονται με τα αποθέματα. Ο επίορκος λογιστής μπορεί να φουσκώσει το λογαριασμό αποθεμάτων, αν π.χ. αυτά έχουν χρησιμοποιηθεί ως εγγύηση για δάνειο, προκειμένου να καταχραστεί τα χρήματα του δανείου. Για να φανούν περισσότερα τα αποθέματα κατά την καταμέτρησή τους, μπορούν να προστεθούν άδεια κουτιά στο χώρο αποθήκευσής τους ή και να μεταφερθούν προϊόντα από ένα σημείο που ελέγχθηκε ήδη στο επόμενο, όταν η διαδικασία παίρνει πάνω από μία μέρα. Επίσης η παραποίηση των απογραφών των αποθεμάτων, των αρχείων των αποθηκών και των παραστατικών μεταφοράς τους, μπορεί να επιτρέψει σε κάποιον να οικειοποιηθεί το κυκλοφορούν κεφάλαιο της εταιρείας για δική του χρήση ή ακόμα και για μεταπώληση.

Η ποιότητα των λογιστικών αναφορών δεν εξαρτάται όμως μόνο από την ευσυνειδησία των συντακτών τους, αλλά και από το βαθμό "ελεγκτικού κινδύνου" που εμπερικλείουν, όπως τον περιέγραψε πρώτος ο R. Barker, στον απόηχο του φιάσκου της Andersen: «Κανένας επενδυτής δεν μπορεί να λάβει στοιχειοθετημένη απόφαση για μια μετοχή, χωρίς να διαβάσει τις

χρηματοοικονομικές καταστάσεις της επιχείρησης και οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις είναι μόνο τόσο καλές όσο η εταιρεία που τις ελέγχει. Αν έχετε ανησυχίες για την ελεγκτική εταιρεία, θα πρέπει να ανησυχείτε και για την αξία των μετοχών των επιχειρήσεων που ελέγχει». Ωστόσο, ο "ελεγκτικός κίνδυνος" του Barker είναι μια πολύ περιορισμένη έννοια, αφού εξετάζει μόνο την αξιοπιστία των εξωτερικών ελεγκτών, παραβλέποντας έτσι την αποτελεσματικότητα της δουλειάς των εσωτερικών ελεγκτών και της ελεγκτικής επιτροπής.

Η έρευνα **"The Ethical Enterprise"** που διεξήγαγε το Human Resource Institute για λογαριασμό της American Management Association* σε 1.121 διευθυντικά στελέχη παγκοσμίως, ανέδειξε με σειρά σπουδαιότητας ως κυριότερους παράγοντες που συντελούν στη διεξαγωγή ανήθικης εταιρικής συμπεριφοράς:

1. τις πιέσεις από την εκτελεστική διοίκηση ή το διοικητικό συμβούλιο για επίτευξη παράλογων στόχων ή χρονοδιαγραμμάτων,
2. την επιθυμία προώθησης της καριέρας τους,
3. την αυτοσυντήρησής τους,
4. την εργασία σε ένα περιβάλλον κυνισμού ή πεσμένου ηθικού
5. την ακατάλληλη εκπαίδευση ή την άγνοια για αν μια πράξη είναι ανήθικη,
6. την έλλειψη συνεπειών σε περίπτωση που πιαστούν,
7. την ανάγκη να εκτελεστούν οι διαταγές των ανωτέρων,
8. την ανάγκη ομαδικής εργασίας και τις πιέσεις των συναδέλφων,
9. την επιθυμία κλοπής ή πρόκλησης ζημιάς στον οργανισμό και (παραδόξως),
10. την επιθυμία υποβοήθησης του οργανισμού να επιβιώσει!

Αυτά είναι συνήθη κίνητρα που οδηγούν χρηματοοικονομικούς διευθυντές να παρουσιάζουν πλασματικά χαμηλά κέρδη (κάνοντας π.χ. μειωμένες αποσβέσεις σε υπερκοστολογημένα πάγια), στοχεύοντας στην φοροδιαφυγή ή το συμβιβασμό των εργαζομένων με μικρές μισθολογικές αυξήσεις. Κάπως έτσι εκλογικεύουν τις απάτες τους και οι εκτελεστικοί γενικοί διευθυντές, που φουσκώνουν τα κέρδη για να καρπωθούν υψηλότερο bonus, να "πιάσουν τα νούμερα" που προβάλλουν οι αναλυτές, ή να εξασφαλίσουν

δανεισμό που η επιχείρησή τους δε δικαιούται. Οι τελευταίες περιπτώσεις, μαρτυρούν σίγουρα την ανεπάρκεια, ακόμα ίσως και τη συμμετοχή στο παιχνίδι των αριθμών, τόσο των εσωτερικών λογιστών, όσο και των εξωτερικών ελεγκτών.

5.3. Εντοπισμός και Αντιμετώπιση της Απάτης

Στο παράρτημα του Ελεγκτικού Προτύπου 99 (SAS 99) του AICPA5 περιγράφεται το μοντέλο των παραγόντων που συντελούν στην εκδήλωση απάτης και συχνά αναφέρεται ως "Το Τρίγωνο της Απάτης". Σύμφωνα με αυτό για να εκδηλωθεί η απάτη προϋποθέτει:

1. Κίνητρα ή πιέσεις που θα οδηγούσαν τους διοικούντες να παρακάμψουν τις δικλείδες εσωτερικού ελέγχου,
2. Ευκαιρίες για να ενεργήσουν έτσι και
3. Κλίμα εκλογίκευσης, που θα έκανε τους δράστες να πιστεύουν ότι δεν έκαναν κάτι πραγματικά ανήθικο.

Η "Αχίλλειος Πτέρνα" κάθε συστήματος δικλείδων ελέγχου των χρηματοοικονομικών αναφορών (internal controls over financial reporting - SOX § 404) εντοπίζεται στην απλή αλήθεια ότι αφού η διοίκηση έχει τη δύναμη να τις θεσμοθετήσει, μπορεί και να τις παρακάμψει (management override). Ειδικά όταν οι γενικοί ή οι χρηματοοικονομικοί διευθυντές είναι διασημότητες, όπως π.χ. ήταν ο Bernard Ebbers, CEO της WorldCom, ο κίνδυνος απάτης αυξάνεται, καθώς τέτοια άτομα μπορεί να πιστέψουν ότι είναι παντοδύναμα και λόγω της αίγλης τους, στο απυρόβλητο της δημόσιας κριτικής και των ελεγκτικών μηχανισμών. Συνήθως όταν λείπουν χρήματα από το ταμείο, κύριοι ύποπτοι για το "ξάφρισμα" (skimming) θεωρούνται οι λογιστές, αλλά πρέπει πάντα να θυμόμαστε ότι ανάλογη δυνατότητα έχει και η διοίκηση, παρακάμπτοντας τους ελέγχους.

Πριν καν επιχειρήσει ο ελεγκτής να ελέγξει εγγραφές και βιβλία για το ενδεχόμενο απάτης, μπορεί να αποκομίσει μια πρώτη εντύπωση για την εταιρεία, απλά παρατηρώντας το κλίμα που επικρατεί σε αυτή.

Ακολουθούν πιο συγκεκριμένες ενδείξεις, που θα πρέπει να προβληματίσουν τους εσωτερικούς ελεγκτές για την πιθανότητα διάπραξης

απάτης. Όταν διαπιστωθούν κάποια από αυτά τα συμπτώματα, θα πρέπει να επακολουθήσει διακριτική έρευνα, έτσι ώστε να μαζευτούν αρκετές πληροφορίες χωρίς να πληγεί η δημόσια εικόνα της επιχείρησης ή να το μάθει πρόωρα ο ελεγχόμενος.

✚ Η ξαφνική αύξηση της περιουσίας ενός υπαλλήλου, μπορεί να είναι ύποπτη. Καινούρια πολυτελή αυτοκίνητα και πανάκριβα ρολόγια είναι συνήθως εύκολο να εντοπιστούν και αποτελούν αγαπημένα παιχνίδια των καταχραστών. Ας πάρουμε για παράδειγμα εκείνους του Παντείου Πανεπιστημίου, οι οποίοι εκδίδοντας πλαστά τιμολόγια, υπεξαίρεσαν 8 εκ. ευρώ από την περιουσία του ιδρύματος, με τα οποία αγόρασαν από τζάκι και τζακούζι μέχρι και Φεράρι! Όμοια ήταν και η περίπτωση του Dennis Kozlowski, CEO της Tyco, ο οποίος ανάμεσα στα άλλα, διοργάνωσε με έξοδα της εταιρείας γενέθλιο πάρτι για τη γυναίκα του, στο νησί Σαρδηνία, κόστους 2,1 εκ. δολαρίων.

✚ Συμπεριφορικές αλλαγές επίσης όπως η ξαφνική τάση απομονωτισμού, η καθυστέρηση αποχώρησης από την εργασία χωρίς εμφανή λόγο ή η παράκαμψη εταιρικών πολιτικών και διαδικασιών, ενδέχεται να είναι προβληματικές. Ομοίως προσοχή χρειάζεται όταν κάποιος υπάλληλος κρατάει στάση περιφρονητική απέναντι στους ελέγχους, θεωρώντας ότι οι κανονισμοί δεν ισχύουν για αυτόν.

✚ Ιδιαίτερα περίεργο είναι να αντιμετωπίζει η επιχείρηση σοβαρές ελλείψεις ρευστότητας, ακόμα και σε περιόδους που αυξάνονται οι πωλήσεις της.

✚ Ένδειξη παραποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων ή και προσπάθεια

✚ νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μπορεί να αποτελεί η αφύσικα υψηλή ευημερία της επιχείρησης όταν δραστηριοποιείται σε κλάδο με χαμηλές πωλήσεις και περιθώρια κέρδους.

✚ Αυτόματα πρέπει να εξετάζονται οι τελευταίες κινήσεις και ο λόγος ύπαρξης τραπεζικών λογαριασμών της εταιρείας που μένουν άδαιοι ή δεν κινούνται για πολύ καιρό. Τέτοιοι ξεχασμένοι

λογαριασμοί μπορεί να χρησιμοποιήθηκαν για να μεταφερθούν παράνομα ποσά εκτός επιχείρησης.

✚ Δέουσα Προσοχή οφείλει να επιδείξει ο Ελεγκτής Λογιστής στην εύρεση ανακριβώς καταγεγραμμένων συναλλαγών. Αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν καταχώρηση λανθασμένων ποσών, χρέωση λογαριασμών που παραβαίνουν εταιρικές πολιτικές, ή συμπερίληψη εξόδων σε λανθασμένη λογιστική χρήση. Εξίσου πρέπει να ανιχνεύεται και η ορθότητα μεγάλων προσαρμογών - ανατιμήσεων των περιουσιακών στοιχείων στο τέλος της χρήσης. Μειωμένη πρέπει να θεωρείται και η αξιοπιστία λογιστικών εγγραφών όταν δεν τεκμηριώνονται από αποδεικτικά αρχεία, ή όταν αυτά είναι φωτοαντίγραφα. Η εύρεση λαθών άλλωστε στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις αποτελεί πρώτης τάξεως ευκαιρία για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και την αναθεώρηση των δικλείδων ελέγχου.

✚ Η πρόσβαση στο πληροφοριακό σύστημα (τοπική ή απομακρυσμένη) αργά τη νύχτα πρέπει να καταγράφεται αυτόματα. Επίσης ένας υπάλληλος που πάντα έρχεται στη δουλειά νωρίτερα και φεύγει αργότερα από όλους τους άλλους, ή αρνείται να πάρει τις προβλεπόμενες μέρες άδειας, μπορεί να προσπαθεί να καλύψει κάποια παρατυπία του. Είναι ευκολότερο για τον οποιονδήποτε να πειράξει αρχεία και καταστάσεις όταν οι υπόλοιποι δε θα είναι εκεί και δυσκολότερο να κουκουλώσει την απάτη όσο λείπει.

✚ Συνεχόμενα παράπονα για τα υπόλοιπα λογαριασμών πελατών είναι πιθανόν να υποδεικνύουν ότι κάποιος πειράζει τα αρχεία τους ή ότι κλέβει χρήματα από αυτούς.

✚ Σε επίπεδο Διοίκησης, η ενασχόληση κάποιου στελέχους με διαχειριστικά ζητήματα που είναι εμφανώς υποδεέστερα από το επίπεδο ευθύνης του, μπορεί να μαρτυρά απόπειρα συγκάλυψης πληροφοριών.

Αν και ο κίνδυνος από απάτες πάντα θα υπάρχει, τα διοικητικά συμβούλια και οι ελεγκτικές τους επιτροπές δεν μπορούν πλέον να ισχυριστούν ότι έκαναν τη

δουλειά τους με τη δέουσα προσοχή, αν δεν προβούν σε μια σειρά από ενέργειες για τη διαχείριση και ελαχιστοποίηση αυτού του κινδύνου. Το AICPA προτείνει σχετικά:

- + Na διατηρείται το κατάλληλο επίπεδο σκεπτικισμού,
- + Na ενδυναμώνεται η κατανόηση της ελεγκτικής επιτροπής για την επιχείρηση,
- + Na διενεργείται καταιγισμός (brainstorming) για τους κινδύνους απάτης,
- + Na χρησιμοποιείται ο κώδικας συμπεριφοράς για να αξιολογείται η κουλτούρα πίσω από το σχηματισμό των χρηματοοικονομικών αναφορών,
- + Na διασφαλίζεται ότι ο οργανισμός καλλιεργεί ένα έντονο πρόγραμμα εταιρικής κατάδοσης και
- + Na αναπτύσσεται ένα ευρύ δίκτυο πληροφοριών και ανατροφοδότησης.

Προς αυτή την κατεύθυνση επιβάλλεται να θεσμοθετηθούν αντικίνητρα για τους εργαζόμενους στα πλαίσια μιας ξεκάθαρης πολιτικής ενάντια στην απάτη, συμβατής με τον κώδικα δεοντολογίας της εταιρείας και να διατηρείται στάση μηδενικής ανοχής απέναντι στους παραβάτες. Είναι εκπληκτικό το εύρημα της Ernst & Young από την Παγκόσμια Έρευνα της για την Απάτη 2006, ότι ενώ το 90% των ερωτηθέντων επιχειρήσεων πίστευε ότι οι δικλείδες ασφαλείας τους ήταν αρκετά σφιχτές ώστε να εντοπίζουν και να προλαμβάνουν την απάτη, μόνο το 40% ακολουθούσε κάποια επίσημη και τεκμηριωμένη πολιτική ενάντια στην απάτη. Στο πλαίσιο αυτό είναι σκόπιμο να δημοσιοποιούνται οι πράξεις και οι συνέπειες τους, έτσι ώστε οι υπόλοιποι να μαθαίνουν από αυτές. Παράλληλα θα πρέπει να θεσμοθετηθούν πολιτικές δια βίου εκπαίδευσης με έμφαση στην επαγγελματική ηθική και δεοντολογία.

Η ύπαρξη κώδικα δεοντολογίας είναι μόνο το πρώτο βήμα προς τη δημιουργία υγιούς κουλτούρας ηθικής διακυβέρνησης και βέβαια δεν αποτελεί πανάκεια. Θυμίζουμε απλά ότι η Enron είχε καταρτίσει αναλυτικό κώδικα 64 σελίδων, αλλά είναι αμφίβολο αν ποτέ τον πήρε κανείς στα σοβαρά. Εντούτοις, όπως γράφει η Everett Gibbs, διευθύνων σύμβουλος της

ελεγκτικής και συμβουλευτικής εταιρείας Provit Inc, ένας αποτελεσματικός κώδικας δεοντολογίας τυπικά περιλαμβάνει:

- ✚ «Μία δήλωση από το CEO ότι ο οργανισμός δεσμεύεται στη διεξαγωγή του επιχειρείν με ακεραιότητα, σύμφωνα με τα υψηλότερα ηθικά πρότυπα και σε συμμόρφωση με όλους τους ισχύοντες νόμους, κανόνες και διατάξεις. Έτσι μεταδίδεται ο απαιτούμενος "ρυθμός από την κορυφή".
- ✚ Πρακτικά παραδείγματα καταστάσεων που μπορεί να αντιμετωπίσει ένα άτομο, και καθοδήγηση για να επεξηγεται πώς ο κώδικας θα έπρεπε να εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση.
- ✚ Μια συζήτηση των ρόλων που παίζουν οι πολιτικές, η δομή, η διαχείριση κινδύνων και οι εσωτερικοί έλεγχοι του οργανισμού στη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τα ηθικά πρότυπα της επιχείρησης, περιλαμβάνοντας το ρόλο της προσωπικής ευθύνης για προσκόλληση με τον κώδικα.
- ✚ Αναγνώριση των ευθυνών της εταιρείας απέναντι στους μετόχους, εργαζόμενους, πελάτες της και λοιπούς ενδιαφερόμενους.
- ✚ Απαγόρευση και/ή απαίτηση γνωστοποίησης των συγκρουόμενων συμφερόντων.
- ✚ Απαγορεύσεις και/ή περιορισμοί στη χρήση εμπιστευτικών και προνομιακών πληροφοριών.
- ✚ Εταιρικές καθοδηγητικές γραμμές, περιλαμβανομένων πολιτικών για τις δαπάνες, τη χρήση κεφαλαίων, τη διαπραγμάτευση "εκ των έσω" κτλ.»

Τι από όλα αυτά όμως γίνεται πραγματικά και πόσο αποτελεσματικές είναι οι εφαρμοζόμενες λύσεις κατά της απάτης; Από έρευνα που διεξήγαγε το AICPA11 σε 59 Ορκωτούς Λογιστές που προσφέρουν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες σε όλο το φάσμα της αμερικάνικης αγοράς, προέκυψε ότι οι πιο κοινές τεχνικές περιλαμβάνουν:

- Βελτιωμένες δικλείδες ελέγχου πληροφορικής τεχνολογίας (98%),
- Ελέγχους των συστάσεων για νέους υπαλλήλους (97%),
- Εφαρμογή του εταιρικού κώδικα συμπεριφοράς (81%),

- Αυξημένη χρήση ανάλυσης κινδύνων (80%) και
- Παρακολούθηση της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας (75%).

Η πιο αποτελεσματική από αυτές τις τεχνικές εμφανίζεται να είναι ο έλεγχος των συστάσεων (61% θετικές απαντήσεις). Το εύρημα με το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι ότι μόνο οι μισοί (51%) υπέδειξαν ως αποτελεσματική και την εφαρμογή του κώδικα δεοντολογίας. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έρευνας, η ύπαρξη απλά και μόνο του κώδικα δε διασφαλίζει απαραίτητα την υποκίνηση εκδήλωσης ηθικής συμπεριφοράς. Μόνο το 30% δήλωσε ότι τακτικά αναφέρονται στον κώδικα και δημοσιοποιούν το περιεχόμενό του, 15% δέχτηκαν σχετική εκπαίδευση και ακόμα χειρότερα, μόνο το 10% ελέγχει σε μόνιμη βάση αν οι υπάλληλοι όντως συμμορφώνονται με τον κώδικα.

5.4. Η Διαχείριση Επιχειρηματικών Κινδύνων κατά COSO

Ιδιαίτερα χρήσιμο στην αναγνώριση και αποφυγή των κινδύνων απάτης έχει αποδειχτεί το «Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Διαχείρισης Επιχειρηματικών Κινδύνων» (Enterprise Risk Management - Integrated Framework) που εξέδωσε στις 29 Σεπτεμβρίου 2004 η Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), καθώς παρέχει έναν ολοκληρωμένο "οδικό χάρτη" δικλείδων ελέγχου, σχεδιασμένο έτσι ώστε να προσφέρει εύλογη διασφάλιση στον οργανισμό ότι θα επιτευχθούν οι στόχοι του αναφορικά με:

Η Διαχείριση Επιχειρηματικών Κινδύνων (στο εξής ΔΕΚ), ορίζεται ως η διεργασία αναγνώρισης, ανάλυσης και περιορισμού των κινδύνων σε ολόκληρη την επιχείρηση.

Οι οργανισμοί που επιθυμούν να υλοποιήσουν το Πλαίσιο ΔΕΚ της COSO, πρέπει να θεσπίσουν πολιτικές και διαδικασίες για τις ακόλουθες 8 ενότητες του:

1. Εσωτερικό Περιβάλλον. Εξετάζονται η φιλοσοφία διοίκησης του οργανισμού, ο τρόπος που εκχωρείται η εξουσία και το σύστημα παραγωγής του, η ακεραιότητα, οι ηθικές αρχές και οι ικανότητες του προσωπικού και ο τρόπος με τον οποίο ο οργανισμός οργανώνει και αναπτύσσει τους

ανθρώπους του. Ακριβώς στον "τόνο που έρχεται από την κορυφή" βασίζεται η αποτελεσματικότητα όλων των άλλων στοιχείων ενός συστήματος ΔΕΚ και εσωτερικού ελέγχου.

2. **Στοχοθέτηση.** Από τις δηλώσεις αποστολής ή οράματος (mission/vision statements) του οργανισμού πρέπει να προκύπτουν οι γενικοί σκοποί του, οι οποίοι στη συνέχεια θα μεταφράζονται σε λειτουργικούς στόχους. Κάθε εργαζόμενος οφείλει να Ουσιαστικά ο SOX §404, ενώ δεν αναφέρεται συγκεκριμένα στο πλαίσιο της COSO, αναγνωρίζει ότι είναι το μόνο που μπορεί να ικανοποιήσει όλες του τις απαιτήσεις. Για την αποτελεσματικότητα των δικλείδων ελέγχου ευθύνονται οι διοικούντες και όχι κάποιος εξωτερικός σύμβουλος ή ελεγκτής. Το Πλαίσιο αναφέρει: «Ένα εσωτερικό σύστημα ελέγχου, άσχετο από το πόσο άρτια σχεδιάστηκε και λειτουργεί, μπορεί μόνο να παρέχει εύλογη -όχι απόλυτη- διασφάλιση στη διοίκηση και το συμβούλιο σχετικά με την επίτευξη των επιδιώξεων της επιχείρησης. Η πιθανότητα επίτευξης επηρεάζεται από περιορισμούς ενδογενείς σε κάθε σύστημα ελέγχου. Αυτοί περιλαμβάνουν την πραγματικότητα ότι οι κρίσεις κατά τη λήψη αποφάσεων μπορεί να είναι εσφαλμένες και κατάρρευση μπορεί να επέλθει απλά από λάθος. Επιπρόσθετα, οι δικλείδες μπορεί να παρακαμφθούν από τη συμπαιγνία δύο ή περισσότερων ανθρώπων και τη δυνατότητα της διοίκησης να τις παραγκωνίσει.»

3. **Αναγνώριση Συμβάντων.** Προσδιορίζονται οι εσωτερικές και εξωτερικές πηγές που μπορεί να επηρεάσουν τη στρατηγική του οργανισμού ή την επίτευξη των σκοπών του. Δεδομένου ότι το επιχειρηματικό περιβάλλον διαρκώς αντιμετωπίζει νέες απειλές και ευκαιρίες, πρέπει να δομηθούν και οι κατάλληλοι μηχανισμοί αναθεώρησης και προσαρμογής σε μη προγραμματισμένα συμβάντα.

4. **Αξιολόγηση Κινδύνων.** Πραγματοποιείται ανάλυση κατά την οποία προσδιορίζονται οι πιθανότητες πραγματοποίησης των συμβάντων του προηγούμενου βήματος και το εύρος των ενδεχόμενων επιπτώσεών τους.

5. **Απόκριση στους Κινδύνους.** Ορίζονται οι ενέργειες στις οποίες θα προβεί ο οργανισμός ως αποτέλεσμα της επέλευσης των κινδύνων. Τέτοιες ενέργειες πρέπει να συμπεριλαμβάνουν τρόπους απεμπλοκής από τον κίνδυνο, μείωση των πιθανοτήτων πραγματοποίησης ή του εύρους

επιπτώσεων του, μεταφορά ή διαμοίραση του με κάποιον τρίτο, ή τέλος ανάληψή του μαζί με τις επιπτώσεις του.

7. Πληροφορίες & Επικοινωνίες. Πρέπει όλοι όσοι λειτουργούν υπό το πλαίσιο ΔΕΚ να λαμβάνουν, ανάλογα με τις ευθύνες και τις αρμοδιότητές τους, έγκαιρες και αξιόπιστες πληροφορίες για την εξέλιξη των κινδύνων.

8. Παρακολούθηση. Διασφαλίζεται ότι όλα τα μέρη του πλαισίου ΔΕΚ εξακολουθούν να λειτουργούν σε όλα τα επίπεδα, πραγματοποιώντας ad hoc ελέγχους και διαρκείς προγραμματισμένες επιθεωρήσεις. Οι κρίσιμες αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και ΔΕΚ πρέπει να αναγνωρίζονται και να αναφέρονται στην ανώτατη διοίκηση και το διοικητικό συμβούλιο.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όσο άρτια δομημένο και αν είναι ένα σύστημα ΔΕΚ, δε διασφαλίζει απόλυτα την επιτυχία της επιχείρησης, παρά μόνο συντείνει στην επίτευξη των στόχων της και στην επιβίωσή της. Η ΔΕΚ π.χ. δεν μπορεί να μετατρέψει έναν αδύναμο διευθυντή σε πρωταγωνιστή, δεν εγγυάται ότι οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις θα είναι 100% αξιόπιστες και απαλλαγμένες από την απάτη, δεν αποκλείει τα ανθρώπινα λάθη και την υποκειμενικότητα από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ούτε θέτει υπό τον έλεγχο των διοικούντων εξωτερικά γεγονότα όπως αλλαγές στις πολιτικές των ανταγωνιστών ή της κυβέρνησης. Ωστόσο η επιχείρηση που εφαρμόζει τις αρχές της ΔΕΚ είναι σίγουρα καλύτερα προετοιμασμένη για την αντιμετώπιση κινδύνων που θα μπορούσαν να τη θέσουν εκτός αγοράς.

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι μελέτες περιπτώσεων της ENRON και της WorldCom, που δείχνουν πώς οι επίορκοι λογιστές και ελεγκτές αγνοώντας τη δεοντολογία τους, εφάρμοσαν στην πράξη τις "συνταγές" της δημιουργικής λογιστικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 – Μελέτη περίπτωσης

Σε αυτό το κεφάλαιο αναλύονται οι περιπτώσεις των οικονομικών σκανδάλων των ΗΠΑ στην αρχή του αιώνα μας, που έκαναν το κοινό να χάσει την εμπιστοσύνη του στην αγορά και στους επαγγελματίες. Εξηγείται δε η ανηθικότητα στις «δημιουργικής λογιστικής» που χρησιμοποιήθηκε στις απάτες αυτών των εταιρειών.

6.1. Μελέτη Περίπτωσης: Enron

Οι μακρόχρονες επαφές, ανταλλαγές πληροφοριών και επιλύσεις προβλημάτων μεταξύ ελεγκτών, λογιστών και διοίκησης, μπορεί να δημιουργήσουν υπέρμετρη οικειότητα, ικανή να επηρεάσει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Εξέχον παράδειγμα προς αποφυγή σε αυτόν τον τομέα αποτελεί η Enron, ή μετοχή της οποίας έφτασε λίγο πριν την χρεοκοπία της στα 84,87\$, κάνοντας τους αναγνώστες του περιοδικού Fortune να την ψηφίσουν ως την πιο σεβαστή και καινοτόμο εταιρεία στις ΗΠΑ.

Πολλοί από τους υπαλλήλους της Enron εργάζονταν πριν για την Arthur Andersen, ενώ ταυτόχρονα οι εν ενεργεία ελεγκτές διατηρούσαν μόνιμα γραφεία μέσα στο κεντρικό κτήριο της Enron, καθώς εκτός από τις συμβουλευτικές υπηρεσίες και τον εξωτερικό έλεγχο, τους είχε ανατεθεί με outsourcing και ο εσωτερικός της έλεγχος.

Είχαν κληθεί δηλαδή οι ίδιοι άνθρωποι να ελέγξουν και να πιστοποιήσουν τους εαυτούς τους. Όπως παρατηρεί ένας πρώην εσωτερικός λογιστής της Enron, ο Kevin Jolly, "Νομίζαμε ότι ήταν υπάλληλοι της Enron... Περπατούσαν και μιλούσαν σαν κι εμάς... οι διαχωριστικές γραμμές ήταν πολύ αμυδρές". Εύλογα προκύπτει λοιπόν το ερώτημα: "Τι έκανε η ελεγκτική επιτροπή του διοικητικού συμβουλίου για να αστυνομεύσει αυτό το χάος;" Φαίνεται ότι τα μέλη της έχασαν την ανεξαρτησία τους προκειμένου να διατηρήσουν τους υπέρογκους μισθούς τους, που για κάποιους ξεπερνούσαν τα 300.000 δολάρια σε μετρητά και μετοχές. Έτσι είχε δημιουργηθεί ισχυρό αντικίνητρο στο να ασκήσουν ουσιαστικό έλεγχο στη διοίκηση, που τους αποζημίωνε τόσο πλουσιοπάροχα. Η USA Today έγραψε ότι «Με τόσα πολλά

χρήματα να διακυβεύονται, ο καθένας θα ήταν διστακτικός να εγείρει ζήτημα». Κατέληξαν λοιπόν οι λογιστές να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στο σκίσιμο εγγράφων και στην παραποίηση λογιστικών εγγραφών, παρά στην υπηρεσία των αναγκών πληροφόρησης του κοινού.

Στο φιάσκο της Enron, που εξανέμισε 25.000 θέσεις εργασίας και 1 δισ. δολάρια από τις συντάξεις των εργαζομένων, χρησιμοποιήθηκε επίσης η απάτη κατά την οποία μια εταιρεία δημιουργεί θυγατρικές "ειδικού σκοπού" προκειμένου συνήθως να αποκρύψει από τις ενοποιημένες της χρηματοοικονομικές καταστάσεις στοιχεία του παγίου ενεργητικού ή μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις (OBSA - Off Balance Sheet Activities). Αφού δε/εμφανίζονται πουθενά οι OBSA η εταιρεία αυτή είναι σε θέση να παρουσιάσει ψευδώς μεγαλύτερα κέρδη. Συγκεκριμένα η Enron εκτιμάται ότι απέκρυψε τις δραστηριότητες περίπου εννιακοσίων από τις τρεισήμισι χιλιάδες θυγατρικές της, καταφέροντας έτσι να δημοσιεύσει ομαλή αύξηση κερδών από το 1999 ως το 2000 της τάξης των 979 εκατομμυρίων δολαρίων. Από αυτά, τα 926 εκατομμύρια δολάρια (94,6% του αρχικά δημοσιευμένου κέρδους!) προέκυψαν από το λογιστικό τρικ που περιγράφουμε και όχι από πραγματικές κερδοφόρες δραστηριότητες. Το κουτί της Πανδώρας άνοιξε για την εταιρεία στις 16 Οκτωβρίου 2001, όταν αναγκάστηκε να αναθεωρήσει προς τα κάτω τα περιουσιακά της στοιχεία κατά 1,2 δισ δολάρια.

Αποφεύγοντας η Enron να ενοποιήσει, ως όφειλε, τις χρηματοοικονομικές της καταστάσεις με εκείνες των SPE της, παρανομούσε κυρίως με δύο τρόπους:

- Τις έβαζε να αγοράζουν τα πάγια της που έχαναν την αξία τους (τιτλοποίηση ενεργητικού ακολουθώντας τη "light asset strategy" που της πρότεινε η McKinsey), με χρήματα που είχαν δανειστεί από τρίτους πιστωτές, αποφεύγοντας έτσι να μειώσει τα κέρδη της κατά τα ποσά των ζημιών και ταυτόχρονα βελτιώνοντας με τα ξένα δανεικά τη ρευστότητά της και

- Μεταβίβαζε σε αυτές πακέτα μετοχών της, τα οποία αγόραζαν με γραμμάτια. Στη συνέχεια, τα χρησιμοποιούσαν για να απομονώσουν και να περιορίσουν τον χρηματοοικονομικό κίνδυνο άλλων επενδύσεών της Enron. Αν αυτό είχε γίνει με πραγματικά, δικά τους λεφτά, δε θα υπήρχε κανένα πρόβλημα. Όταν όμως η τιμή της μετοχής της Enron άρχισε να πέφτει, η προστασία που θα έπρεπε να προσφέρουν κατέστη αδυνατή. Την ημέρα της

κατάρρευσης η τιμή της μετοχής ήταν 72 cents, ενώ ένα χρόνο πριν είχε φτάσει τα 75 δολάρια.

Τα όσα τραγικά επακολούθησαν είναι λίγο ως πολύ αναμενόμενα: Η Arthur Andersen, η πέμπτη μεγαλύτερη λογιστική εταιρεία της Αμερικής, με 85.000 υπαλλήλους παγκοσμίως, έχασε την άδεια λειτουργίας στο Τέξας, έμεινε χωρίς πελάτες και αναγκάστηκε να κλείσει, μετά την καταδίκη της για παρεμπόδιση της δικαιοσύνης, στις 15 Ιουνίου 2002, επειδή κατέστρεψε τα αρχεία ελέγχων της Enron. Ο Kenneth Lay, ιδρυτής της Enron, πέθανε από καρδιακή προσβολή στις 5 Ιουλίου 2006, μη μπορώντας να αντέξει τις 10 καταδικαστικές αποφάσεις για απάτη, συνομωσία και παραπλάνηση τραπεζών, ενώ ο γενικός διευθυντής της Jeffrey Skilling καταδικάστηκε σε 24 χρόνια και 4 μήνες φυλάκιση στις 23 Οκτωβρίου 2006 και είδε την περιουσία του να ρευστοποιείται για να πληρωθούν αποζημιώσεις. Σε αυτό βοήθησε βέβαια και ο CFO της Enron Andrew Fastow, ο οποίος καταδικάστηκε μόνο σε 10 χρόνια φυλάκισης, σε αντάλλαγμα της συνεργασίας που παρείχε στις αρχές για να στηριχθεί η ενοχή του Skilling.

6.2. Μελέτη Περίπτωσης: WorldCom5

Το 1996 η Betty Vinson προσλήφθηκε ως λογίστρια σε μια μικρή επιχείρηση που ειδικευόταν στις υπεραστικές τηλεφωνικές κλήσεις. Η μικρή αυτή επιχείρηση έμελλε να εξελιχθεί στο γίγαντα των τηλεπικοινωνιών WorldCom, ο οποίος χρεοκόπησε στις 22 Ιουλίου 2002 υπό το βάρος λογιστικών απατών ύψους 11 δις δολαρίων. Η Vinson, από το τέλος του 2000 και για 18 μήνες, υπέκυπτε στις πιέσεις των ανωτέρων της να εισάγει αναληθείς λογιστικές εγγραφές στα βιβλία, γεγονός που οδήγησε στην πλασματική αύξηση των κερδών τουλάχιστον κατά 3,8 δις δολάρια. Ο Εισαγγελέας Lay δεν μπόρεσε να φανεί πειστικός όταν δήλωσε ότι δεν γνώριζε τίποτα για την απάτη, αφού στις 20 Αυγούστου 2001 είχε ασκήσει το option του, ρευστοποιώντας μετοχές της Enron αξίας 519 εκ. δολ., ενώ την ίδια στιγμή απέτρεπε τους υφιστάμενούς του από το να προβούν σε ανάλογες ενέργειες. Περίπου 60 εκ. δολάρια, κάποια εκ των οποίων προερχόμενα από ρευστοποιήσεις μετοχών της εταιρείας λίγο πριν τη χρεοκοπία James Comey, που διερεύνησε την υπόθεση της Vinson, σε πρόσφατη ομιλία του προς τα

στελέχη της Wall Street, δήλωσε ότι «η εκτέλεση εντολών δεν αποτελεί δικαιολογία για την παράκαμψη του νόμου».

Η Vinson πολύ σύντομα απέκτησε τη φήμη της σκληρά εργαζόμενης και ευσυνειδήτης υπαλλήλου, που «θα έκανε ό,τι κι αν της ζητούσες», όπως αναφέρει πρώην συνεργάτης της. Μέσα σε δύο χρόνια από την πρόσληψή της προήχθη σε Διευθύντρια του Λογιστικού Τμήματος, με βασικά καθήκοντα την καταγραφή τριμηνιαίων αποτελεσμάτων και την ανάλυση των λειτουργικών εξόδων και των προβλέψεων (αποταμιευτικοί λογαριασμοί που χρησιμοποιούνται για κάλυψη συγκεκριμένων δαπανών).

Από τη νέα της θέση λογοδοτούσε άμεσα στον Buford Yates, όπως και ο υπεύθυνος λογιστής για τα πάγια κεφάλαια, Troy Normand.

Τα δεδομένα της εργασίας τους άλλαξαν δραματικά στα μέσα του 2000, με τη διαφαινόμενη κρίση του κλάδου τηλεπικοινωνιών και τα υπέρογκα τέλη ενοικίασης (leasing) ξένων τηλεφωνικών δικτύων, που διαρκώς αυξάνονταν ως ποσοστό των εσόδων. Σοβαρό χτύπημα δέχτηκε επίσης η ρευστότητα της εταιρείας το τρίτο τετράμηνο του 2000, όταν χρεοκοπημένοι πελάτες άφησαν απλήρωτους λογαριασμούς αξίας 685 δις δολαρίων. Για να απαντήσουν σε αυτές τις πιέσεις, οι Vinson, Normand και Yates επιδόθηκαν σε προσπάθειες μείωσης των δαπανών, καταφέροντας τελικά να εξοικονομήσουν 50 εκ. δολάρια, ποσό ελάχιστο συγκριτικά με το στόχο κερδών που ανερχόταν σε πολλές εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια.

Τον Οκτώβριο ο Yates ενημέρωσε τους δύο υφιστάμενούς του ότι πρόθεση του Controller David Myers και του CFO Scott Sullivan ήταν να χρησιμοποιηθούν 828 εκ. δολάρια από το λογαριασμό προβλέψεων για τα τέλη ξένων δικτύων, προκειμένου να καλυφθούν άλλα τρέχοντα οργανικά έξοδα. Η ενέργεια αυτή θα αντιστοιχούσε σε πλασματική αύξηση των εσόδων για το τρίμηνο και αντίστοιχη μείωση των εξόδων. Αρχικά οι Vinson και Normand εξέφρασαν τις επιφυλάξεις τους, καθώς οι λογαριασμοί προβλέψεων για ζημίες δημιουργούνται όταν η διοίκηση έχει βάσιμο λόγο να πιστεύει ότι αναμένονται προβλήματα σε κάποια επιχειρηματική μονάδα και η χωρίς λόγο μείωσή τους αποτελεί κακή λογιστική πρακτική. Η μεταφορά τελικά έγινε όταν ο Yates, αν και δήλωσε ότι δεν αισθανόταν άνετα, συμφώνησε, καθώς ο CFO τον είχε διαβεβαιώσει ότι τίποτα ανάλογο δε θα συνέβαινε ξανά.

Στις 26 Οκτωβρίου 2000, όταν η επιχείρηση ανακοίνωσε τα αποτελέσματα του τρίτου τριμήνου, οι δύο λογιστές έκαναν γνωστή στον Yates την πρόθεσή τους να παραιτηθούν. Σε σύντομη συνάντηση στο διάδρομο που είχε μαζί τους ο CEO Bernard Ebbers, ορκίστηκε ότι δε θα τους ξανάβαζε σε αυτή τη θέση, ενώ όταν τους κάλεσε ο CFO στο γραφείο του για να τους μεταπείσει, τους εξήγησε ότι βρίσκονταν στο μέσο μιας προσπάθειας εξυγίανσης και θα ήταν ελεύθεροι να φύγουν όταν αυτή τελειώσει, αλλά όχι πριν. Ανέλαβε όλη την ευθύνη για τις πράξεις τους και τους καθησύχασε για άλλη μια φορά, λέγοντας ότι δεν έκαναν στην ουσία κάτι παράνομο και ότι δεν υπήρχε περίπτωση να τους ζητηθεί ξανά να επέμβουν στους λογαριασμούς, αφού οι προβλέψεις για το τελευταίο τρίμηνο είχαν ήδη μειωθεί περίπου στο μισό.

Αν επέμενε στην απόφασή της η Vinson θα έπρεπε να απαρνηθεί το μισθό της, που ήταν πολλαπλάσιος αυτού που έπαιρνε ο τυπογράφος σύζυγός της και να παλέψει με το τέρας της ανεργίας, που δεν πολυσυμπαθεί τις ώριμες γυναίκες. Με αυτά τα δεδομένα εκλογίκευσε στη συνείδησή της την απάτη, βασιζόμενη και στην αδαμάντινη (ως εκείνη τη στιγμή) φήμη του Sullivan ως CFO και συνέχισε κανονικά την εργασία της. Όταν όμως έφτασε το τέλος του πρώτου τριμήνου 2001, ήταν πλέον εμφανές ότι θα έπρεπε να ετοιμάσει και άλλες παραπλανητικές καταστάσεις. Τα έσοδα εξακολουθούσαν να μειώνονται, το κόστος ενοικίασης γραμμών ως ποσοστό των εσόδων βρισκόταν πολύ πάνω από το στόχο του 42%, περιθώρια μείωσης του κόστους λειτουργίας δε διαφαίνονταν και τα παχιά αποθεματικά για ζημιές δεν ήταν πλέον διαθέσιμα. Όλα αυτά δημιουργούσαν μια «μαύρη τρύπα» 771 εκ. δολαρίων.

Για να αναστρέψει τη ζοφερή αυτή κατάσταση ο CFO κατέφυγε πάλι στον εικονικό παράδεισο της «δημιουργικής λογιστικής». Οι Γενικά Παραδεκτές Λογιστικές Αρχές θα επέβαλαν να λογιστεί η ενοικίαση των γραμμών ως λειτουργικό έξοδο, μειώνοντας άμεσα το τρέχον κέρδος κατά 771 εκ. δολάρια. Ο Sullivan απεναντίας αποφάσισε να εμφανιστούν αυτά τα έξοδα ως κεφαλαιακές δαπάνες, που αποσβένονται μειώνοντας το εισόδημα σε μεγάλο βάθος χρόνου και άρα θα επηρέαζαν οριακά μόνο το τρέχον κέρδος. Κανείς από τους λογιστές δεν ήταν χαρούμενος με τη νέα απόφαση, αλλά παρά την αρχική τους άρνηση να την εκτελέσουν, τελικά αλλοίωσαν έτσι τις

εγγραφές ώστε να φαίνεται ότι τον προηγούμενο Φεβρουάριο πραγματοποιήθηκαν αγορές κεφαλαίου (επένδυση στο ιδιόκτητο τηλεφωνικό δίκτυο). Η Vinson χωρίς να παραιτηθεί ή να ενημερώσει την κεφαλαιαγορά, ετοίμαζε το βιογραφικό της. Κατανοούσε ότι αυτή η κατάσταση δεν μπορούσε να συνεχίζεται για πάντα. Τα υπόλοιπα τρίμηνα του 2001 δε διέφεραν σε τίποτα από το πρώτο. Θέλοντας κάθε φορά οι λογιστές να πιστέψουν ότι αυτή είναι η τελευταία παρατυπία στην οποία υποχρεώνονται να προβούν, μετέφεραν στους κεφαλαιακούς λογαριασμούς 560 εκ. δολ. το δεύτερο τρίμηνο, 743 εκ. το τρίτο και 941 εκ. το τέταρτο.

Εν τω μεταξύ οι συμπεριφορικές αλλαγές στη Vinson γίνονταν όλο και πιο έντονες: έχασε μόνιμα τον ύπνο της, μαζί με αρκετά κιλά, το πρόσωπό της έδειχνε πρόωρα γερασμένο και αποτραβήχτηκε από τους υφισταμένους της, φοβούμενη μην αποκαλύψει κατά λάθος το μεγάλο μυστικό. Στις αρχές του 2002 μάλιστα (άνευ αιτίας για τους αμύητους) προήχθη σε Διευθύνοντα Σύμβουλο από απλή Διευθύντρια, με ετήσιο μισθό 80.000 δολ.

Όταν κυκλοφόρησε το οικονομικό πρόγραμμα του CFO για το 2002, έγινε ξεκάθαρο τουλάχιστον στους λογιστές, ότι δε θα μπορούσαν να πιάσουν τους στόχους αν δεν έκαναν και νέες παράτυπες μεταφορές κεφαλαίων. Αλλά είχαν ήδη κάνει πολλά. Ο Yates, η Vinson και ο Normand συμφώνησαν αμετάκλητα να μην ξαναπειράξουν τα βιβλία και να βρουν καινούρια εργασία, οπουδήποτε αλλού. Οι εξελίξεις όμως τους πρόλαβαν. Στις 12 Μαρτίου 2002 η υποψιασμένη μετά το φιάσκο της Enron, Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (SEC) ξεκινά έρευνες των λογιστικών πρακτικών της WorldCom, γεγονός που ακολουθήθηκε από την παραίτηση του Bernard Ebbers από CEO, στις 30 Απριλίου. Το τελικό χτύπημα ήρθε στις 17 Ιουνίου, όταν η Cynthia Cooper, υπεύθυνη για τον εσωτερικό έλεγχο της εταιρείας, μαζί με τον ανεξάρτητο ελεγκτή Glyn Smith δεν πήραν ικανοποιητικές απαντήσεις για τη σκοπιμότητα των μεταφορών. Στις 24 Ιουνίου η μετοχή της εταιρείας πέφτει κάτω του ενός δολαρίου, ενώ την επόμενη μέρα οι δικηγόροι της WorldCom ενημέρωναν τη SEC ότι οι δύο ελεγκτές εντόπισαν λογιστικές απάτες, που ουσιαστικά φούσκωναν το εισόδημα προ φόρων κατά περίπου 3,055 δις. δολάρια το 2001 και 797 εκατ. δολάρια το πρώτο τρίμηνο του 2002.

Οι 3 λογιστές, εκπροσωπούμενοι από τον πρώην εισαγγελέα Joseph Hollomon, υπογράφουν δήλωση συνεργασίας, αποκαλύπτοντας τα πάντα

στις αρχές του Mississippi, με αντάλλαγμα την επιείκειά τους. Ο Hollomon γνώριζε ότι τα δικαστήρια σε αυτή την πολιτεία θα βασίζονταν στη συναίνεσή τους και θα τους αντιμετώπιζαν ως μάρτυρες κατηγορίας. Γι' αυτό και τους έστειλε σε μια πανσιόν στην επαρχία Jackson, όπου έδωσαν ένορκες καταθέσεις σε βοηθό εισαγγελέα, παρουσία πράκτορα του FBI και αξιωματούχου της SEC.

Απεναντίας, οι δικαστικοί του Manhattan, οι οποίοι κέρδισαν τη δικαιοδοσία της εκδίκασης, συμπεριέλαβαν και τους λογιστές στη λίστα των κατηγορουμένων, με το σκεπτικό ότι αυτοί τελικά αποφάσισαν να αλλοιώσουν τους λογαριασμούς. Στις 10 Οκτωβρίου 2002 η Vinson και ο Normand δήλωσαν ένοχοι για αδικήματα που επισύρουν ποινές φυλάκισης μέχρι και 15 έτη. Όσο για τον CEO Ebbers, υπό την καθοδήγηση του οποίου έγιναν όλα, στα 63 του καταδικάστηκε σε ποινή 25ετούς φυλάκισης, από την οποία το πιθανότερο είναι να μη βγει ζωντανός. Αν αυτός και οι λογιστές του είχαν ακολουθήσει εξαρχής την επαγγελματική δεοντολογία, τίποτα από όλα αυτά δε θα είχε συμβεί.

6.3 Η Ελληνική Κατάσταση

Στην Ελλάδα είμαστε τυχεροί που δεν είδαμε τη ΔΕΗ και τον ΟΤΕ να χρεοκοπούν υπό το βάρος λογιστικών ατασθαλιών, όπως συνέβη στην Αμερική με την Enron και τη WorldCom. Έχουμε το πλεονέκτημα του "δεύτερου παίχτη". Μπορούμε να αποφύγουμε το φιάσκο που γεύτηκαν οι λογιστές στην άλλη μεριά του Ατλαντικού, μαθαίνοντας από τα λάθη τους.

Ο καθηγητής J. Graf Lambsdorff του University of Passau κατέταξε 179 κράτη σύμφωνα με το Δείκτη Αντιλήψεως της Διαφθοράς (Corruption Perceptions Index - CPI 2007), για λογαριασμό του μη κυβερνητικού οργανισμού Transparency International.

Με άριστα το 10, όσο υψηλότερο CPI έχει μια χώρα, τόσο μικρότερη είναι σε αυτή η κακοδιαχείριση της δημόσιας ισχύος για ίδιο όφελος. Η Ελλάδα δεν έπιασε ούτε καν τη βάση, αφού κατέλαβε τη 56η θέση, με 4,6 βαθμούς CPI (το 2006 είχαμε την 54η με 4,4). Δεν μπορεί παρά να δημιουργεί αλγεινά συναισθήματα το γεγονός ότι βρισκόμαστε στην τελευταία θέση ανάμεσα στα παλαιά 15 μέλη της Ε.Ε. και μόνο πάνω από την Πολωνία στο σύνολο της ΕΕ

των 25. Ακόμα χειρότερα, είμαστε πίσω στον αγώνα κατά της διαφθοράς από θεωρητικά υποανάπτυκτες χώρες, όπως η Τυνησία, η Χιλή, η Μποτσουάνα, η Μαλαισία, το Κατάρ, Κουβέιτ και η Ν. Αφρική.

Η άποψη που λέει ότι η επαγγελματική δεοντολογία είναι πολυτέλεια, μας οδήγησε στη φούσκα του χρηματιστηρίου το 1999, στο παραδικαστικό κύκλωμα που τη συγκάλυψε, τις συμπαιγνίες στελεχών της επιτροπής ανταγωνισμού με διαπλεκόμενες γαλακτοκομικές εταιρείες, την παρακολούθηση των τηλεφωνικών συνομιλιών απλών πολιτών και του ίδιου ακόμα του πρωθυπουργού, το ξάφρισμα των αποθεματικών των ασφαλιστικών ταμείων με τα δομημένα ομόλογα και το χρηματισμό κυβερνητικών στελεχών από τη SIEMENS.

Κατά το διάστημα 18 Ιουλίου - 31 Οκτωβρίου 2008, σε 12.229 ελέγχους που διενήργησε η Υπηρεσία Ειδικών Ελέγχων (ΥΠΕΕ, πρώην ΣΔΟΕ) εντοπίστηκαν 5.999 επιχειρήσεις να έχουν προβεί σε 51.843 φορολογικές παραβάσεις. Δηλαδή βρέθηκε ότι μία στις δύο επιχειρήσεις φοροδιέφευγε. Παρόμοια εικόνα μας δίνουν και τα στοιχεία για το 2009 της ΥΠΕΕ. Από τις 22.796 επιχειρήσεις που ελέγχθηκαν μεταξύ Ιανουαρίου και Μαΐου, 9.901 (ποσοστό 43%) υπέπεσαν συνολικά σε 52.249 φορολογικές παραβάσεις. Η επεξεργασία των στοιχείων για το 2010 δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα από την υπηρεσία, αλλά υπάρχουν αποτελέσματα για το διάστημα από 1/1 έως και 31/7. Σε αυτό το διάστημα διενεργήθηκαν 36.728 έλεγχοι, που αποκάλυψαν ότι 14.308 παραβάτες είχαν προβεί σε 296.746 παραβάσεις.

Αντιδιαστέλλοντας τα ευρήματα του ΥΠΕΕ και του IRS φαίνεται ότι υπάρχει χάσμα ηθικής ανάμεσα στη νοοτροπία των Αμερικάνων φορολογούμενων πολιτών και των Ελλήνων. Η κατάσταση αυτή απαιτεί από τους Έλληνες φοροτέχνες και τους λοιπούς λογιστές – ελεγκτές να αναγνωρίσουν την κοινωνική τους ευθύνη και να αναπτύξουν επαγγελματική συνείδηση που προτάσσει το δημόσιο συμφέρον έναντι εκείνου του εκάστοτε πελάτη. Μόνο αν αποκτήσουν οι ίδιοι νοοτροπία ευθύνης θα μπορούν να αναμορφώσουν την αγορά, παρέχοντας συμβουλευτικές υπηρεσίες σε θέματα χρηστής διαχείρισης χρημάτων, κοινωνικά υπεύθυνων επενδύσεων (socially responsible investment -SRI), εσωτερικού ελέγχου, πρόληψης της απάτης, καταπολέμησης της νομιμοποίησης "βρώμικου χρήματος" και φυσικά δίκαιης φορολογίας. Έτσι θα περιοριστεί και η ανάγκη θέσπισης βίαιων

κατασταλτικών μέτρων από το κράτος, όπως ήταν το θεσμικό πλαίσιο που επέτρεπε στα τέλη της δεκαετίας του 90 στο ΣΔΟΕ να βάζει λουκέτο σε επιχειρήσεις που πιάνονταν δεύτερη φορά στην ίδια χρήση να φοροδιαφεύγουν.

Το Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, που εκδίδει τις αναγνωρίσεις των οικονομολόγων, θα έπρεπε πρώτο να περιφρουρεί το κύρος του επαγγέλματος και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, υποχρεώνοντας τα μέλη του να συμμορφώνονται με τη δεοντολογία που προτάσσει τη σπουδαιότητα του δημοσίου συμφέροντος. Ακόμα και το Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών θέτει ως σκοπό του Κανονισμού Επαγγελματικής Δεοντολογίας των μελών του «τη διασφάλιση της ποιότητας και διαφάνειας των παρεχόμενων υπηρεσιών για την προστασία τόσο του ηθικού και επαγγελματικού κύρους του ΣΟΕΛ και των μελών του, όσο και των νόμιμων δικαιωμάτων του κάθε ελεγχόμενου ή τρίτου που χρησιμοποιεί υποχρεωτικά ή προαιρετικά τις υπηρεσίες αυτές», χωρίς να αναφέρεται πουθενά στην προστασία του κοινού καλού. Αν οι επαγγελματικές ενώσεις των λογιστών δεν επιβάλλουν με δική τους πρωτοβουλία αυστηρή αυτοπειθαρχία στα μέλη τους, εκπαιδεύοντάς τα στην επαγγελματική δεοντολογία, προδιαγράφοντας κώδικες ηθικής και επιβάλλοντας πειθαρχικά μέτρα στους παραβάτες, ας μην εκπλαγούμε όταν συμβεί και η δική μας Enron.

Συμπεράσματα

Η Ελλάδα δεν μπορεί να αναβάλλει τη λήψη των απαραίτητων διαρθρωτικών και εκσυγχρονιστικών μέτρων που καθυστερούν επί σειρά ετών. Είναι ακριβές ότι οι προτεινόμενες αλλαγές θα έχουν κάποιο κόστος προσαρμογής. Το κόστος αυτό συνίσταται κυρίως στο κόστος ενημέρωσης των επαγγελματιών (λογιστές, ελεγκτές, δημόσιοι λειτουργοί) για το νέο μοντέλο. Ωστόσο, το κόστος αυτό είναι καταφανώς μικρότερο από τα οφέλη που αναμένεται να προκύψουν. Εκτός αυτού, πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ότι όσο οι απαιτούμενες αλλαγές καθυστερούν, το όποιο κόστος προσαρμογής αυξάνει, ενώ η εισαγωγή των αλλαγών, δεδομένων των ευρύτερων συνθηκών σε διεθνές επίπεδο, είναι νομοτελειακά βέβαιη.

Η διεθνής εμπειρία διδάσκει ότι συνήθως αντιδράσεις σε τέτοιες προσπάθειες οφείλονται σε μια σειρά από λόγους. Ένας πρώτος λόγος είναι ο εγγενής φόβος πολλών ανθρώπων προς το καινούργιο και το άγνωστο, έστω και εάν μόνο οφέλη αναμένεται να προκύψουν από τις αλλαγές. Ειδικότερα, συχνά προβάλλεται ο ισχυρισμός - και σε μερικές περιπτώσεις αυτό μπορεί να ισχύει - ότι οι αλλαγές δημιουργούν προβλήματα στην αγορά εργασίας. Ωστόσο, η εμπειρία από την Ελλάδα αλλά και από άλλες χώρες έχει δείξει ότι, σε ότι αφορά τη λογιστική, οι αλλαγές δεν μειώνουν, αντιθέτως αυξάνουν, τη ζήτηση αχαϊκών υπηρεσιών και μάλιστα υπηρεσιών αυξημένης ποιότητας.

Ένας δεύτερος λόγος είναι το "ξεβόλεμα" που κάθε αλλαγή προκαλεί αρχικά στους εμπλεκόμενους. Και φυσικά, όταν κάποιος είναι κοντά στη συνταξιοδότηση ανθρώπινο είναι να επιθυμεί την καθυστέρηση των αλλαγών. Όσο όμως και αν αργήσουν οι αλλαγές, πάντα κάποιος θα είναι κοντά στη συνταξιοδότηση. Ένας τρίτος λόγος είναι οι ανακατατάξεις που η αλλαγή προκαλεί στις οικονομικές σχέσεις (συμφέροντα) που δομούνται γύρω από κάθε ρυθμιστικό σύστημα από διάφορες ομάδες ή πρόσωπα. Αυτές οι ομάδες ή πρόσωπα, αφού εδραιωθούν στο χώρο, είναι πιθανόν στην προσπάθεια τους να αποκλείσουν την είσοδο σε κάθε επίδοξο ανταγωνιστή, να επιθυμούν να μην αλλάξει τίποτα και ποτέ.

Αξίζει να αναφερθεί ότι ιστορικά στην Ελλάδα, όπως και σε όλες τις χώρες, οι ομάδες συμφερόντων που αντιδρούν στις αλλαγές που προωθούν

τον ελεύθερο ανταγωνισμό είναι κατά κανόνα εκείνες που θεωρούν ότι δεν έχουν τη δυνατότητα να αντεπεξέλθουν στο νέο περιβάλλον, αν και συχνά αποδεικνύεται, εκ των υστέρων, ότι έκαναν λάθος.

Οι προτεινόμενες αλλαγές έχουν ευρύτερες προεκτάσεις. Για παράδειγμα, τα πανεπιστήμια πρέπει να προβούν σε ανάλογη αναδιάρθρωση των προγραμμάτων σπουδών. Είναι γεγονός ότι σήμερα, σε ότι αφορά τη λογιστική, η διαδικασία της εκπαίδευσης είναι, σε ένα τουλάχιστον βαθμό προσανατολισμένη σε ένα μοντέλο το οποίο έχει περιορισμένη εφαρμογή στο γεωγραφικό χώρο της Ελλάδος. Και αυτό συμβαίνει όταν οι νέοι πτυχιούχοι όλο και περισσότερο απευθύνονται σε μια παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας.

Ηθική Φιλοσοφία

1. **Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων**, Σύγχρονες Εξελίξεις στο Λογιστικό και Ελεγκτικό Δίκαιο, «15^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006.
2. **Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων**, Το Εμπορικό Δίκαιο και η Οικονομική Κρίση, «19^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010.
3. **Barcalow, Emmett**. Moral Philosophy: Theories and Issues. Wadsworth Publishing, 4th edition, 2006.
4. **Cahn, Steven M. and Markie, Peter**. Ethics: History, Theory, and Contemporary Issues. Oxford University Press, 3rd edition, 2005.
5. **Hinman, Lawrence M**. Ethics: A Pluralistic Approach to Moral Theory. Wadsworth Publishing, 4th edition, 2007.
6. **MacIntyre, Alasd**. A Short History of Ethics: A History of Moral Philosophy from the Homeric Age to the Twentieth Century. Routledge Classics, 2006.
7. **MacKinnon, Barbara**. Ethics: Theory and Contemporary Issues. Wadsworth Publishing, 6th edition, 2008.
8. **Olen, Jeffrey, Van Camp, Julie C., and Barry, Vincent E**. Applying Ethics: A Text with Readings. Wadsworth Publishing, 9th edition, 2007.
9. **Rachels, James, and Rachels, Stuart**. The Elements of Moral Philosophy. McGraw-Hill Humanities, 5th edition, 2006.

Επιχειρηματική Ηθική

1. **Θανόποσλος, Γιάννης Ν**. Επιχειρηματική Ηθική & Δεοντολογία. INTERBOOKS, 2003.
2. **Boatright, John R**. Ethics and the Conduct of Business. Prentice Hall, 5th edition, 2006.
3. **DeGeorge, Richard**. Business Ethics. Prentice Hall, 6th edition, 2006

4. **Ferrell, O. C., Fraedrich, John, and Ferrell, Linda.** Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases. Houghton Mifflin Company, 7th edition, 2006.
5. **Ghillyer, Andrew W.** Business Ethics. McGraw Hill Higher Education, 2007.
6. **Halbert, Terry, and Ingulli, Elaine.** Law and Ethics in the Business Environment. South-Western College/West, 6th edition, 2008.
7. **Hartman, Laura Pincus, and DesJardins, Joseph R.** Business Ethics. McGraw Hill Higher Education, 2007.
8. **Jennings, Marianne M.** Business Ethics: Case Studies and Selected Readings. South-Western College/West, 6th edition, 2008.
9. **Lawrence, Anne T., and Weber, James.** Business and Society: Stakeholders, Ethics, Public Policy. McGraw-Hill/Irwin, 12th edition, 2007.
10. **Richardson, John E.** Annual Editions: Business Ethics 08/09. McGraw- Hill/Dushkin, 20th edition, 2008.
11. **Shaw, William H.** Business Ethics. Wadsworth Publishing, 6th edition, 2007.

Λογιστική Δεοντολογία

1. **Λουμιώτης Ι. Βασίλειος,** Βασικές Οδηγίες Διευθών Ελεγκτικών Προτύπων, ΙΕΣΟΕΛ, Αθήνα 2008.
2. **Blake, John.** Ethical Issues in Accounting. Taylor & Francis, 2007.
3. **Brooks, Leonard J.** Business and Professional Ethics for Directors, Executives, and Accountants. South-Western College Pub, 4th edition, 2006.
4. **Cheffers, Mark, and Pakaluk, Michael.** Understanding Accounting Ethics. Allen David Press, 2nd edition, 2007.
5. **Duska, Ronald F., and Duska, Brenda Shay.** Accounting Ethics (Fundamentals of Business Ethics). Blackwell Publishing Limited, 2003.
6. **Guy, Dan M., Carmichael, D. R., and Lach, Linda A.** Ethics for CPAs: Meeting Expectations in Challenging Times. Wiley, 2003.
7. **Jeffrey, Cynthia.** Research on Professional Responsibility and Ethics in Accounting, Volume 12. JAI Press, 2008.

8. **Ketz, J. Edward.** Accounting Ethics: Critical perspectives On Business And Management. Routledge, 2006.
9. **Lovell, Alan, and Fisher, Colin.** Business Ethics and Values. Prentice Hall, 2nd edition, 2005.
10. **McGee, Robert.** Journal of Accounting, Ethics & Public Policy. Pagefree Publishing, 2005.

Αντιμετώπιση της Απάτης

1. **Δημητραίνας Γεώργιος,** Εγκλήματα Φοροδιαφυγής, Ζητήματα φοροδιαφυγής στο εισόδημα στο Φ.Π.Α. και στα Φορολογικά Στοιχεία, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.
2. **Albrecht, W. Steve, Albrecht, Conan C., Albrecht, Chad O., and Zimbelman Mark F.** Fraud Examination. South-Western College Pub, 3rd edition, 2008.
3. **Arens, Alvin A., Elder, Randal J., and Beasley, Mark.** Auditing and Assurance Services. Prentice Hall, 12th edition, 2007.
4. **Cendrowski, Harry, Martin, James P., and Petro, Louis W.** The Handbook of Fraud Deterrence. Wiley, 2006.
5. **Iyer, Nigel, and Samociuk, Martin.** Fraud And Corruption: Prevention And Detection. Gower Publishing Company, 2006.
6. **Knapp, Michael C.** Contemporary Auditing: Real Issues and Cases. South- Western College Pub, 6th edition, 2006.
7. **McMillan, Edward J.** Policies and Procedures to Prevent Fraud and Embezzlement: Guidance, Internal Controls, and Investigation. Wiley, 2006.
8. **Reding, Curt F., Sobel, Paul J., Anderson, Urton L., Head, Michael J., and Ramamoorti, Sri.** Internal Auditing: Assurance and Consulting Services. The Institute of Internal Auditors Research Foundation, 2007.
9. **Rittenberg, Larry E., Schwieger, Bradley J., and Johnstone, Karla.** Auditing: A Business Risk Approach. South-Western College Pub, 6th edition, 2007.

10. **Singleton, Tommie W., Singleton, Aaron J., Bologna, G. Jack, and Lindquist, Robert J.** Fraud Auditing and Forensic Accounting. Wiley, 3rd edition, 2006.
11. **Wells, Joseph T.** Principles of Fraud Examination. Wiley, 2nd edition, 2008.

Επιλεγμένη Αρθρογραφία

- 1) **Abbott L. J., S. Parker, G. F. Peters, and D. V. Rama**, 2007. Corporate governance, audit quality and the Sarbanes – Oxley Act: evidence from internal audit outsourcing. *Accounting Review* 82, 803–835.
- 2) **Brammer, S. and Millington, A.**, 2006. Firm size, organizational visibility and corporate philanthropy: an empirical analysis. *Business Ethics: A European Review*, 15:1, 6–18.
- 3) **Campbell, David and Slack, Richard**, 2007. The strategic use of corporate philanthropy: building societies and demutualisation defences. *Business Ethics: A European Review* 16 (4), 326–343.
- 4) **Carey P., N. Subramaniam and K. C. W. Ching**, 2006. Internal audit outsourcing in Australia. *Accounting & Finance* 46, 11–30.
- 5) **Coram Paul, Ferguson Colin, and Moroney Robyn**, 2007. Internal audit, alternative internal audit structures and the level of misappropriation of assets fraud. *Accounting & Finance*, doi:10.1111/j.1467-629X.2007.00247.x.
- 6) **Collison, David J., Cobb, George, Power, David M. and Stevenson, Lorna A.**, 2006. The Financial Performance of the FTSE4Good Indices. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 15:1, 1 – 13.
- 7) **Cummings, Lorne Stewart**, 2007. How to —cook your booksll — a recipe for disaster. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 20:4, 629 – 630.
- 8) **Dahlsrud, Alexander**, 2008. How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 15:1, 1-13. *Επιλεγμένη Βιβλιογραφία & Αρθρογραφία* 210.
- 9) **Grace, Martin F. and Klein, Robert W**, 2006. The Economic Consequences Of Voluntary Quality Certification Programs: The Case Of The Insurance Marketplace Standards Association. Georgia State University. (www.imsaethics.org).
- 10) **Kavanagh Marie H., and Drennan Lyndal**, 2008. What skills and attributes does an accounting graduate need? Evidence from student

perceptions and employer expectations. *Accounting & Finance* 48 :2, 279–300.

11) Keller, A. Craig, Smith, Katherine T. and L. Smith, Murphy, 2007. Do gender, educational level, religiosity, and work experience affect the ethical decision-making of U.S. accountants? *Critical Perspectives on Accounting* 18, 299–314.

12) Lim, Chee - Yeow and Tan Hun-Tong, 2008. Non-audit Service Fees and Audit Quality: The Impact of Auditor Specialization. *Journal of Accounting Research* 46 : 1.

13) Lin, Kenny Z. and Fraser, Ian A.M., 2008. Auditors' Ability to Resist Client Pressure and Culture: Perceptions in China and the United Kingdom. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 19:2.

14) Low Mary, Davey, Howard and Hooper, Keith, 2008. Accounting scandals, ethical dilemmas and educational challenges. *Critical Perspectives on Accounting* 19, 222–254.

15) Michael S. Wilkins, Hemang Desai, Chris E. Hogan, 2006. The Reputational Penalty for Aggressive Accounting: Earnings Restatements and Management Turnover. *The Accounting Review*. January 2006.